

Alte Drucke

**MATTHÆI || GRIBALDI MOPHAE || Iurisco[n]sulti Cheriani,
in celebri || Valentinorum gymnasio || iura ciuilia
enodantis, || de methodo ac ra=||tione ...**

Gribaldi, Matteo

Lugduni, 1541

Matthaei GriBALDI IVRISCONSVLTI CHERIANI DE RATIONE STVDENDI. Lib.
Primus.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150895

Matthæi Gri-
BALDI IVRISCON-

SVLTI CHERIANI DE

RATIONE STVDENDI.

Lib. Primus.

SPECVLARI VOLENTES

ab omni affectu liberos
esse oportet.

CAPVT PRIMVM.



OMO A' BRVTIS ANI
mantibus ratione distans,
suapte natura scire desi-
derat. ^a Omnis enim sciē
tiæ finis est ueritas, ^b qua
(cū inuenta fuerit) nihil
dulcius, nihil ue precio-

^a Aristo. 1. me
taphy. 1. a.
pud Iuliu
nū. de fidei.
cō mī. liber.
^b Arist. 2. me
taphy.

sius haberi potest: pro thesauris omnibus est, de-
siderium explet, & animo quietem parit, ea uerò
non corporeis uiribus, sed ingenio atq; arte com-
prehenditur, ratiocinando, speculandoq; inueni-
tur. Enimuerò speculatio animi libertatem quæ-
rit, liber autem esse non potest, cui affectus impe-
rant, & cupiditates dominantur. Quæadmodum

4

3

enim

enim uentri, aut scorto deditus rectè speculabitur? aut ab alea pendens, ueritatis constantiam quæret? Quis alienæ fortunæ inuidens, probè ratiocinabitur? aut ira perpetuò flagrans, iustitiæ semitam discernet? Quis foediſſimæ auaritiæ laqueis irretitus, aut miserrimæ ambitionis fumo liquescens, ad philosophiam rerum omnium contemplatricem euolabit? Planè si uiciſſim pugnantiæ

a 1. ubi reputantia, de regu. iur. l. i. C. de furtis. l. mutui, pro socio.

eodem loco consistere nō possunt, a nullumq; ueritas habeat hostem cupiditate maiorem, ut poterit affectibus turgens commodè speculari, & ad ueritatis scientiam peruenire? Veritas candorem amat, latebras odit, fucos horrescit, aditus patentes quærit, libera est, seruire nescit, aliena umbra tegi non uult, suo lumine delectatur, cum seruili ignauoq; hominum genere commercium non habent, solis liberis & specularibus præsto est. Hæc igitur (dilectiſſimi iuuenes) cū omnis sciētia sit finis, ad quem artificum, professorumq; omnium studia contendunt, cū ciuiliſ disciplinæ unus sit scopus, in quem collimare omnes debetis, ita uos ad sui amplexum trahat, sic ab omni fluxarum rerum cura dimoueat, eius gratia candido probiq; esse animo studeatis, ab omni affectu libero, ab omni cupiditate alieno: ita fiet, ut & rectè speculari incipiat, specularandoq; ad ipsam ueritatem quàm facillimè perueniat is.

DE RAT. STVD. LIB. I. 7
DISCIPLINAE QVAM

SIBI QVISQVE ELE-

gerit, totis uiribus incūbendum,
ut in ea excellere possit.

CAPVT SECVVDM.



X VETERVM MONV
mentis (quantū per oculū
uagari licuit) neminē me=
moria reperimus in diuer
sis facultatibus excelluis=
se, summūq; ac perfectū
scientiæ gradū attigisse:

nisi forte opponat aliquis M. Catonem Portiæ
familie primum, quem triplici dote insignem usq;
ad summum fuisse proditum est: summum scilicet
Oratorem, summum Iuriscōsultū, ac deniq; sum=
mum Imperatorem. Verū, si cū peritis sui tem=
poris, aut paulo iunioribus conferamus, aliter sen=
tiemus. Fuit enim M. Cato in legibus Gallo Aquī
lio longē inferior, in orādo M. Tulliū non equa=
uit, in re bellica. C. Cæsari minimē comparandus.
Nullum in naturalibus Philosophia Aristoteli
parem inuenit: in moribus tamen Socratem, in di=
uinis Platonem, in re medica Hyppocratem lōgē
præstantiores. Vnum singulis erat animi propo=
situm,

Plin. lib. 7.
C. xxv. 10.

fitum, una intentio in ea, quam profitebantur, di-
 sciplina præcellere. Sed, ut à nostris exempla pe-
 tanus, nullum legalis facultas Bartolo conferen-
 dum tulit, in cæteris disciplinis plurimis inferior.
 Quid ita? Nulla unquam illi alterius rei quàm le-
 gum cogitatio fuit, hûc omne studiû, ingeniumq;
 contulerat, hinc totus pendebat: tanta est solici-
 tudinis, ac pertinaciæ uis, ut nihil eis ab arte, ni-
 hil à fortuna negetur. Qualem uerò nobis iuris-
 consultum nostra tempora peperissent, si cæptis
 perstitisset Politus ille Senensis, què antè exactû
 quartum ætatis suæ lustrum, locos plus mille iu-
 ris in controuersiam reuocantem, totidemq; pa-
 radoxa, diuino quodam ingenio, summaq; elegan-
 tia publicè defendentem uniuersa Italiæ gymnasia
 demirata sunt? Quantam de summo atq; optimo
 iuriconsulto spem non frustra concepissemus,
 Lancellotus si ad maturam ætatē peruenisset Lancellotus ille
 Gالياula. Gالياula, qui in prima iuuēta subtractus immor-
 tale sibi nomen ingenij uiribus comparauit? Tu-
 lit, fateor, ætas hæc nostra uiros & legibus &
 eloquentia claros, quos tamen quantum ad leges,
 nemo ad Iasonis aut Decij eruditionem, quantum
 ad eloquentiam ad Politiani aut Longolij stilum,
 dixerit peruenisse. Fuerunt quippè illi in eo, quo
 uersabantur genere sua tēpestate excellētes: cum
 aliud nihil cogitarent, nulla in re alia occuparen-
 tur. Ita enim natura comparatum est, ut singulis
 causis

Politus
 Senensis.

Lancellotus
 Gالياula.

causis singuli fines præscribantur, singulisq; indi-
 uiduis singula ornamenta sufficiant, & quæ plu-
 ribus facere satis possunt, in unum minimè conse-
 rantur. Quantò igitur uni, ex re aliqua per na-
 turam magis accedit, tantò ex alia eidem detrahi
 necesse est. Quo fit, ut summum eruditionis gra-
 dum in diuersis facultatibus quisquam assequi nō
 possit, & in multiplici genere præcellere frustra
 contendat. Vnius rei studiū totum hominē poscit:
 & ubi quisq; intenderit, eius ingenium ualet.
 Sicut enim stomachus uarijs edulijs suffertus, di-
 uersisq; potionibus natans concoquere nihil po-
 test: sic ingenium ad diuersa distractum, optimā
 sui uigoris partem amittit. Audiui sepe prosoce-
 rum meum, Petrum à Bayro, Medicorum nostræ Petrus à
 ætatis facile principem, uirum cū animi liber- Bayro.
 rimi, tum spectatæ probitatis, quoties ei aliquid
 elegans, aut elaboratum incerto auctore offerri
 contingeret, ita dicentē: Opifex hic, quisquis est,
 haud alibi uacat. Nolim tñ quēquam facile exi-
 stimare, uariæ lectionis studiū à me ita damnari,
 ut una electa disciplina, reliquas omnino reiiciā:
 cū plusquā manifestū sit, aliam alij ornamen-
 to esse: nec me lateat campum uersicolore grami-
 ne uestitum, diuersoq; flosculorū genere uaria-
 tum pulchrius arridere. Verū sententiam nostrā
 sic temperari uolumus, ceteras disciplinas (præ-
 ter eam in qua quis excellere contendit) toto ac
 principali

principali studio non esse tractandas : sed quantum per ocium licet, per ocium uerò licere putamus, ut principali studio nihil omnino, uel ingenij, uel necessarij temporis subtrahatur. Proinde (clarissimi iuuenes) ita legibus operam date, ut nullus extraneus actus uestra studia interrūpat, nulla alterius disciplinæ libido (nisi recreationis gratia) uestrum ingenium distrahat, inueniat nox Iurisperitorum monumentis inuigilantes, diurna lux in eisdem lucubrantibus deprehēdat: ita fiet, ut non modò Iasones, aut Decios æquare, sed et ipsam iuris lucernam Bartolū excellere ualeatis.

OMNEM DISCIPLINAM GENERALIBVS

constare præceptis, quæ ignorare non licet.

CAPVT III.



OSTEA quàm et recto animo, et summa cum de liberatione ad artē disciplinam uel aliquam suam quispiam studium applicauerit, in primis eū considerare oportet, unicuique

que sciētiæ hūc esse præscriptū ordinē, ut ab his, quæ generalia sunt, ac in uniuersum tradita, successiue ad specialia singulariaq; descendatur.^a Sic a rerū omnium finitiones, primum ex genere, deinde ex differentijs constituentur:^b sic in sensibus hominum contingere plerūq; uidemus. Quoties enim aliquid longe distans, ac remotum conspiciamus, haud statim cognoscimus, sed primum ex motu, animal iudicamus, incerti adhuc rationis capax, expers ne sit: tum propinquiores facti, animal rationale deprehendimus: demum certiori iudicio Ticiū, non Sempronī, esse discernimus. Omnis^c igitur disciplinæ progressus, à generalibus præceptis rectè deducitur, quæ ueluti cuiusq; artis fundamenta ad omnium specierum, atque indiuiduorū cognitionem ita necessaria sunt, ut neque ignorari, neq; in dubium reuocari debeant. Planè ignorari uniuersalia non possunt, sine quibus ad particularium notitiam minimè peruenitur.^d Reuocari in dubiū non debent, cum uel ipsa sint luce clariora, uel notius supra se habeāt nihil.^e Qualem censebimus Arithmeticum quem lateat totum qualibet parte maius esse, & si à pari numero par dematur, æqualem numerum remanere? Qualem rethorem qui triplex esse dicendi genus, deliberatiuum, demonstratiuum, & iudiciale non nouerit? Qualem Geographum qui centrum ab omni circumferentia parte

l. j. de origi.
iū. l. j. si cer.
peta. §. his
igitur instit.
de inst. & iū.
Arist. vj. to
pico. & vij.
metaphy.

c d. §. his igitur, iust. de iust. & iū. Porphy. in lib. prædica. in ca. de spē & indiū

d Arist. j. phy sico. cōmen. ij. metaphy. & Dyn. in capi. nullus pluribus de reg. iū. in vj. Arist. j. po. Rerio.

parte æqualiter distare contendat? Qualem physicum qui nesciat ex nihilo nihil fieri, uniusq; generationē ex alterius corruptione deduci: Item omnem priuationem habitū prænotare? Qualem medicum qui non didicerit contraria contrarijs curari, extremisq; morbis extrema remedia adhiberi? Qualem Astronomum qui non intelligat superiora corpora inferioribus dominari, maximè uerò omnium lunā ob propinquitatem? Qualem Theologum qui de mundi creatione plurimum disserat, fidei uerò (quæ theologiae fundamentum est) uirtutem ignoret? Habet quoq; disciplina legalis sua de moribus rudimenta, in quibus omnia tum commutatiuè tum distributiue iusti-

a l. j. de iustit.
& iur.

tia præcepta concluduntur. Est enim ars boni et æqui, per quam à malo arcemur, et ad bonum inuitamur. At uerò quis tam præcipitis iudicij, tam impudentis animi inuenietur, qui se iurisconsultum profiteri audeat? qui de iure palam consilere uel respondere præsumat, cui uel hæc pauca iuris præcepta non constent?

ABSURDUM intellectū ab omni dispositione nereijciendū. l. nam absurdum. de bon. liberto.

l. i. §. unde queritur. de publica.

Ab omni ui atq; iniuria penitus abstinendum. l. i.

§. i. quod ui aut clam.

Actum dubium in meliorem partem accipiendum.

l. cum creditor. de furtis.

Ad

Ad impossibile neminem obligari. l. si quis in gra-
ui. ad syllani.

Alterius factum, alteri non obesse. l. de pupillo.

§. si plurimum. de oper. no. nun.

Alieno odio neminem pręgrauari. l. si quis in
suo. §. legis. C. de inof. test.

Alijs nõ nocere quod inter alios actum est. l. quia
non debet. de iureiu.

Arte non concedi quod naturaliter denegatur. l.
ubi repugnantia. §. 1. de reg. iu.

Auhoritatem maiorum etiam in illicitis excusa-
re. c. dixit. xiiii. q. v.

Autoritate propria neminem ius sibi dicere posse
l. 1. §. 1. quo. legato. l. uni. C. ne quis in su. cā.

Beneficium propter aliquem concessum in eundē
minimè retorquendū. l. si iudex. in fi. de mino.

Bonam uolūtatem plerunq; pro facto reputari. l.
si quis in testamēto. §. l. uter. in fi. de cōditio.
insti. l. cum hāres. uers. seruire. de statu lib.

Cauendum ne respectu nocentis innocens patia-
tur. l. si. in fi. C. de his qui latro. l. pręgnantis.
de pen.

Certa pro incertis relinquēda non esse. l. cogi. §.
idem querit cum glo. ad trebellia.

Contra ius aut bonos mores conuentiones homi-
num nõ ualere. l. pacta quę contra. C. de pac.

Contra uim atq; iniuriam licitam esse defensionē.
l. ut uim. de iusti. §. iu. l. sciētiam. §. qui cum.
ad. l.

ad.l.aquil.

Cōtrā proprium factum neminem uenire permit-
ti.l. post mortem.de adoptio.

Cum alterius detrimento nemini consulendum.l.
nec auus.C. de emancip. libero. c. primum
xxii. q. ii.

Cum alterius iactura neminem locupletari debe-
re.l.nam hoc natura. de conditio. indebi.

Deceptis non decipientibus subueniendum.l. &
primo. §. uerba. ad uelleia.

Dolis ac fraudibus modis omnibus occurrendum.
l.i. de dolo. c. sedes. de rescrip.

Discordiarum occasiones penitus remouendas. l.
aequissimum. de usufruc. l. cum pater. §. dulcis-
simis. de lega. ii.

De minimis considerationem nō habendā.l. scio.
de in integ. resti.

Eadem uel simili ratione suadente idē ius statuē-
dum.l. illud. ad. l. aquil.

Effectus in consequentiam prodeūtes nō attendi.
l. i. de auto. tuto.

Errantes & ignorantes consentire non uideri. l. si
per errorem de. iurisd. omn. iud.

Aequitatem rigori preferendam. l. placuit. C. de
iud.

Ex causa nonnunquam à communibus regulis re-
cedendum. l. ita uulneratus. ad. l. aquil. l. utili-
tatem. de confir. tuto. & l. si domum. §. qui
confit

confitetur. de leg. i.

Executionem non faciendam iuris ordine præter
misso. l. si cum nulla. de re iudica. l. i. C. de exe
cutio. rei iudica.

Factum procuratum non prodesse. l. si seruus.
§. i. de leg. i.

Facilius tolli ius speciale quàm cōmune. l. eius. §.
i. de mili. test.

Facilius amitti ius quæredum quàm quæsitum. l.
fi. C. de acqui. pos.

Facilius dari exceptionem quàm actionem. l. i. §.
cui damus. de superfi.

Facilius remitti sperata quàm possessa. l. cum hi.
de transac. l. unum. §. si rem. de leg. ii.

Fidem uiolanti, fidem non seruandam. l. cum pro
ponas. C. de transactio.

Finalē causā diligēter inspiciendā. l. uerū. de furt.

Generalibus semp spālia derogare. l. i. toto. de re. iu.

Grauius in cōmittēdo quàm in omittendo delin
qui. l. metrodorum. de poen.

Honorem lucro imò etiam uitæ præferendum. l.
isti. quidem quod met. causa.

Honestatis ius ab omni debito excipiendum. l. qd
ex libera. C. de oper. liberto.

In alienis rebus gerendis bonam fidem desiderari.
l. i. de solutio.

In alieno facto ignorantiam facilè tolerari. l. fin.
pro suo.

In dub

In dubio à uerborum proprietate non recedendū.

l. non aliter. de legat. l. ii.

Inducta ad unum finem contrarium effectum non operari. l. legata inutiliter. de adimen. lega.

In malis quod minus est eligendum. c. iurauit et c. non solum. xxi. q. i.

In necessitatibus leges non seruari. l. ut gradatim §. i. de mu. et hono.

In obscuris secundū magis uerisimilia iudicandum. l. in obsuris. de reg. iu.

In pari causa damno magis quam lucro consulendum. l. si. §. licentia. C. de iu. delibe. l. at si quis. §. sed et si. de religio.

In re dubia benigniorem semper fieri interpretationem. l. proximè. de his quæ in test. delen.

In uno grauatum, in alio releuandum. l. eum qui. de iure iu.

Iusta petenti faciliè assentiendum. l. ii. de his qui sunt su. l. et Attilicinus. de seruitu. rustico. prædio.

Ius speciale in consequentiam non trahendum. l. quod uerò contra. de legi.

Leges non uerbis, sed rebus impositas esse. l. ii. C. commu. de lega.

Leges non ex uerbis, sed ex mente intelligendas. l. scire leges. de legi.

Leges ignorare nemini permissum. l. leges. C. de legi.

Legibus

Legibus non exemplis iudicandum. l. nemo. C. de
sententijs.

Legitimè factò poenam nō deberi. l. Gracchus. C.
de adulte.

Legis imperio uoluntatem non factum coherce-
ri. l. i. C. ad. l. Cornel. de sicca.

Liciti prætectu illicitum nō permittit. l. ii. de ex
traor. crimini.

Licetum coarctari ut illicitū euitetur. l. tutor. §.
i. de suspec. tuto.

Maiores præcepta iusta, uel iniusta non cōtem-
nenda. l. i. de oper. no. nuncia.

Maiores periculis diligentius occurrendū. l. i.
§. sed & si quis. de carbo. edic.

Maleficijs minimè indulgēdum. l. in fundo. de rei
uendicatio.

Mediam uiam in perplexitatibus eligendam. l. si
paterfamiliās. de here. instit. l. antiqui. si pars
here. peta.

Multa ex post facto tolerari quæ ab initio prohi-
bentur. l. patre. de his qui sunt su. uel alie. iu. l.
circa. de inof. test. l. i. §. biduum. quando ap-
pellan. sit.

Multa in consequentiam permitti, quæ principa-
liter denegantur. l. i. de auto. tuto.

Neminem ex suo dolo, uel calliditate releuari. l. re-
rum. §. tempus. pro socio.

Neminem multiplici onere, prægrauandum. l. na-

b uis.

uis. §. cū autem. ad. l. rhod. de iac.

Neminem ex suo benefacto in periculum trahi. l.
ne ex liberalitate. de re iudica.

Nemini officium suum damno uerti debere. l. sed
& si quis. quemad. testa. aperian. l. si seruus.
§. quod uerò. de furtis.

Nemini iniuriā facere, qui iure suo utatur. l. pro-
culus. & l. fluminum. in fine. de damno in-
fct.

Nemini casum sed culpam imputari. l. si ex pla-
gijs. §. si. ad. l. aquiliam.

Non factum, sed faciendi causam inspiciendam. l.
uerū. de furt.

Non cupiditatibus sed iustis affectionibus indul-
gendum. l. illud. de manumif. uindic.

Non negligentibus sed impotentibus succurren-
dum. l. non enim. ex quib. cau. maio.

Nobiliore præsumptiones semper in dubijs eligē-
das. l. merito. pro socio.

Nullum uiolentum perpetuò tolerandum. l. ij. de
his qui sunt sui.

Odia restringi, fauores ampliari debere. l. cū qui
dam. de lib. & posthu.

Omne actū ab agentis intentione iudicandū. l. i.
C. ad. l. cor. de sica.

Omne commodum cum suo onere pertransire. l.
cum fisco. ad syllani.

Omne incommodum aliquo commodo compen-
sandum.

sandum. l. i. §. fi. de aqua pluui.

Paria delicta mutuo compēsari. l. uiro. in fi. solu. matrimo.

Plura specialia ad idem minimè cumulāda. l. i. C. de dot. promif.

Prodesse alteri neminem cogi, sed tantum obesse uetari. l. in summa. §. item uarus. de aqua plu. arcen. l. fi. §. diui quoq; marcus. de publica.

Publicam utilitatem priuatorum commodis præferendam. auēt. res quæ. C. cōmu. de lega.

Quæ ab initio sunt uoluntatis, ex post facto esse necessitatis. l. sicut. C. de actio. & obliga.

Quod nemini nocet & alicui prodest facile concedendum. l. ij. §. i. de aqua plu. arcen. l. rescripta. C. de preci. impe. offe.

Quod quis in se approbat, in alio reprobare non posse. l. in arenā. C. de inof. test.

Quod quisq; iuris in aliū statuerit, ipsum quoque eodem uti debere. l. i. quod quisque iu.

Rationes naturales pro legibus amplectendas. l. cū ratio. de bo. damna.

Res magis intuendas quàm uerba. l. promittēdo. de iu. dot.

Satis esse si cui uel in modico amici opera consue latur. l. tutori. C. de nego. gest.

Satius esse nocentem absolui, quàm infontem dānari. l. absentem. de poen.

Sine culpa poenā nō infligi. l. sancimus. C. de poen.

Tristes euentus non facile considerandos. l. inter.
 §. sacram. de stipulatio.

Turpia uel contraria allegantes meritò repelli. l.
 1. C. de furt. l. transactione. C. de transac.

Vbicunq; æquitas suadet subueniendum. l. diuus.
 de in integ. resti.

Volenti neq; uim neq; iniuriam fieri. l. cum dona-
 tiones. C. de transac. l. 1. uer si. filij. de iniu.

Voluntate sublata omnem actum parem esse. l. fœ
 dissimam. C. de adul.

Vltima prioribus derogare. l. pacta nouissima. C.
 de pac.

CAVSAS ET RA

TIONES IN OMNI DI

sciplina diligenter perue-
 stigandas.

CAPVT IIII.



a L. legauit. in
 prin. de libe-
 ratio. lega.

ARS HAEC NON
 unum caput tantum, sed
 iustū uolumen desiderat:
 nulla enim legū professio-
 ribus æque utilis occur-
 rit: ideo diligentius per-
 tractanda erit.^a Nempe
 cum

cum omnis ars, seu disciplina ad ueritatis cognitionem (ut supra docuimus) tendat, isq; unus sit omnibus speculantibus propositus finis, non solam opinionem, sed ueram cuiusq; rei scientiam adipisci, non immerito causarum & rationum investigationem cum primis necessariam esse testamur. Tunc enim (ut Philosophus inquit)^a unum = a quodq; scire arbitramur, cum eius causas & principia cognoscimus. Porro omnis scientia (ut idem sentit^b) duas habet præcognitiones, quid est, & b quia est. Altera ad causati, altera ad causæ intelligentiam spectat. Verum tantò dulcior est speculantibus causarum notitia, quàm eorum, quæ ab his sunt (quos effectus appellamus) quantò ueritas certior, ac potior est opinione. Vnde non ab re quidem Latinus noster Homerus suauissimam illam uocem effudit.

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.

Vergil.

Cæterum de effectibus seu indiuiduis scientia esse non potest: sunt enim (scd'm Platone) propè infinita ut nulla arte recipi queant, nullaq; disciplina comprehendendi.^d Causas uerò uniuersales esse constat & finitas, ex quibus propterea rectè fiunt demonstrationes. Sed, ne diutius in aliena messuagemur, nihil ius Ciuile profitentibus ad perfectam eruditionem consequendam utilius esse putamus, quàm eorum, quæ à maioribus nostris simpliciter definita uidentur, causas rationesq; diligen-

Arist. 1. po/
se. & 1. phy
si. & 2. metaphys.

Arist. 1. po/
sterio.

Arist. 7. metaphys.

Porphi. in
lib. prædica.
in capit. de
spe. & indi.

ter scrutari. Etenim nihil omnino ab eis sine rati-
 one factum existimandum est, qui ob suam ex-
 cellentem doctrinam & eruditionem sapientissi-
 mi omnium habebantur: ^a à quorum responsis,
 uelut à Phitia tripode, aut Sibyllæ limine omnes
 pendebant. Quoties igitur ad manus uenerit Iu-
 liani, Scaeuolæ, Papiniani, alterius ue prudētis re-
 sponsum, ab eo minimè recedatur, donec & ipsa
 decisio & decidendi ratio perfectè constiterint.
 Quod si fortasse negligentius, & incognita cau-
 sa pertransieris, nihil omnino aliud te fecisse fa-
 tendum est, quàm oleum & operam perdidisse:
 utq; exemplis agamus:

Quid scire proderit (cùm de omni capitali crimi-
 ne licite transigatur) de solo adulterio trāsi-
 gi non posset? ^b nisi & huius diffinitionis cau-
 sam intellexerimus.

Quid actus uiuentium suspendi posse, non ulti-
 mas uoluntates. l. si. commu. prædio.

A' diffinitiuā sententia licitum appellare, non ab
 interlocutoria. l. ij. C. quo. appel. non reci. l. 2.
 de appella. non recipi.

Actioni reali longo tempore præscribi, non per-
 sonali. l. neq; mutui. C. quib. non obi. long. tem-
 pore præscrip. l. aduersus. C. de neg. gest.

Aduersus doli exceptionem, de dolo nō replicari.
 l. apud. §. quesitum, de do. excep.

Ad factum neminem præcisè obligari, secus ad
 dationem. l.

^a S. responsa
 prudentum.
 inst. de iur.
 natu,

^b L. transige
 re, C. de trāf
 actio,

dationem. l. stipulationes non diuiduntur. uer= si. Celsus. de stipulatio.

Alienū factū promitti nō posse. l. stipulatio ista habere. in prin. de stipulat. l. sicut. de fideius.

Alienæ rei uenditionem permitti non obligatio= nem. l. rem alienam. de cōtrahen. emptio.

Annalia ad agendum perpetua esse ad excipien= dum. l. pure. §. si. de doli exceptio.

Beneficia latē, priuilegia strictē interpretari. l. si. de constitu. princip. iunc. l. si quando. C. de inof. testa. l. quod uerò contra. de legi. l. ij. C. de noxali.

Bonæ fidei defectu ususcaptionem non interrūpi, secus possessionis. l. naturaliter. & l. si is qui pro emptore. §. si quis bona fide. de usufca. l. uni. §. illo proculdubio. C. de ususcaponi. transfor.

Causas meri, & misti imperij delegari non posse. l. ij. C. de peda. iud.

Ciuili possessioni ususcaptionem contingere, non naturali. l. i. §. per seruū. de acqui. pos. doc. in. l. iij. §. ex contrario. eo. titu.

Contra depositum compensationem non admitti. l. pen. C. depo. l. si. C. de compensa.

Contra delictum commissionis restitutionem non concedi, secus omissionis. l. i. & l. fin. C. si aduer. delic.

Contractum dolo sum ipso iure nullum esse, se=

cus meticulosum. l. & eleganter. in princ.
de dona. iunc. l. metum. §. sed quòd prator.
quòd met. causa.

Conditione expressa transmissionem impediri
sed non tacita. l. uni. §. sin autem sub condi-
tione. C. de cadu. tol. iunc. l. conditiones de
condi. & demon.

Delegatum ab alio, quàm à principe, subdele-
gare non posse. l. à iudice. C. de iudicijs.

Debitorem ex causa lucratiua de euictione non
teneri. l. ad res donatas. C. de euictio.

De specie ad quantitatem non admitti compen-
sationem. l. si conuenerit. de condi. inde.

Dere aliena licitum esse testari, sed non paci-
sci. l. fin. in fin. C. de pact. iunc. §. non solum
insti. de lega. & §. sed si aliena. eod. titu.

Duas causas lucratiuas circa idem non concur-
rere. l. meuius. §. duobus de lega. ii.

Duo remedia extraordinaria nunquàm simul cu-
mulari. l. cum filiusfamil. si cert. pet. Bart.
in. l. in prouinciali. de no. oper. nuncia.

Ex primo decreto rei dominium non transfer-
ri. l. si finita. §. iulianus. de dam. infect.

Ex pacto nudo actionem non competere. l. iurisa-
gentium. §. sed cum nulla. de pact.

Ex temporis diuturnitate solum mandatum non
presumi. Bal in. l. i. C. de reb. alie. Alex. cõfi.
i. uol. iiii. l. as. tamen contra per. l. si filius. C.
de pet.

de peti. heredi.

Ex impossibili conditione contractū uitiari, sed non ultimam uoluntatem. l. non solū. de actio. & obliga. iunc. l. i. de conditio. insti.

Exceptiones dilatorias post litem contestatam nō opponi, nec ante litem peremptorias. l. ita de m. C. de procurato. l. peremptorias. C. sen. rescin. non posse.

Ex solo titulo inter uiuos dominium non transferri, secus in ultima uoluntate. l. penul. C. de rei uendica. iunc. l. à Titio. de furt.

Falsa causa dispositionem uitiari, nō falsa demonstratione. l. final. de here. insti. iunc. l. falsa. de conditio. & demonstra.

Faciliū directa uerba obligari, quā e contra. l. cohæredi. §. cum filia de uulga. iunc. l. Sceua la. ad trebel.

Filiū familiā cōsentiente patre posse donare sed non testari. l. tam his. §. i. de donat. cau. mor.

Fideicommissum tacitè induci posse, nō directam institutionem. l. deniq; §. interdum. de pecul. lega. iunc. l. hereditas. de here. insti.

Filios primi gradus sub potestatiua tantum conditione instituendos, non etiam nepotes. l. suus quoq; & l. sed & si. §. i. de here. insti.

Fœminæ Testimonium in criminalibus & contractibus admitti, secus in testamētis. l. ex eo. de test. & l. qui testamēto. §. mulier. de testa.

Fauorem causæ, reorum fauori præualere. c. ex li
teris. de probatio. c. si. de re iud. l. inter. ff. eo.
Furem manifestum plus puniri, quàm raptorē. §.
quadrupli. insti. de actio.

Ficum & oleam longiori interuallo, quàm cate-
ras arbores feri debere. l. fina. fini. regundo.

Generis debitorem dominiū transferre teneri. l. 1.
in prin. de re. permuta. l. q̄ res. in prin. de sol.

Generis debitorem casu fortuito non liberari. l.
incendium. C. si cert. petā.

Generali sermone personā loquentis non cōpre-
hendi. l. inquisitio. C. de solu.

Hæreditatis aditionem sub conditione fieri non
posse. l. actus legitimi. de reg. iu. l. eum qui. §.
fin. de acqui. hæredita.

Hæreditatem codicillis nec dari, nec adimi posse.
l. scæuola. ad trebellia.

Hæredem scriptum à fideicommissario, sed non à
legatarijs adire compelli. l. si quis omiffa. si
quis omif. cau. test.

In maleficijs fideiussorem non admitti. l. si à reo.
§. fin. de fideiusso.

In contractibus ius accrescendi locum non habe-
re. l. si mihi & Titio. de stipula.

In pignore pratorio prioritatem temporis non at-
tendi. l. si finita. §. si plures. de dam. infect. l. is
cui. §. qui prior. ut in pos. legato.

In falcidiam, quod iure tantum hæreditario capi-
tur,

tur, imputari: in Trebellianicam, quicquid in
dicio testatoris acquiritur. l. in quartam. ad
l. falcid.

In personis & temporibus extensionem non con-
cedi. l. commodissime. de lib. & posthu.

In uasis uitiosis ignorantiam non probari. l. sed ad
des. §. i. loca.

In rebus coloni tacitam hypothecam non induci.
l. iiii. in quib. cau. pig. uel hypo. taci. con-
traha.

Libellum obscurum pro libellante interpretari,
probationem uero dubiam in probantem re-
torqueri. l. si quis intentione. de iud. c. in præ-
sentia. extra. de probatio.

Liberos in conditione positos uocatos non cense-
ri. l. lucius. in fi. iunc. glo. de hære. insti.

Libero arbitrio non præscribi. l. i. §. ad hæc. iunc.
glo. in uerbo. pro socio. C. de anna. excep.

Litis contestatione iura temporalia perpetuari. l.
nam postea. §. si is qui. de iure iud. l. fi. in fin. de
fideius. tuto.

Mandatum de casu ad casum non extendi. c. su-
scriptum. de rescrip. in v. i.

Manumisso inter uiuos peculium accedere, non in
ultima uoluntate. l. uni. C. de pecul. eius qui li-
berta. meru.

Morte grauati fideicommissum non extinguui. l.
cum ita. §. i. de lega. i. i.

Moram

Moram ultimam non primam obseruari. l. semel mora. solu. matri. l. si seruum. §. sequitur. de stipulatio. l. illud. de peri. rei uendi.

Nomina propria uiriles inducere partes, Appellatiua uero hereditarias. l. turpia. §. si. et. l. si heredes. de lega. 1.

Nominis proprii errore dispositionem nõ uitari secus appellatiui. l. si quis in fundi uocabulo. de lega. 1.

Nudā alienationis prohibitionem non ualere. l. lucius titius. de lega. 1. l. filius fa. §. diui. titius. de lega. 1.

Nunciatione uerbali possessionem amitti, non reali. l. de pupillo. §. meminisse. de no. ope. nūcia.

Omniem seruitutem (dempto usufructu) indiuiduam esse. l. 1. §. si usufructum. ad. l. falci.

Ordinarium suspectum omnino recusari nõ posse, sed adiuncti integritate suppleri. auc. si uero contigerit. C. de iudi.

Pactum legis cōmissoriae in pignoribus reprobari. l. 1. C. de pigno. actio.

Pactum de futura successione nullius esse momenti. l. pactū qd dotali. et. l. hereditas. C. de pac.

Post litem contestatam reconuentionem non admitteri. c. 1. de mutu. petitio.

Poenales actiones ad heredem non transire. l. hac actio. de ser. corrup.

Per liberam personam obligationem alteri non queri

queri. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. de stipulatio.

Prælegata in uulgarem substitutionem non uenire. l. sextiliam de leg. 1. 11. l. miles. §. 1. de leg. 11.

Pro ciuili tantum debito non accedere constitutum. l. 11. de consti. pecu.

Pro re modica furti actionem dari, sed non doli. l. qui saccum. de furt. iunc. l. si oleum. in fin. de dolo.

Pupillum exheredatum in legato grauari posse, sed non eius substitutum. l. ab exheredati. de leg. 1. l. penul. C. de leg. 1.

Quamlibet causam uel iniustam à dolo excusare. l. igitur. §. et generaliter. de libe. cau.

Quod transmitti non potest, id nec cedi posse. l. ex pluribus. de admi. tuto.

Querelam etiam non præparatā ad liberos transmitti. l. si quis filium. C. de inof. test.

Reciprocus actus communibus regulis non includi. l. quod autem. §. si uir. de dona. inter uir. et uxo. l. de fideicommissio. C. de transac.

Rem suam neminem nisi à fure condicere posse. l. si. in si. usufru. quemad. ca.

Res fiscales usucapi non posse. l. 11. C. commu. de usucapio.

Reum non actori, sed actorem reo edere teneri. l. si. C. de eden.

Reos

Reos de alieno crimine, uel conscientia non inter
rogandos. l. fin. in. fi. C. de accusatio.

Remediorum cumulationem prohiberi, non exce
ptionum. l. plura. de actio. & obligatio. iunc.
l. is qui. & l. nemo. de exceptio.

Seruitutis ius pro parte nō acquiri. l. plautius. §.
fi. ad. l. falcid.

Solennitatem internam facile praesumi non exter=
nam. l. sciendum. de stipulatio.

Semiplenam probationem cōtrā uerisimile nil ua=
lere. l. i. C. qui & aduer. quos.

Speciei periculum ad creditorem pertinere, gene
ris uerò ad debitorem. l. non amplius. §. i. de
lega. i. iunc. l. incendium. C. si cert. peta.

Super iudicato transactionem non ualere. l. si cau
sa. C. de transac.

Super futuris alimentis transactionem non per=
mitti. l. de alimentis. C. de transac. l. cu. hy. ff.
cod. tit.

Sui hæredis existentiam nunquā ad alienum cō=
modum operari. l. i. in fi. ut in poss. legato.

Substitutionem translatiuam directò fieri nō pos
se. §. fi. insti. de pupil.

Testes singulares etiam mille, nil probare. l. ob
carmen. de test. c. bonæ. el. i. de electio.

Testes falsificantem causæ periculum non subi
re, secus acta corrumpentem. l. in fraudem.
§. quoties. ubi glos. & Bar. de in. fisci.

Tutorē

Tutorem habenti, tutorem dari non posse, cura-
torem uerò curatori facile adiungi. l. uentri.
in fi. de tuto. & curato. §. interdum insti. de
curato. l. idem. de testamen. tute.

Tutoris interuentu, non excludi beneficium resti-
tutionis. l. i. C. si tut. uel curat.

Vbi agitur de damno, errorem iuris non nocere.
l. iuris. la. i. i. de iu. & fac. igno.

Voluntaria alienatione, non etiam necessaria lega-
tum reuocari. l. rem legatam. de adimen. lega.

Vitium personale non singularem, sed uniuersa-
lem afficere successorē. l. cum hæres. & .l. an
uitium. de diuer. & tempo. præscrip.

Vltimam dispositionem & primum contractum
præualere. l. i. i. i. de adi. lega. iunc. l. i. i. i. i.

C. qui potio. in pigno. habe.

Vxorem à marito posse de adulterio accusari, nō
econtra. l. i. C. de adulte.

Quid, inquam, prodesset huiusmodi, & alias pro-
pè infinitas iurisconsultorum definitiones simpli-
ci tantum ac nuda lectione didicisse, earum uerò
causas ac rationes penitus ignorare? Nempe
isthæc mihi scientia (ut ingenue fatear) non modò
insipida, sed inutilis omnino uidetur. Neq; enim
ueram hoc pacto scientiam, uniuersalemq; adipi-
scimur, neq; arte uel ingenio, nostra studia exerce-
mus, sed immortalī quodam labore aliquot indi-
uiduorum (quæ infinita sunt) opinioniones contrahi-
mus;

mus: eaq; duntaxat scire probamus, quæ assidua
lectione congesta memoria commendamus. Ve-
rùm nec ea scimus, cum causas & rationes igno-
ramus. Quonam pacto quis eorum ueritatem aut
falsitatem discernet, quomodo de illis cum aduer-
sario contendet, quæ nullo argumento subtertere,
nulla uer ratione didicit comprobare? Quid aliud
agit, quam ὅνους πρὸς τὴν ἀντίρρην? Planè si sic
ineunda forèt legalis disciplinæ studia, ut circa de-
cisionū atq; indiuiduorum cumulos dūtaxat uer-
saremur, uix ad eorū consumationē uita hominis
uel longissima superesset: per causas uerò & ra-
tiones artem ingeniosè colligentibus breue lustrū
cum Iustiniano sufficere arbitramur. ^a Particula
rium rerum cognitio suos limites non egreditur,
sed tantum præstat scientiæ, quantum experien-
tia comprobauit. Notitia uerò per artem, ex uni-
uersalibus causis & rationibus contracta, in infi-
nitum protenditur, omniaq; inferiora sui genera-
litate comprehendit. Proinde qui unius legis so-
lam decisionem intellexerit, unam tantum facti spe-
ciem definire nouit: qui uerò decidēdi quoq; ratio-
nē collegerit, innumeros casus & infinita propè
indiuidua eadem ratione concludet. Causas intel-
ligentibus librorum multitudine opus nō est: quic-
quid enim à doctoribus in tāta uoluminum copia
fusus traditum est, suo ipsi ingenio faciliè excogi-
tabunt, concurrent cum Bartolo, Baldo, Paulo,

Immo

^a Siquibus si
bene in pe-
digestorum,



Immola, Aretino, & ceteris scriptoribus: licet eorum
 commenta nō uiderint, quod sanè multis con-
 tigisse nobis compertum est. O diuinam causa-
 rum scientiam, quā irrefragabilem methodum
 geris. Exurgite iuuenes scientiæ cupidi, uestra
 iam exitentur ingenia, non ultra in nudis decisio-
 nibus torpescant, nō quid sit intelligere sufficiat,
 sed cur sit, diligentius inquiratur. Nec aliter lu-
 lianum, Scauolam, Papinianum ceterosq; iuris
 prudentes docuisse, aut sensisse putetis. Ego ue-
 rò ut mea aliquando opera ingenij fructum refe-
 rat, tractatum de causis definitionum uobis pro-
 pediem curabo, ut planè intelligatis nullam omni-
 no artem uel disciplinam, sine euidētib; causis
 & rationibus introductam, maxime uerò ci-
 uilem, quā non ab autoritate sola (ut
 nonnulli temerè existimarunt) sed à ueris
 & solidis principijs deductam facile
 ostendemus: eosq; miserrimi ingenij
 esse; qui ad. l. non omnium^a (quam
 minimè intelligūt) causarum
 & rationum inscitiam re-
 ferre plerunq; con-
 suerunt.

a de legi.

32 MATTHAEI GRIBALDI
PER RATIONES
DVBITANDI ET DECL-
dendi legum sensa elicienda.

C A P V T Q V I N T V M .



VAMQVAM PRIORI
capite de causis & ratio
nibus inuestigandis abun-
dè satis tractatum uide-
tur, attamen ad perfectā
legum intelligentiā suffi-
cere haud quaquā putā

mus solam decidendi rationem percepisse, nisi &
dubitatiōis quoq; causam intellexerimus. Omnis

- a L. q. labeo, enim lex in casu dubio statuēda est, ^a alioqui per-
de carbon. ridiculum foret, si de re penitus manifesta atq; in-
edict. l. j. ad dubitata ferretur. Planè quis tam supinus & cō-
municipa. l. munis sensus expers, ut quæ siturus sit, an mortuo
acille. C. de furthis. alimenta debeantur? An ingenuo ac sagaci patri-
familias liceat societate coire, mandatum ue su-
scipere? An liceat impunè delinquere? & id ge-
nus innumera, de quibus si Iubentiū Celsum La-
beo aliquis interrogaret, statim audiret, aut non
intelligo quid sit, de quo me consulis, aut ualde
b L. domi- stulta est cōsultatio tua. ^b Plus enim quā ridicu-
tius labeo, lum est dubitare, an mortuo alimenta debeantur,
de testamē, uel

uel delicta impunè cōmittantur. Domitiana utiq;
sunt huiusmodi quæstiones. Quocirca studioso
iuueni primus erit labor, legis dubitationē diligē
ter inuestigare, ut causā intelligat, quæ uel cōsul
torē, uel cōsultū in ea re perplexū reddebat: quæ
causa tāti æstimatur, ut sine illa nō modo leges (ut
Baldus uoluit^a) intelligi perfectè possint, sed & ^a In. l. si tuto,
in multiplici uarioq; sensu ille præualeat, quem res. C. de cō
maioris dubitationis ratio commendauit. Fieri pensatio.
etenim potest, ut una lex ob sui gñalitātē uarios
recipiat intellectus: quorū tñ potissimus habetur
q maioris dubitationis ansam tollere uideatur. ^b Abb. in. c.
Pergrisa autē dubitatiōis causa, & iā bona legis cū. i. iure pe
parte intellecta, tūm causam definitionis, seu rō ritus. in pri
nem (ut uocant) decidendi facilius asequemur. mo nota. de
Hæc uerò totius legis radix est, hæc omnē contro electio.
uersiam sopit, per hanc ueritas elucescit, legisla Dec. in. l. q
tor comprobatur, legentis desiderium expletur, ties. idē ser
inuenta causa animus cōquiescit, causæ cognitio mo. in fi. de
perfecta scientia est. Sed ut res exemplo liqueat, regu. iur.
sume acutissimi Papiniani responsum.

Verbis ciuilibus substitutio
nem post decimūquartū ætatis
annū frustra fieri conuenit. &c.

In hoc responso dubium faciebat illa iuris re
gula: mentem testatoris obseruandam esse, etiam c
uerborū proprietate reiecta. ^c Proinde nō omni
no inu

Ad. l. uer
bis. de uul
ga.

L. titia. S. lu
tius. de leg.
ij. l. iij. C. de
libe. p. r. i. t. i.

no inutilem fore substitutionem (licet uerborum
 directorum proprietates refragetur) quæ saltem
 in uim fideicommissi ualere possit. ^a Verum dubi-
 tationem postea tollit potior causa definitionis
 alij regulæ inherens, in re dubia à uerborum pro-
 prietate minimè recedendum. ^b Tunc enim men-
 tem disponentis reiectis uerbis abseruadam, cum
 de illa liquide constaret, in proposita uero specie
 de mente testatoris non liquere, uoluerit ne sub-
 stitutum directo uel ex fideicommissio succedere,
 quæ mentis obscuritas uerborum proprietati faci-
 le cedit. Occurrit aliud eiusdē Papiniani exēplū.

Ad l. cum Cum auus (inquit) filium, ac
 auus. de nepotē ex altero filio heredes in
 cōdi. & stituisset, à nepote petijt, ut si in
 demōstra. tra annum trigessimū more-
 retur, hæreditatem patruo suo
 restitueret: nepos relictis libe-
 ris, intra ætatem supradictā uita
 decessit, fideicommissi cōditio-
 nem coniectura pietatis respon-
 di, defecisse: quod minus scriptū
 quàm dictū fuerat, inueniretur.

O diuinum ingenium. o iudicium irreprehen-
 sibile.

sibile. Quem tibi (Papiniane excellentissime) ho-
minum conferemus? Quis mortalium in tam ui-
ridi etate ad sapientiæ, fortitudinis, prudentiæ,
temperatiæ, æquitatis, ac iustitiæ tuæ gradū per-
uenit? Quis te unquam dicendi gravitate, iuris pe-
ritia, ingenij acrimonia superauit, uel æquauit?
Ex te omnes clarissimi iuriscōsulti (uelut Græci
quodā procures ex equo Palladio) prodire. Tuæ
celstitudinis iubar Cæsares omnes attestātur, quum
nomen tuum nunquam sine maximo honoris titu-
lo, ac solenni præfatione delibant. ^a Te bonorum
Imperatorum perpetuū moderatorem, te patrem
patriæ non immerito appellatum, in septimo eta-
tis tuæ lustro nephandissimi Bassiani immanitas
obtruncavit. Quantus fuisses, si ad Iaboleni aut
Pomponij caniciem peruenisses? ^b Sortem tuam
deflet posteritas, immo suam iacturam dolet, per-
fidissimi Tyranni facinus detestatur. Te unū (Pa-
piniane) omnes iuris studiosi uirtutum patrē exo-
sculatur, te unum probitatis & doctrinæ specu-
lum contemplantur, ad tui imaginem ingenia, ac
studia omnium excitantur. Sed ut iam a diuerti-
culo redeamus, in eo elegantissimo Papiniani re-
sponso dubium faciebat iuris regula. Quicquid
sub conditione relictum est, impleta conditione
deberi. ^c Cum igitur nepoti intra annum trigesi-
mum decedenti patruus substitutus fuisset, isq;
nepos intra eam etatem deceßisset, proculdubio

Papi. enco-
mium.

^a L. cū acutif-
simi. & l. cū
uirū. C. de
fideic. l. iij.
C. de acqui-
pos. l. gñali-
ter. §. cum
autē. C. de
insti. & sub.
& in §. ter-
tij. in proe.
digestorū.
^b L. apud Iu-
lianū. de si-
deicōmissā.
liberta.

^c L. vñi. §. si
autē. aliqd
sub cōditio-
ne. C. de ca-
du. tollē. l. si
quis i testā.
de cōd. insti.

^c 3 hæredi

hereditatē patruo deberi quisq; facile existimasset. Verū alia nobilior definiendi ratio diuinum Papiniani ingenium excitauit, quod non sub unica tantū conditione quæ euenit, at sub alia quoq; conditione quæ defecit, substitutio facta uidetur. Nec obesse quod ea cōditio in testamēto scripta nō esset. si quidem tanta esset paternæ pietatē

- a L. isti. qdē. ^{in fi. q. met. cau.} tis in propriam sobolem coniectura, ^a ut non iudicio testatoris neglecta, sed potius tabellionis error omīsa crederetur. ^b Tūc enim relictu sub cōditione deberi, quoties omnis cōditio uel expressa uel tacite subintellecta euenisset: in proposita uerō quæstione ex duabus conditionibus adiectis alteram defecisse. His planē medijs iuriconsultorum responsa diligenter examinantur, uera legū sensa perfectē eliciuntur, hinc non ex uerbis, sed ex mente (ut Celsus ^d monuit) certissima scientia comparatur. Porro lex una per huiusmodi causas probē intellecta, ad mille legum intelligentiā adiutum q̄ facillimum præbet. Hunc disputandi morē à maioribus nostris plerumq; obseruatū compariet, qui eorum digesta percurreret, præsertim Iulij Pauli, q̄ præmissis dubitandi rationibus quæstiōes
- c L. si hereditas ^{de cōditio. insti.} ut plurimum definire solebat. ^e Prōinde, ornatis de mino. l. i. ^{nesennius.} simi iuuenes, hunc uobis studijsq; uestris ordinem de neg. ge. l. i. ^{lycinus qb.} præscribite, ut nullam legem prætereatis, donec ad libert. p. ^{cla. nō licet} præcognitis, tum dubitandi, tum decidendi rationibus, uerissimum sensum perceperitis: ita fiet, ut
- non

non solum perfectam iuris scientiam exiguo labore compareretis, uerum in ipso quoque labore uoluptatem penè incredibilem sentiatis.

PER CONTRARIA

ET OPPOSITIONES VER-

ritatem melius inueniri.

CAP.

VI.



REQVENS est Baldo adagium, ^a ferro aperire uiam, qui per cōtraria transit: nimirum cognoscenti, quāta ad erudam ueritatem facilitas utilitasque ex cōtrarijs colligatur.

^a In. l. precibus. C. de impube,

Enim uerò opposita (ut philosophus inquit) facta collatione clarescunt: ^b sic ueram cuiusque rei definitionem tutius assequemur, si omnia quæ oppositum suadere uideantur, in medium attulerimus: quibus subtili ingenio dilutis, ueritas ipsa certius apparebit. Nāque dubitatorum solutio (secundū Philosophū) ueritatis est inquisitio. ^c Locus hic præcedenti tractatui de causis dubitandi, ita coheret, ut eiusdem penè rationis esse uideatur. Verum longè diuersus inuenietur, si eius origo et efficacia cognoscantur. Nēperat-

^b Aristot. iij. Rhetoricorū,

^c Arist. iij. metaphy.

c 4 tio du

- tio dubitādi ex qualibet generali regula (quae uel
 a L. pen. uer. parum ad rē facere uideatur) suscipi potest. ^a Le-
 sic. occurre- uior enim esse debet dubitationis causa, cum à ge-
 bat. de cast. nere sumatur, quā difficultas ex opposita specie
 pecu. glo. in nere sumatur, quā difficultas ex opposita specie
 l. eunuchis. suscitata. Contraria uerò in eadem, uel omni-
 C. qui testa. face. pos. l. no simili specie annotari palam est. ^b Vnde maio-
 iij. §. fina. si rem ad oppugnandum uim habent, & nisi subtili
 cui plusq. p. interpretatione per minimas facti differentias tol-
 l. falcidi. lerentur, omnem iuris definitionem facile impu-
 b Arist. in lib. gnarent. ^c Quòd, ut clarius fiat, non absre fuerit
 prio. cap. de posicio. exemplis ostendere. Extat responsum Papinia-
 c L. ij. §. con- trariū. C. de ni, compendiosam substitutionem à milite factā,
 uete. iu. enu. Ad. l. centu post pubertatem & aditam hereditatem, directo
 rio. de uul ualere. Dubitādi ratio ex generali regula susci-
 ga. pitur: nullam directam substitutionem ultrā pu-
 d L. uerbis, bertatem, & aditam hereditatem protendi. ^d Ve-
 de uulga. §. si. inst. de pu rum hanc rationem facile cuitabit, qui regulam
 pillā, non in militibus, sed in paganis tātum procedere
 didicerit. Solis etenim militibus, non etiam pa-
 ganis, translatiuam substitutionem directo face-
 re, ex priuilegio concessum est. ^e Contrarium
 e L. quæreba tur. de mili. uerò ex alio Caesarum resposso^f in eadem specie
 testa. colligitur: ubi Diui. C. C. Compendiosam à mi-
 f In. l. preci- bus. C. de lite factam post pubertatem non directo quidem,
 impube, sed fideicommissi iure ualere responderunt. Quæ
 sanè difficultas, cum in eadē specie contingat, nisi
 ex aliqua facti uarietate tolleretur, utiq; Cæ-
 sares Papiniano contradixisse uiderentur. Proin
 de

de nonnulli^a uerborū differentiam notant, quod^a ut Bartol.
hic communibus, ibi directis uerbis testator sub
stituit: quem nos, ut uerissimum sensum, in repeti
tionibus nostris amplexi sumus, & nouis ratio=
bus comprobauimus. Alij^b quod hic suberat ma^b ut accurs?
ter impuberis, ibi nequaquam. Alij, ^c quod hic^c ut Baldus,
iure cōmuni, ibi speciali testari uoluit. Alij^d ali^d ut Castilio,
ter pro ingenio quisq; suo. In contrarijs igitur in
terpretum nerui laborant, Doctorum sudant in
genia, uarij q; uaria diuinare coguntur, quæ tamē
ubi semel fuerint rectē conciliata, solidam perfe
ctamq; scientiam ueritatis inducunt. ^e Acce=
dat aliud Pauli responsum. Possessionem (inquit
Paulus) solo animo amitti posse, licet sine corpo=
re acquiri non possit. Ideo & si maximē in fun=
do sis, animum uero possidendi non habeas, sta=
tim te amittere possessionem: quod & Vlpianus
& Cæsares confirmarunt. ^f Dubitandi ratio ex^f
generali regula colligi potest. Omnes res, per quē
modum contractæ sunt, per contrariū dissolui. ^g
Verū ea ratio facile euitabitur, si regulā in his,
quæ ab unius tantum uoluntate dependēt, locum
non habere intelligamus^h. Contrarium uerō &
quidem difficillimū ex alio eiusdem Pauli respo=
soⁱ in eadem specie suscitatur, ubi manifestē in=
quit, nullā possessionem solo animo amitti posse,
quemadmodum solo animo acquiri non potest.
Quāquā corruptam omnino legē semper exi=
^c ^s stimani

ut Baldus,
ut Castilio,
neus Fulgo,
sius Plumbi
nus.

^e Aristo. 3, me
taphy.

Ad l. 3. §. in
amittēda. de
acqui. poss.

^f in l. si quis.
§ differētia
eod. tit. & l.
licet. C. eo.
^g l. p. ut de for
lurio c. l. de
reg. iur. in an
tiquis.
^h Inofirā. C.
de testamē.

in l. quem
admodū. de
acqui. po ss.

a d. Sin amittenda.

b Vbi ostendimus deesse negatiuā & est mod⁹ loquendi frequens apud iuriconsultos. l. non quemadmodum de iud. l. i. Nec enim de ac. qui. poss.

Ridicula. solutio.

stimauimus, quæ alteri eiusdem iuriconsulti responsio ex diametro repugnaret: ut nostris in paradoxo latissimè comprobauimus^a: idq; ita esse, uel ex eo facile constat, quòd nulla distinctione contrariū illud conciliari potest, nisi ridiculis doctorum ineptijs subscribamus: præsertim cuiusdā (ut dicūt) licētiati, cuius nomen modestè reticeo, qui sine corpore possessionem amitti non posse, idèò contendebat, quòd semper animus esset in corpore. Sed, ut ad institutum reuertamur, hunc progrediendi morem per cōtraria & oppositio- nes, antiqui legum interpretes diligenter obserua- runt: eaq; ratione illorum glossemata maximè commendantur quòd ἐπὶ τοῦ πλίσσῳ opponen- do procedant. Quos etiā secuti sunt Dynus, Ci- nus, Bartolus, Baldus, Salicetus & alij complu- res: ut iam apud omnes in confesō sit, nullam ad aperiendas leges methodū breuiorem utilioremq; inueniri, quàm per cōtraria & oppositiones dis- scutere ueritatem. Hunc igitur (studiosi iuuenes) morem uobis imitandum proponimus, ut cū le- gem aliquam per causas dubitandi & decidendi trutinaueritis, statim ad glossemata uos confera- tis, cōtraria & oppositiones suscitatas diligen- ter inspecturi: nec eas tantum, quæ in proposita lege mouebuntur, uerū etiam quas in legibus re- latis interpretes cumulauerint. Omnes enim ad unum finem conspirant, & ad principalem locū utili

utiliter referuntur: atq; ita per omnia glossemata
 successiue transeundum est, donec ultra nihil inue-
 niatur. Nec enim facile putandum est, iuris inter-
 pretes aliquid ignorasse, qui omne uitæ tempus
 in solis legibus consumpsere, quum nulla adhuc
 glossemata, uel doctorum commentaria prosta-
 rent, quibus ob singularem doctrinam & erudi-
 tionem leges interpretari, ex priuilegio conces-
 sum fuit. Hic autem studendi modus omnes alios
 superat. Hoc est (iuuenes acutissimi) supremum il-
 lud & archanum mysterium, quod præceptores
 disciplinis non aperiunt, ut semper aliquid am-
 plius (secundum Iustinianum habere uideantur. ^a *¶ Sin tertio,
 in proe. di-
 gestorum,*
Me autem (testis est Deus) charitas nihil retinere
permittit. Vellem profecto quicquid mihi uel in
genij est, uel doctrinæ (et si per exiguum est) pri-
mo congressu in pios probosq; auditores transcri-
bere. Istandem boni præceptoris est fructus, ea
 felicitas, operam suam in bene merentibus disci-
 pulis rectè collocasse. Delectat labor agricolam,
 cum uidet agros de semente feliciter respondere.
 Sed ut iter cœptum relegamus, cum uobis (dile-
 cti iuuenes) omnia per interpretes contraria, op-
 positionesq; abundè constiterint, de conciliatione
 cogitandum erit: conciliationes autem uel ab eis-
 dē, uel à Bartolo (si illi desint) mutuò accipietis.
 Quòd si nec interpretum, nec Bartoli iudicium
 placebit, uestro ipsi ingenio facti uarietates, &
 ratio

rationum differētijs subtilius excogitabitis. Quā
methodum, si diligenter seruaueritis, non modò
præsentaneam utilitatem, sed & immortalem uo-
bis gloriam apud omnes comparabitis.

REGVLARVM

VSVM QVAM MAXI-

me necessarium esse.

CAPVT

VII.



V'M LEGES ET PRV-
dentum responsa, ob eo-
rum numerositatem non-
nunquā etiam proluxi-
tatem, non facillè possint
memoria retineri (ple-
rumq; enim uniuersam fa-

^a Vtia. l. qui
Romæ Scal-
limachus, de
stipulatio,

sti speciem uel longissimam^a narrāt, cuius reten-
tio ingenium magis fatigat quā erudit) maiori-
bus nostris uisum est ex toto legum contextu re-
gulas quā breuissimas colligere, quales habentur
in titulo regularum iuris, & latissimè in no-
stro tractatu, quem axiomata iuris inscripsimus,
quæ nihil sanè aliud sunt quā breues & compē-
diosæ sententiæ ex peruagatis definitionibus per-
strictæ, quò & minori labore discantur, & fa-
cilis

cilius diutiusq; memoria teneantur. Iurifconsul-
 ti regulas, Doctores summas, Dialectici theses seu
 positiones, Medici, Aphorismos, aliq; epitomas,
 nonnulli enuntiata siue axiomata uocant. Quā-
 uis subtilius inuestigantes prædictas uoces nōni-
 hil inter se distare putarint: nos uerò huiusmodi
 subtilitates non moramur, cū tenues uerborum
 differentias leges nostræ reijciant, ^a & nuda uo-
 cum disputatio solis pertinacibus relinquatur. ^b
 Harum uerò regularum seu axiomatū usus quā
 necessarius sit ex multis facilè constat. Primum
 quòd ingenium sui breuitate delectant, ^c memo-
 riam non onerant, ad scientiā celerius perducunt,
 ceterum linguā quā maximè erudiunt. Namq;
 per regulas & elegantes formulas longè clarius,
 ac pròptius mētis conceptū explicamus, idq; ue-
 risimum esse quotidiana experientia edocemur.
 Iam qui huiusmodi regulas non callent, per inuti-
 les uerborum circuitus, & inextricabiles perys-
 sologias uagari circā ea coguntur, quæ duobus
 uerbis commodissimè exprimi possent. Planè ex
 regulis componimus syllogismos, perfectissimum
 disputandi genus, ^d quo nullum ad ueritatē eruen-
 dam, ad detegendam falsitatem aptius aut propin-
 quius inuenitur. Etenim propositis duabus regu-
 lis, necessariò concluditur quicquid probatū uo-
 lumus. Hunc morem asseruasse maiores nostros
 comperiet, quicunq; Dyni, Cini, Oldradi, Signo-
 rolli,

^a L. quoniam
 indignū. C.
 de test. l. ij.
 C. cōm. de
 lega. l. licet
 inter. de uer
 bo. sig.

^b L. ij. de cō,
 si. pec. glos.
 in rubr. in
 fortia.

^c Glos. in l. ij.
 q. mer. cau.
 l. j. de re. ius.

^d Arist. ij. prio.

Io. andrea. rolli, Bartoli, Baldi, & aliorum compluriū commentaria diligēter euoluerit: quod ut manifestius

^a L. prator. fiat, ^a unicum subiiciemus exemplum. Si probare
^{S.} iulfa. de
 colla, bono. contendam, re tantum & uerbis tantum coniunctos pari iure concurrere, quā absonum fuerit per ambiguas legum inductiones, quae in uarios

^b Ut per. l. si sensus distrahi possunt, ^b siue per ineptas similitudines, disputandi ordine praetermissio, niti illud
 de hær. inst. & l. menio. persuadere? Quod duabus tantū regulis lōge explicatius cōcludetur: in hunc fere modum. Ius ac-

^c L. si titio. S. crescendi ex præsumpta uolūtate dependet, sed
 iulianus de uoluntas non minus re quā uerbis ostenditur: ^d
 legat. ij. & l. vni. S. ubi ergo re tantum, & uerbis tantum coniuncti pari
 autem. C. de ter admittuntur. Vel sic, paritas uinculi, paritas
 cad. fol.

^d L. recusari. tem iuris inducit: sed re tantum, & uerbis tantum
 de acquirē. tum coniuncti, pari uinculo nituntur: ^f ergo pari
 hær. di.

^e L. si relique iure concurrere debent: & sic de singulis. Hunc
 ro. de legi. disputandi modum omnium, tum facillimum, tum
 tuto. aucto. cessante. C. elegantissimum, studiosi iuuenes assequētur, si ex
 de leg. hær. legibus positiones, seu regulas colligere studeant,

^f L. re cōiū. ex qbus breues syllogismos cōponāt. Quod quidem
 cōi. de leg. iij. argumenti genus, ita ad ueritatis cognitionem necessarium uidetur, ut sine eo, nec scholasticus proficere, nec Doctor iura interpretari, nec aduocatus causam defendere, nec iudex controversas definire rectē posse existimentur. Quomodo autem ex legibus regulae colligantur, sequenti capite ostendemus.

Regu

DE RAT. STVD. LIB. I. 47
REGVLAS TVM EX
VERBIS, TVM EX MENTE
legum colligendas.

CAPVT VIII.



AN T A est præsens
tis tractatus utilitas, ut le
gū professoribus ad sum
mum eruditionis gradum
consequendum sola suffi
cere uideatur. Tota enim
ab ingenij uiribus depen
det, tota in subtilitate uersatur: hic studiosus iu
uenis & mentis acumen, & ingenij sui perspic
tiam facile probat. Nec dubitandum erit, cum in
legibus quàm maximè profecisse, qui ex earum
mente regulas, siue axiomata colligere didicerit.
Regulas autem, tum ex uerbis, tum ex mète colli
gi planum est. Ex uerbis quidem, cum legislatoris
formulam sequimur nihil ferè penitus immutan
tes, quales sunt omnes sub titulo de reg. iuris, qui
bus nihil addimus uel detrahimus, quales uel ex
prudentum aut Cæsarij responsis ad uerbum de
cerpere licet: ueluti

EX CONSTANTINO. Nihil est quod magis
hominibus debeat, quàm libertas suprema
uolun

uoluntatis. l. i. C. de sac. sanc. eccle.

Vitæ uilitas, legum obseruatione digna nō est. l.
quæ adulterium. C. de adulte.

Ex Leone. Quæ contrā leges fiunt, pro infectis
habenda sunt. l. iubemus §. prædia. C. de sac.
san. eccle.

Desideria morientium, ex arbitrio uiuentium col
liguntur. l. quoniam. C. de nat. lib.

Ex Antonino Pio. Quæ ex improviso casu ac
cidunt, fato, non noxæ imputantur. l. i. C. ad.
l. cor. de sica.

Parentum necessitatibus liberos succurrere iustū
est. l. i. C. de alen. lib.

Ex Vero. De sua, non de aliena cōsciētia quisq;
est interrogandus. l. si. C. de accusatio.

Alienatio est omnis actus, per quem dominium
transfertur. l. i. C. de fund. dota.

Ex Theodosio. Ad regimina & dignitates, non
præteritum, uel ambitio, sed probata uita proue
here debet. l. si. C. ad. l. iul. repetun.

Mēdax precator caret penitus impetratis. l. pen.
C. si contra ius uel. uti. pub.

Ex Alexandro. Nihil tam propriū imperij est,
quàm legibus uiuere. l. iii. C. de testamen.

Quod legitime factum est, nullam pœnam mere
tur. l. grachus. C. de adul.

Ex Gordiano. Defensor propriæ salutis in nul
lo peccare uidetur. l. iii. C. ad. l. cor. de sica.

Resoluto

Resoluto Testamento, neq; legata, neq; fideicommissa debentur. l. cum duobus. C. de inof. test.

Ex Gratiano. Iniuriarum occasio inde nasci nō debet, unde iura nascuntur. l. meminerint. C. unde ui.

In criminalibus non oportet emendicatis uti suffragijs. l. singuli. C. de accusatio.

Ex Archadio. Ibi pœna esse debet, ubi noxia. est. l. sancimus. C. de pœn.

Necessariarum prætermisio nocet, non abundans cautela. l. testamentum. C. de testamen.

Ex Diocletiano. Volēti dolus non infertur. l. cū donationis. C. de transac.

Beneficia principum in alterius iniuriam non tribuuntur. l. nec auus. C. de emancipa. libero.

Ex zenone. Nephandorum hominum arrogantiā, modis omnibus opprimi debet. l. uni. C. de priua, carce.

Ex Honorio. Eadem seueritate uoluntas scœlaris, qua effectus punienda est. l. quisquis. C. ad l. iul. maiesta.

Iudici pecuniam mutuans, una cum iudice relegatur. l. quisquis. C. si cert. peta.

Ex Valentiniano. Culpa similis est tam prohibita discere, quā docere. l. penul. C. de malefi.

Seniores propinqui minorū errores corrigere debent. l. uni. C. de emenda. propinquo.

Ex Caro. Seruis alienis libertas directo dari nō
d potest

poteſt. l. ſeruo. C. de teſta. manu.

Calumniæ poena in paternæ mortis accuſatione
ceſſat. l. calumnie. C. de calumnia.

Ex Iuſtiniano. Longè grauius eſt aternā, q̄ tem
poralem oſtendere maiestatem. . auctenti.
gazaros. C. de hæreti.

Quòd omnes tangit, debet ab omnibus compro=
bati. l. ſi. in ſi. C. de auct. præſtan.

Ex Valente. Exemplū graue eſt, prætextu nocen
tis in ſontem periclitari. l. ſi. in ſi. C. de his qui
latro. occulta.

Principis indulgentia non infamiam, ſed poenam
remittit. l. ſi. C. de gene. abliiti.

Ex Aurelio. Conceſſio principis habet uim de=
creti. l. ij. C. quando decre. opus non eſt.

Ex Valerio. Concordia lucro præferenda eſt. l.
reprehendenda. C. de inſti. & ſubſtitutio.

Ex Philippo. Inter filios bona patris ſunt æqua=
liter diuidenda. l. inter. C. famil. herciſcun.

Ex Pertinace. Qui ſoluendo non eſt, neceſſariū
hæredem etiā in fraudem relinquere poteſt. l.
1. C. de neceſſa. ſer.

Ex Frederico. Scholaſticis nulla omnino iniuria
fieri debet. auct. habita. C. ne ſi. pro patre.

Similiter ex prudentum reſpōſis.

Ex Papiniano. Sūma eſt ratio quæ pro religio=
ne facit. l. ſunt pſonæ. de relig. & ſumpti. ſu.

Deceptus nō uidetur, qui iure cōmuni uſus eſt. l.
inter

inter eos. §. cum inter. de fideius.

Ex Iuliano. Vnicuiq; contemnere licet ea, quæ pro se introducta sunt. l. si iudex. de minori. Caluinosa scriptura in iudicio uim non obtinet. l. ij. de fide instrumento.

Ex Iabolenio. Id bonorum cuiusq; esse intelligitur, quod æri alieno superest. l. non possunt. de iur. fisci.

Seruitutem recipere nisi sibi nemo potest. l. proprium. communia prædio.

Ex Scæuola. Aduentitij casus non sunt computandi. l. iulianus. qui & à quib.

Si uinco uincentem te, fortiori ratione uinco te. l. de accessionibus. de diuer. & tēpora. præscri.

Ex Marcello. Neq; seueritatis, neq; clementiæ gloria affectanda est. l. respiciendū. de pœn.

Non confitetur qui exceptione utitur. l. nō utiq;. de exceptio.

Res inter alios iudicata, alijs non præiudicant. l. sepe. de re iudica.

Ex Labeone. Quædam habere licet, quamuis utilia non sint. l. ei fundo. de seruitu.

Nupta non uidetur quæ uirum pati non potest. l. penul. quando di. lega. ce.

Ex Neratio. In alieni facti ignorantia, tolerabilis error est. l. si. pro suo.

Nihil penes eum residere oportet ex re, in qua fidem se fecit. l. lege fundo. de. l. commissio.

Ex Caio. Potentioribus nostris pares esse non possumus. l. iij. de aliena. iudi.

Non debet quis ex alieno damno lucrari. l. itaq. §. i. de dolo.

Ex Celso. Inciuile est, nisi tota lege perspecta: aliquid iudicare uel respondere. l. inciuile. de legi.

Vani timoris nulla aestimatio est. l. si quis ab alio. de re iudica.

Ex Pomponio. Patrie & parentibus parere tenemur. l. ueluti. de iusti. & iure.

Naturalis obligatio iureiurando tollitur. l. fin. de de iureiur.

Ex Vlpiano. Graue est fidem fallere. l. i. de consti. pecu. Tueri ius suum quis debet, non iniuriā committere. l. i. §. i. quod ui aut clam.

Ex Paulo. In bono & æquo plerunq; perniciosè erratur. l. si seruum. §. sequitur. de stipula. Inuitis nobis, res nostras alius retinere nō potest. l. si filiofamilias. §. i. solu. matri.

Ex Martiano. Facti interpretatio, plerunq; etiā prudentissimos fallit. l. i. de iu. & fac. igno.

Qui sibi non parcit, multo minus alij parceret. l. si. de. bo. eo.

Ex Aphricano. Noxa caput sequitur. l. rem mihi. commoda.

Ex duabus conditionibus disiunctiuis, sufficit alteram adimpleri. l. si ita quis. de stipulatio.

Ex

DE RAT. STVD. LIB. I. 55

Ex Callistrato. In maleficijs uoluntas spectatur
non exitus. l. diuus. ad. l. cor. de fca.

Ex æquali conuersatione nascitur contemptio di-
gnitatis. l. obseruandum. de offi præsid.

Ex Florentino. Vim atq; iniuriam propulsare
licitum est. l. ut uim. de iusti. & iu.

Dolus an uirtus quis in hoste requirat? l. ni-
hil. de capti.

Ex Modestino. In necessitatibus nemo liberalis
existit. l. rem legatam. de adimen. lega.

Lubricum linguæ ad poenam facile trahi non de-
bet. l. famosi. ad. l. iul. maiesta.

Ex Claudio Triphonino. Factæ causæ, infæ-
ctæ fieri non possunt. l. in bello. §. factæ. de
capti.

Flagitiosæ rei nulla est societas. l. si à reo. §. fina.
de fideiusso.

Ex Venulio Saturnino. Nemo alterius non de-
liquentis deteriore conditionem facere po-
test. l. ij. quod ui aut clam.

Non debent esse melioris conditionis stulti, quàm
periti. l. seruius. quod ui aut clam.

Ex Archadio. Nō ad testium multitudinem, sed
ad synceram testimoniorū fidem respici oportet. l. ob carmen. de testi.

Probationes de domo rei sumi nō debent. l. de mi-
nore. §. tormenta. de quæstio.

Ex Arriano. Propensiores esse debemus ad libe-
d 3 randum

randum quàm ad obligandum. l. arrianus. de actio. & obligatio.

Adulteri inter milites nō sunt recipiendi. l. qui cū uno. §. adulterij. de re milita.

Ex Alphenio Varo. In coniunctis ordo nō attenditur. l. quidam testamento. de pecul. lega.

Ex Tertulliano. Non hominis fictio, sed ueritas spectanda est. l. si fortè. de castren. pecul.

Ex Hærmogene. Poenæ sunt molliendæ potius quàm exasperandæ. l. penul. de poen.

Contumacia litis damno cohercetur. l. contumacia. de re iudica.

Ex Proculo. Furiosus nō potest desinere animo possidere. l. si is qui. de acqui. pos.

Ex Martiano. Poena unius alterius præmium esse non debet. l. si sequens. ad syllania.

Ex Terentio. Legi locus non est in ea hereditate quæ soluendo non est. l. si quis solidum. de hære. insti.

Ex Eburnio Valente. In facto proprio error nō præsumitur, nisi probetur. l. si hæres. §. si. ad trebel.

Ex Licinio Ruphino. Sine possessione ususcipio non procedit. l. sine. de ususcipio.

Porrò huiusmodi regulæ seu sententiæ, nullo ingenio, sed exiguo tantum labore colliguntur. Per se enim maximè patent, atq; ultrò percurrentibus offeruntur. Altera uerò pars, quæ uim
et men

et mentem legum intuetur, longè difficillior est: quippe quæ tota ab ingenio et speculatione dependet. Neq; enim ex uniuerſa lege uerbum aliquod retinemus, sed ex ratione tacita definitionis generalem regulam subtili interpretatione deducimus: atq; ita non quid iuriconsultus dixerit, sed quid senserit explicamus. Quo in genere, duos omnino ex doctioribus nostris excelluisse comperio, Bartolum, et Baldum: qui uniuerſas fermè legum sententias ita perstrinxerunt, ut eorum formulis, uel epitomis, nihil aut breuius, aut subtilius exco- gitari possit. Ex quibus, declarationis gratia, aliquot non uulgares proponemus. Vlpianus inquit.

Tutor datus, uetari tutor esse potest, uel testamento, uel co-
codicillis.

Ad.l.tu-
tor da-
tus. de te-
sta.tute.

Ecce quàm subtiliter et generaliter Bartolus col- ligat. Vnumquoq; per quod ligatur, per contra- rium dissoluitur. Nam quemadmodum tutor te- stamento codicillis ue datur, contraria dispositio- ne remouetur. Sed quàm parum esset hoc de tuto- re tantum intelligere, nisi ex mēte legis ad omnes casus similes generalis regula traheretur^a. Pròin-

^a L.regula. §.
fina. de iur.
et fac. igno.

de Bartolus ingeniosè casum specialem ad regu-

d 4 lam

lam generalem protraxit.

Inquit Modestinus : Duo

bus diuerſis pupillis tutor da

Ad.l.duo tus, & si alterius tutela se excusa

bus. de te re potest, attamen alterius tutor

stamě, tu = manet.

tel.

Quàm ingeniosè & breuissimè Bartolus. In

a L. Papinia *separatis de uno ad aliud non infertur.*^a Extat
nurs exuli. de
mino. l. ii. de Prisci laboleni responsum.

Legata uel emptā naue cum in

hilo, de acq. **strumêto**, scaphã nauis deberi.

Ad. l. fin. Quod rectè à Paulo eius discipulo^b reprehendi-

de fund. tur, cum scapha non sit instrumentum navis: si-
quidem in vi non eorum, sed in viis eorum.

instr. quidem a manu non genere, sed quantitate tantū
 Lian manu differt. Audi Bartolus quid colligat: plus ex mi

b *Le an manu differt. Audi Bartolus quid colligat: plus & mi*
mittere, de *nus non faciunt differre genera: scribendo genus*

manu. vind. nus non jaciunt differre genere: capiendo genus
L. legato ge secundum iurisconsultos. Vel. diversitas acciden

c L. legato generaliter, de *secundum iurisconsultos.* Vel, diuersitas accidentium non inducit specificam differentiam: capies

do speciem secundum dialecticos. Vel subtilius.

In. c. mora disponens & dispositum, se sub eodem genere nō
de regu. iur.

de regulis. in. vi. *compatiuntur: quamvis postremum hoc axioma*

Talia sunt subiecta qualia predicta demon-

l, illud, de ac *Italia* sunt subiecta qualla prædicata demon-
quir, hæred. *strant.*^c Item ex Pomponio: Ad positionem con-

Item ex Pomponio: Ad positionem con-
sequentis, sequitur positio antecedentis f. Ex

mil. §. ii. cui. sequens, sequitur posito antecedentis. ¹ Ex
de lega. iij. Vlpiano: non refert quid ex equipolentibus fiat. §

Ex Parte

Ex Paulo : principale per accessorium non confirmatur.^a Ex Marcello : qualitas adiecta uerbo secundū tēpus uerbi intelligi debet. ^b Ex Martiano : Non expectatur id, cuius euentus nihil operatur. ^c Ex florentino : Inducta ad diminutionem non operantur augmentum. ^d Et id genus innumera, quæ nullo pacto ex uerbis legum, sed ex mente & ratione, subtili ingenio per eundem excerpta inueniuntur. Baldus quoque huiusce rei studiosus maximè fuit, ut scripta eius ostendunt. Nam & philosophiæ eum dedisse operam argumento sunt quæ in titulum de probationibus edidit commentaria: præsertim in responsum Diui alexandri,^e ubi per omnia prædicamenta discurrit, ut ueritatis probationes excutiat. Similiter & in libros Decretalium, ubi ex Philosophis plurima congerit, quæ plerumque legum autoritate non fulcit. Utque aliquid ex eo in medium asseramus, extat responsum Veri & Antonini : Statuliberrum post adeptam libertatem non posse conueniri ex contractu antea celebrato, dum libertas penderet. Ecce ingenium Baldi ut colligat: Illud quod est in potentia, de actu non disponit. Nam status liber in potentia est libertatis, nondum tamen actu liber est. Factum igitur ab eo nondum libero existente, non porrigit uires in casum adeptæ libertatis. Vnde ex proposita lege, utrumque & uerbalis & mentalis regulæ exemplum deprehenditur:

^a l. quod per man⁹. de ius codicillo.
^b l. titi⁹ de m i li. testa.
^c l. cum hæres § de ac qui. hæred.
^d l. legata. de adl. lega.

^e In. l. ex persona. C. de probatio.

Ad. l. i. C. an ser. ex suo fac. cui refragari uidetur. l. qd' ab alio. de condic. furt.

tur: uerbalis quidem in specie, cum dicimus factum à statulibero, eidem libero facto non impu-
tari: mentalis uerò quasi per modum causæ &
rationis magis in genere, ut dispositum in poten-

^a l. penult. de his qui not. infami. ^a Occurrit aliud
tia ad actum non extenditur.^a Diocletiani & Maximiani.

Ad l. non codicillū. C. de testa-
men. Non codicillum sed testamē-
tum facere uoluisse, qui institus-
tionem & exheredationē fecit.

Vide quā ingeniosè & eleganter Baldus ex eo
indiuinduo generale axioma deducat: Rei qualitas

Ad l. fin. agentis intentionem demonstrat. Vel, Causa co-
C. qui ma- gnoscitur ab effectu. Idem Casares responderūt:
nu. non Fideicommissarias libertates ex solo euentu fraus
poss. dis creditorum impediri, directas non utiq; nisi et
euentus fraudis, & fraudandi animus concur-

rant. Baldus inde sic colligit: Fauorabilius est di-
rectum quā obliquum. Item ex alio Iustiniani

^b in l. fin. C. responsio^b satis prolixo breuiter colligit: Frustrā
de adop. fit per plura, quod paucioribus effici potest.^c In-

^c Aristo. viij. finita alia adduci possent, quæ breuitatis gratia
Topico. l. j. omittuntur. Sic etiam antiqui legum interpretes
q̄ met. cau. l. ampliōrē,

S. in refuta Irnerius, Pileus, Martinus, Bulgarus, Lotha-
torijs, C. de rius, Placentinus, Hugolinus, Rogerius, Aldri-

cus, Ioannes, Azo, Accursius, & reliqui huius-
modi, regulas quā breuissimas ex legum uisceri-
bus ingeniosè trahebāt, ut in eorū glossematīs pas-
sim

sim uidere licet. Sic doctores omnes, re & fama
 celebres (qui consumatis lucubrationibus ius ciui
 le plurimum illustrarunt) obseruasse cōperimus.
 Nos etiā (candidissimi iuuenes) ab initio studiorū
 nostrorū ppetuā huic rei curā intēdimus, nihilq;
 uel utilius, uel delectabilius in hac legali faculta
 te cognouimus, quā ex mente iurisconsultorū,
 illorum responsa ad breues formulas reducere, re
 gulasq; ex omni iuris parte colligere. Nempe hic
 studēdi modus ingeniū uehementer exercet, et stu
 dētis animum mira breuitate delectat. Mibi uerō
 plurimū cōtulisse fateor ea, quæ ex frequēti bono
 rum autorū lectione didicerā: unde effectū est,
 ut locos uniuersales (ex quibus & gñales regulæ,
 & elegātes sentētiæ cōponūtur) in prōptu facile
 haberē: idq; planius uobis cōstabit, si paucula in
 terim ex penuario nostro deprompta subieceri
 mus. Inq; Vlpianus: Si sui natura tabulæ patefa
 ctæ sunt, aperiū uideri testamentū non dubitatur.
 Non enim querimus à quo aperiantur. Nos ita:
 Vbi natura operatur, hominis ministerium non
 exigitur. Quæ regula apud medicos frequentissi
 ma est. Vel breuius: Habito fine de medijs nō cu
 ratur. Potest & hinc probari illud alibi notatū:
 Non queritur de modo, dum tamen habeatur ef
 fectus. Item Vlpianus alibi: Cū pater filio de ca
 strensis testāti testis esse possit, & frater ergo
 poterit. Nos hinc Philosophi regulam trahimus:

Si de

Ad l. si in
 duobus. §.
 si sui natu
 ra. quæ ad.
 testa. ape
 rian.

Ad l. qui
 testamen
 to. in prin
 cip. de te
 sta.

Si de quo minus inesse uidetur inest, ergo de quo

^a Aristo. ij. to magis. ^a Vel clarius: Ex decisione casus magis
pico. dubij, minus dubius definitur. Idem Vlpia. alibi.

Ad. l. Prætor ipse se tutorem dare
tor. de tu= non potest.

to. & cu
rato.

Nos generalius: Agens & patiens debent esse

^b L. ille à q. discreta. Vel, Nihil agit in se ipsum. ^b Vel, Actio
& Passio in eodem subiecto non concurrunt. ^c
^c S. tempesti uum. ad tre
bellia. Idem Vlpianus.

^c L. Vrani /
us. de fide /
iusso. Nō amplius quis parere Cō
Ad. l. si ditioni potest, quæ semel exple
ita. uerfi. ta sit.

non. n. de Nos breuius: Actus potentiā excludit. ^d Vel,
manu. te= Actus & potentia simul esse non possunt. Idem
sta. Vlpianus.

^d S. sic itaq;
discretis. uer
sic. quia q
meū est inst.
de actio. Qui mihi donatum uolebat,
Ad. l. qui seruo communi rem tradidit.
mihi do= Seruus accepit, quasi mihi & so
natum. de cio acquisiturus: placet mihi tan
donatio. tum acquiri.

Nos ita perstrinximus: Causa instrumentalis
actum non disponit. Vel, Finis actus ab organo

Ad. l. i. non dependet. Item ex Paulo dicente.
S. per cō= Cæterum & ille, per quē uo
lumus

lumus possidere, talis esse debet, ut habeat intellectum possidendi.

munē.uer
sic. cate=
rū. de ac=
quir. posf.

Colligimus: In omni actu explicando habilitatem instrumenti requiri, Ex eodem Paulo, dum inquit.

Metrodorum, cum hostem fugientem sciēs suscepit, in insulam deportari: Philocteten, quò occultari eum non ignorans diu dissimulauerit, in insulam relegari placet.

Ad.l. me=
trodorū:
de pœnis.

Nos breuiter. Delinquens in committendo grauius, quàm omittendo punitur. Vel: Mitius tractatur qui consentit quàm qui agit, licet aliàs (quando uterq; principalis in facinore habetur) pari pœna teneri dicantur. ^a Item, in committente dolus, in omittente culpa præsumitur. ^b Dolus autem grauiorem exigit pœnam quàm culpa. Item ex Scauola dicente.

^a L. utrū. ad l. pompe. de parricid. l. pen. C. de paganis. l. Iulian. in prin. iunc. l. si sterilis. §. cū per venditorem. de actio. empt. Ad.l. fin. de flumi.

Qui in utraq; ripa fluminis publici domum habent, pontē priuati iuris facere non potest. Nos sic: medium inhabile impedit extrema coniungi.

iungi.

^a L. qui sella iungi.^a

^{§. fi. de ser.}
^{ui. rusti.}

Item ex Triphonino ubi citat Ciceronē in oratio
Ad. l. cice ne pro A. Cluentio Habito, colligimus grauius
ro. de pœ esse delictum ob auaritiam, quā uindictæ gra-
nis. tia perpetratum.

Ad. l. iij. Item ex Paulo, ubi inquit:

in princi.

de acqui.

posses.

Non utique qui fundum pos-
sidere uelit, omnes glebas eius
circūambulare oportet, sed suf-
ficat quamlibet partem eius fun-
di introire.

Ad. l. uul. Nos ita colligimus: In concretis factum in par-
garis. de te trahitur ad totum. Simile est quod alibi ex
furtis. Vlpiano notauimus: Qui partem tangit, totum
tetigisse uidetur.

Ad. l. eui Item ex Iuliano dicente:

denter. de

excep. re.

iudi.

Euidenter iniquissimū est pro-
ficere rei iudicatæ exceptionem

^b c. intellexi /

mus. extra.

de iudicijs.

Ita colligimus: ^d Odium in fauorem redundare
non debet. ^b

Ad. l. pub. Item ex Marcello alibi colligit Bartolus: Non
^{§. fi. de cō} est uerisimile quod testator plus diligit substitu-
di. & de- tum, quā primo loco positū. Nos autē breuius
monstra. & uniuersalius: Non debet melioris esse conditio
nis cau

nis causatum remotius, quàm propinquius. Item
ex Paulo dicente.

Is qui reipub. causa abest, in aliqua re læsus non restituitur: in qua etiam si reipub. causa nō abfuisset, damnū erat passurus.

Ad.l. ante
penult. ex
quib. cau.
maio.

Nos sic generaliter notamus: Effectus nō debet ascribi causæ, qua remota idem effectus nihilominus cōtingeret.^a Itē ex Papiniano dicēte: ^a

L. cōditio
nibus pupil
lus. in prin.
de condi. &
demon.

Miles iure cōmuni testatus, testamento postea iure militiæ sup bonis omnibus facto, post annū militæ uita decesserat, prioris testamenti, quod ruptū esse constabat, nō reintegrari uires constitit.

Ad.l. mili
tis. §. si. de
mili. test.

Nos ex mente Ludouici Romani in pluribus ^b eius responsis, ^b ita breuius, ac explicatius colligimus: Sola remotio causæ actus sublatiue, actum sublatum non reintegrat, licet infinitis penè legibus hæc regula comprobetur.^c Item ex Pomponio dicente.

^b In consilio
459. in pro
posita cōsul
tatiōe. in fi.
^c L. ij. C. de
posthu. hære.
inst. l.

Bona ad mulierem peruēta, ex marito potius, quàm ex turpi questu

Ad.l. quin
tus. de do
na. inter
ui. et uxo.

quaestu peruenisse censerī.

- a 1 merito. p Notamus: Pro nobiliori causa praesumendū.^a
 socio.
 b Aristo. r. de Itē quod lōgē subtilius est: Ex nihilo nihil fieri. b
 gene. & cor Alia sanē plurima, & propē infinita adducere
 ruptio, possem, nisi cōmodius suo loco, fusiusq; paterent.
 Etenim quantum hoc in genere laborauimus, li=
 bellus ille axiomatum (qui propē diem in lucem
 dabitur) facīlē indicabit. Hoc solū repetisse ue=
 lim: & magno esse ingenio & ad summam eru=
 ditionis frugem eum peruenisse, qui prolixas le=
 gum decisiones in compendium uel epitomen re=
 digere, & ex illarum mente generales sibi regu=
 las parare didicerit. Quod facīlē uos affecutu=
 ros confido (ingenui adolescentes) si iuris consul=
 torū lumina frequenti pede triueritis: uobiscum
 reputātes, nullius artis uel disciplinē per=
 fectam scientiam posse sine asi=
 duo studio, cura, & dili=
 gentia compa=
 rari.^c

c 1. legatis. S.
 ornatrici.
 bus, de lega.
 iij.

Veras

DE RAT. STVD. LIB. I. 65
VERAS LEGVM IN-
TERPRETATIONES, NON

*in cumulandis doctorum opinionibus,
 sed in exploranda mente Legislatoris
 consistere.*

CAPVT IX.



AM eò peruentum est,
 ut cùm legem aliquam in-
 terpretandā assumimus,
 nisi illam pleno stilo, &
 solenni (ut inquit) ap-
 paratu tractemus, extra-
 neas etiam materias in-

serendo, & peruagatas doctorum opiniones cu-
 mulando, officio nostro satisfecisse minimè uidea-
 mur. Hinc prolixa & infinita decisionum uolu-
 mina, hinc confusa illa iurium conturbatio, ^a ut
 nulla iam lex, nullum responsum suam retinet
 puritatem. Quotus enim quisq; est, precium ope-
 ræ maximū qui nō se fecisse arbitretur, si ab alijs
 inuenta, uel alio loco tractata, in horreum suum
 congerat? & (ut in adagio est) ex alienis agris
 herbarum omnium fasciculum proferat? Nec tan-
 tisper labori suo finem præscribit, donec nume-
 e rose

L. j. circa ff.
 C. de uete.
 iu. enuclea.

Adagium.

rosæ chartæ alienis impletæ uigilijs, in grande uolumen exurgant. At quàm commodius foret probo & docto uiro, in singulas leges breues atque utiles edere commentarios, in illisq; non superuacuum laborem impendere, sed ingenij sui uires excutere: & tum ex uerbis, tum ex mente legis, aureas illas sententias, & memorabilia dicta in commune bonum proferre. Quippè nulla inter homines adeò rara & difficilis facti species emergeret, quæ huiusmodi sententijs, nō posset uel rectissimè diffiniri. Quoties uerò Bartolū, Baldū, & Paulū citamus ad id confirmandum, quod expressa atque eleganti iurisperitorum sententia comprobatur? Pròinde uisum est (acutissimi iuuenes) talium commentariorum seu interpretationalium imagunculam quandam ostendere, ut animi uestri, & operis breuitate, & rei nouitate dele-

a L. j. iuc. gl.
quod met.
cau. & S. in
ij. in pro.
digestorum.

ctentur^a. Quem interpretandi modum si à uobis probari cognouero (et si nonnullos existimo summæ eruditionis uiros huic negotio operam dare, ut digestorum libri suo aliquando nitore puritatiq; restituatur) nos etiam (fauente deo) quod in nobis fuerit ut id maturius absoluator, totis uiribus contendemus. Sed iam audiamus Vlpianū

Ad l. si pupillus inter Iulianum & Marcellum iudicium faciens
pillus. de tem: Inquit enim.

acquiren.
hæredi.

Iulianus scripsit, si pupillus
paterna

paterna hæreditate se abstinuisset, deinde aliquis ei hæres extitisset, non esse eum cōpellendum creditoribus paternis respondere, nisi substitutus ei fuisset. Inclinat enim in hoc, ut putet substitutum etiam patris onera substitutum. Quæ sententia à Marcello rectè notata est. Impugnat enim utilitatem pupilli, qui ipse saltè potest habere successorem. Metu enim onerum patris timidius quis etiam impuberis hæreditatem adibit &c.

Nemini obscurum esse puto Marcellum notas in Iulianum fecisse.^a in hac igitur specie, utrū pupilli abstenti, hæres ad paterna quoque onera teneretur, alia fuit Iuliani, alia Marcelli sententia. Nempe quòd legitimus pupilli hæres ad paterna onera minimè teneretur: hoc erat extra controversiam: quāquā non de erat ratio dubitandi. Videbatur enim pupilli hæres paterno beneficio legitimam successionem accepto ferre debere, quā

c 2

ei testa

^a L. apud Iulianū. de hæredit. inst. l. si quis reū. §. idē Iulianus. de lib. leg. l. si is q. p. emptore. de usufructu. l. si fundū. de lega. j. l. iij. §. itē Iulianus. de eo q. cert. lo. l. si seruus. de auto. tuto.

- a l. cōfiscitur ei testator extraneum impuberi substituendo adia
in princ. de mere poterat. ^a Aequitatis autem ratio suggerit
iur. codicill. & l. i. §. scilicet eum posse onerari, quem testator uel expresse ho
dum. de leg. norauit, relinquendo uel tacite, quod auferre po
iij.
- b l. ab eo. cum terat, non adimendo. ^b Verum in herede pupilli
ibi not. C. de testamētario inclinabat Iulianus, ut uel is pupil
pdeicom.
- c l. Iulianus si larē omnino hereditatem omitteret, uel eā agno
quis omi scēdo, paternis quoq; oneribus se alligaret: quasi
cau. testa.
- d l. quæsitum. indignus uideretur beneficio testatoris, qui eius
de acqui. her. honorem onusq; negligeret: ^c & qui iudiciū de
redi. functi, unde emolumentum expetebat, eius edi
& in. l. si pa. tione defendere nō curaret: quæ ratio in l. quasi
troni §. sed tum ^d fusius tractari solet. Marcellus autem di
nec illd. ver. uersum sentiebat. Quippe nec testamētariū pu
fic. eurenim. pilli heredē paternis oneribus astringi nec patris
ad trebellia. hereditatem adire compelli. Atque id uarijs ra
e insti. de in. tionibus confirmabat, tum quia patris calamitas
genu §. i. l. filio nocere non debet: ^e ideoq; paterna onera non
iij. §. quod debere in filij iniuriam redundare ut successore
si pater. de fraudetur: tum quia testator per indirectum faci
mune. & ho. no. eo. ti. C. lē posset eludi, cum non prohibeatur substitutus,
ne fil. pro pa. præsertim coniunctus, utranq; ex testamento re
trd. diu. cir. pudare hereditatem, & solam pupillarem ab in
ca princ. de testato, & sine onere possidere. ^f Quod igitur
iu. patro. multifariam effici posset, iustius esse id meliori
f. l. i. §. i. si q. modo concedere. ^g Adiuuabat etiam Marcellū,
omi lla cau. quod prouisio paterna in fauorem & utilitatem
testa. l. si filius, de vul. filij inducta, in odium & necem eius redunda
ga. l. nec is. re non
§. j. de acqui. her.
- g l. si super sti. re, C. de do.

re non debet. ^a Crudeles sanè pater meritò credere
 tur, si filij commodo & honori inuideret, ^b quem
 iura ipsa pro filij utilitate perpetuò sollicitum et
 uigilantem presumunt, ^c iuxta uulgatum illud:
 Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
 Pròinde nō debet egreferre pater, si filius heredē
 inueniat, quē ipse inuenire non potest. His & in-
 numeris huiusmodi motus quoq; Vlpianus, Mar-
 celli opinionem cōtrà Iulianum approbavit. Nec
 quicquam facit, quòd nemine paternam heredi-
 tatem adeunte, uidetur testamentum principale
 penitus destitutum, ^d & consequenter tabulæ pu-
 pillares concideret, ^e quoniam pluribus legi-
 bus comprobatum est, beneficium abstinendi (ubi
 de fauore abstinētis tractatur) nec sui heredis
 iura minuere, nec paterni testamenti confirmatio-
 nem impedire. ^f Et hoc loco manifestissimè con-
 futatur crebrior illa doctorum opinio ^g existi-
 mantium, extraneo uulgariter substituto, situa-
 tis effectus impediri: quam sanè uelut erroneam,
 & iuribus contrariam, multis aliàs argumentis
 reprobauimus. ^h Tantum superesse uidetur unus
 nodus contrà Marcellum cum dixit: Fratrem pu-
 pillō substitutum posse hereditatem fratris impu-
 beris ex testamento repudiare, & ab intestato
 possidere: & tamen non incerti iuris est fratrem
 fratri à patre substitutum, heredem necessarium
 fieri, ⁱ ita ut uel hereditatem prorsus omittere,

^a L. nulla, de
 leg. l. q. fa-
 uore, C. eo-
 titu.

^b c. si quelibet, in fine,
 xxii. q. ii.

^c L. si. §. j. C.
 de cura, fu-
 rio. l. lucius.
 in si. de hæ-
 redi. l. scri-
 pro. in si. vii
 libe.

Vergil. i.

Aeneid.

^d L. si nemo,
 de test. tut.
^e L. ij. §. q. au-
 tem, de uul-
 ga. & pupil.

^f L. filius q
 se pna. de
 acq. hære. et
 l. cum i. §. i.
 sed & si q.
 de fideicō. li-
 bert. & d. l.
 si filius, de
 vulga.

^g In. l. si filius
 hæres, de li-
 be. & post-
 hu.

^h In repe. d. l.
 si filius, qui
 pri. de uul-
 ga. & pupil.
ⁱ L. sed si plu-
 res. §. j. de
 uulg. et pup.

- a L. necessa- uel ex testamento habere cogatur. ^a Vlpianus no-
rijs. de acq- bilissimus Marcellum hinc callidè excusat, quòd
hæredi, is non de fratre pupilli senserit, sed ipsius testato-
ris. Nam pupilli frater, cum necessarius fratri im-
puberi ex prouisione paterna hæres existat, si ex
testamento repudiat, à legitima quoq; successione
b d. l. necessa- repellitur. ^b Quos enim sibi pater necessarios in-
rijs. de acq- situendo facere potest, eos impuberi filio substi-
hære. tuendo, necessarios facit. ^c Vnde colligere licet,
c L. sed si plu- tuendo, necessarios facit. ^c Vnde colligere licet,
res. §. j. de beneficium abstinendi non omnino necessitatis ef-
uulga. fectus impedire ^d nec hæredes necessarios, ad in-
d L. j. §. qui stitutum emancipatorum penitus rede gisse: ut non-
sunt in pote- stare. si quis star emancipatorum penitus rede gisse: ut non-
state. si quis star emancipatorum penitus rede gisse: ut non-
omi. cau. nulli ex Iuliano ^e temerè collegerunt. Verum ta-
e In. l. nā nec li excusatione Marcellus minimè indigebat. Nec
emancipat. de lega. j. enim de fratre testatoris sensisse putandus est, qui
Contra ad impuberem commodè referri non potest: sed
Vlpia. de fratre ipsius pupilli emancipato, qui ^e in legi-
f L. ij. in prin- tima fratris successione patruo potior est, ^f &
cip. de su. et legit. hæres æquè uoluntarius. ^g Accedit, quòd ambi-
g L. gallus. §. gui uerbi relatio ad eum fieri debet, de quo prin-
fin. de lib. & cipaliter agitur. ^h Pròinde probabilius est Mar-
posthur. cellum, cum de fratre locutus est, ad pupillum po-
ti L. ii. §. titia. tius, de cuius hereditate tractatur, quam ad te-
de lib. lega. statorem respexisse. Quòd si etiam de fratre pu-
Declara- tio ad. l. si pilli non emancipato quispiam Marcellum intel-
tio ad. l. si pilli non emancipato quispiam Marcellum intel-
filius qui lexisse contendat (fretus autoritate Magni Pa-
patri. de piani, qui filium in potestate fratri impuberi sub-
uulga. stitutum, remota substitutiōe ab intestato, admit-
ti pos

ti posse rñdit^a) facile prædictis astipulabitur, si tabularũ pupillariũ remotionẽ, nõ ad ipsum substitutum, sed ad patrem substituentem referat: ut intelligat Papinianum uoluisse bonorum patrum separationem fratri substituto, æquitate suggerente concedi, cui cessante etiam paterna prouisione, legitima fratris hæreditas deberetur. Perstringendo igitur uniuerſa, quæ ad præſentis legis interpretationem facere uisa sunt, sequentes ſnias, ac dicta memorabilia ingenioſe colligimus. Beneficiũ^b abſtinendi (ubi agitur de fauore abſtinentis) non impedit effectus ſuitatis.

Inducta^c in fauorem, in odium redundare nõ debent.

Sola^d ſuitate pupilli abſtinentis confirmantur tabulæ pupillares.

Vulgaris^e ſubſtitutio etiam extranei, non tollit ſuitatem.

Hæres^f pupilli abſtenti, etiam teſtamentarius, paternis oneribus inuitus non aſtringitur.

Pupillaris^g ſubſtitutio pupilli honorem & utilitatem continet.

Laudabile^h eſt hæredem & ſucceſſorem habere.

Miserumⁱ eſt ſine hærede decedere.

Non^k conuenit paternæ pietati, utilitatem uel honorem liberis inuidere.

Calamitas^l patris filio nocere non debet.

Nemini^m iniuriam facere uidetur, qui ſuæ conſue-

a In. l. ſi filius, de vulga.

b L. filius q ſe paterna. de acquir. hæredi.

c L. nulla, de legi.

d L. quæſi, tũ, de acq. hæredi.

e Dicta. l. que ſitũ. in ſi. & l. ſi fratris. C. de iur. de. liberan.

f L. ſi filius, de uulga.

g Inſt. de pupil. in prin.

h L. & quia, de inter. ro. actio.

i Inſt. quib. ma. nõ licet §. j. & cor. cet. in pro. ſingula.

k c. ſi qlibet. in ſi. xxij. q. ij.

l L. iij. §. q ſi pr. de mun. et hono.

m L. filio patris, de lega. j. & l. ſi in meo. de aq. pluui. arc.

lit indemnitati.

- a L. filius. vbi glo. in fi. de acq. hære. Quod^a multifariam fieri potest, id meliori modo concedendum est.
- b L. uir. de acq. hære. l. iij. §. si quis. ex liberis. Quod^c nemini nocet & alicui prodest, perimiquum est denegari.
- c L. in sum. ma. §. ite uarus. de aqua plu. arce. & l. in credito re. de euic. Plerumq;^d minus malum toleratur, ut grauius, cuitetur.
- d L. absente. de poenis. et l. i. §. facti. de uer. i. po. mitt. Præualere^e debet opinio quæ melioribus rationibus cõ probatur.
- e L. i. §. sed neq. C. de uer. i. enu. cle. c. capel. lanus. ubi abb. extra de feriis. Quos^h pater sibi necessarios habet, eosdem et filio necessarios facere potest.
- f L. si. §. titia. de libera. tio. lega. Etiamⁱ in liberis hæredibus necessitas sine suitate contingit.
- g L. sed si plu res. §. j. de uulg. Beneficium^l abstinenti non omnino necessitatem elidit.
- h L. ij. §. pri. de eo. titu. Deterioris^m adhuc sunt conditionis necessarii hæredes, quam extranei.
- i L. qui pa. tri. de acq. hære. l. cum quidam. C. de nece. criu.
- k L. necessarijs. de acq. hæred. & l. i. §. qui sunt. si quis omni. cau. test.
- l L. cõ quasi. §. sed & si qs. de fideic. libera.
- m L. conditionibus pupillus. de condi. & demonstra.

Qui

Qui^a in uno releuantur, æquum est in alio præ-^a L. secundum
grauari. naturam. de
regu. iur.

Nec^b in totum uni fauendum est, nec in totum al-^b L. assiduis.
teri detrahendum. in si. C. qui
porio. & l.

Sufficit, ^c si cui, uel in paucis amici opera consula-^c si. § sed et si
quis. l. si. C.
cōmu. de le-
gatis.

Non^d debent ex una parte omnes fauores, & ab
altera omnia grauamina cumulari. ^c L. tutori.
C. de nego.
gestis.

Hec, & alia plurima ingeniosus lector ex propo-^d L. si nō fue-
rita lege, & legis mente colligere potest, ex qui-
bus innumeras facti species commodè definiret. rint. § fin. p
focio,

Accedat aliud Pomponij responsum in tit. de au-
ro & argento legato. Ait enim.

Perueniamus ad gemmas in
clusas argento & auro: & ait Sa-
binus argento auro ue cedere:
ei enim cedit, cuius maior est
species, quod rectè expressit.
Semper enim cūm quærimus,
quod cui cedat, illud spectamus,
non quid pretiosius sit, sed quid
cuius rei ornandæ causa adhibe-
tur: ut semper accessio cedat
principali.

Ad. l. & si
nō sint. §.
peruenia-
mus.

Testator

- Testator legauerat uasa aurea Titio, in illis gemmæ incluse erant ornatus gratia: quæritur, an etiam gemmæ debeantur. Dubium faciebat, quoniam gemma est pretiosior auro, ideoq; ei cedere non deberet. Absurdum^a etenim uidetur, id quod pretiosius & dignius est, uiliori cedere: Sabinus tamen cui etiam Pompo. subscribit, hoc casu gemmas auro cedere definiuit: & decidendi ratio fuit, quoniam gemmæ auro incluse fuerant, gratia ornandi uasa, & sic propter aurum, unde aurum uelut principale accessorium ad se trahere debet. Ex hoc pulcherrimo responso sequentia
- a** Si quis in non deberet. Absurdum^a etenim uidetur, id quod aliena tabula inst. dere, pretiosius & dignius est, uiliori cedere: Sabinus diuilio. tamen cui etiam Pompo. subscribit, hoc casu gemmas auro cedere definiuit: & decidendi ratio fuit, quoniam gemmæ auro incluse fuerant, gratia ornandi uasa, & sic propter aurum, unde aurum uelut principale accessorium ad se trahere debet. Ex hoc pulcherrimo responso sequentia
- b** l. si ut habi, liter. & l. si quando. de axiomata quisq; uel mediocriter doctus, facile de aur. & arg. Cum^b quid est propter aliud, consideratur id lega, propter quod est.
- c** l. verum, de furtis, Omnis^c actus à fine iudicatur.
- d** Aristote. ij, physico, Finis^d est dignior & nobilior his, quæ sunt ad finem.
- e** l. oratio. de sponsali, Media^e sequuntur, naturam sui finis, & ab eo regulantur.
- f** l. j. solu. ma. & l. seã quã ubi Bal. in princ. C. de fideicom, Omnes^f agens agit propter finem, & ad eũ principalis intentio dirigitur.
- g** l. j. C. de exequ. rei iudi. Finis^g est primus in intentione, & ultimus in executione.
- h** l. si quis. nec cãm, si cert. peta. In omni^h actu uel dispositione attenditur, quod i. l. si. & fructus, quæ in frau. credito, Quæⁱ de sui natura sunt separabilia, ratione accessionis

a L. cum fundus, de leg. ij.

b L. iij. de iur. doti.

c L. gēma ad exhibend. imol. i rub. de stipula, versic. iij. est descendēdū.

d L. sed si plures. s. filio, de vulga. & pupill.

cessionis sunt indiuidua.

Idem^a iudicamus de augmento, quod de principi.

Auctib^e & augmenti idem est iudicium.

Quotiescunq^e aliquid uenit ad perfectionem alterius, non facit per se partem, sed idem corpus reputatur.

Plura^d diuersa simul iuncta, pro uno habentur.

Vbi^e duo propter unum, ibi unum tantum.

Connexorum^f eadem est iuris determinatio.

Accessorium^g semper & indistinctē cedit principali.

Voluntas^h hominis rerum omnium naturam & qualitatem disponit.

In actibusⁱ hominum pretiosiora saepe uilioribus cedunt.

Regulariter dignius^k & pretiosius, minus dignū ad se trahit, nisi dignius accessorie cōcurrat.

Regulariter concurrentibus^l quātitate extensiuā & intensiuā praefertur intensiuā, nisi ad extensiuam accessorie referatur.

Naturalis^m rei qualitas non attenditur, sed hominis usus & destinatio.

Propterⁿ hominem natura rerum omnium species comparauit.

e l. quominus: de flumi.

f l. cum actū, de nego. ges. & c. translatio, de constitutu.

g ca. accessio, rium, de reg. iur.

h l. ville. s. fin. de fund. instru.

i s. praeterea, versic. quin etiam, institutio, de actio.

k s. si i aliena, inst. de re. di. ui. l. iustissi. me. de re. dil. edicti. iunc.

l s. si tamen aliena, & s. litera. inst. de re. diuisa.

l L. maiorē, de pac.

m L. hoc legatum, & l. item legato, de lega. iij. & l. si quando, de au. & arg. lega.

n L. in pecudum, in fine de vlu.

Hec,

Hæc, & alia innumera ex præmissa lege colligi possunt.

Similiter ex Vlpiano, dum inquit.

Ad l. natu
raliter. §.

nihil com=
mune. de

acqui. pos
sessio.

a L. i. §. j. uti
posside.

b L. inter. §.
sacra. uers.
sed hæc dif
similia. de
stipula.

c L. papinia.
exuli. de mi
no. l. scapha.
de euitio.

d L. si. de ca
lumniato.

e L. si marit.
la. j. in fi. C.
de do. inter
ui. & uxo.

f Glo. in. l. de
bonis. i. pri.
de carb. edi.

g L. iij. §. si tu
tor. iudi. fol.

Hic text.
est singula
ris.

Nihil commune habet pro
prietas cum possessione, & ideo
non denegatur ei interdictum
uti possidetis, q̄ coepit rem uen
dicare. Nō enim uidetur posses
sioni renuntiasse, qui rem uendi
cauit.

Plurima notatu digna colliguntur.

Primò, proprietasa & possessio, sunt diuersa &
separata.

Diuersab reputantur quæ non conueniunt in ma
teria de qua agitur.

Nihilc commune habere dicuntur quæ non sunt
eiusdem rationis, respectu de quo agitur.

Ex diuersisd & separatis non fit illatio.

Separatorumf separata est determinatio.

Secretorumf secreta debet esse ratio.

Separatarũs potestatum, separati sunt effectus.

Post intentatum petitorum potest intetari pos
sessorium retinendæ.

Qui rem coepit uedicare, nō prohibetur posses
sorium cumulare.

Intentans primò petitorium, nō uidetur suæ pos
sessori

seſſioni renunciare.

Quando plura^a remedia competunt ad diuerſa a

electiōe unius, nō cenſetur alteri renūtiatū.

Vel, Pluriū ad diuerſa competiētium, uno electo cetera non excluduntur.

Renuntiatio^b eſt ſtricti iuris, & ultra expreſſos limites non extenditur.

Diligens^c & ſolicitus in agendo, ius ſuum minue re non uidetur.

Inducta^d ad unum finem non operantur contra rium effectum.

Inducta^e ad augendū nō operantur diminutionē.

Poſſeſſorij^f cum petitorio ratione citioris expeditiōis permittitur cumulatīo.

Verba^g prateriti temporis ad initiū actus ſapiſſimè referuntur.

Alia per multa ſtudioſus lector facile elicere poterit.

Item ex Pomponio, ti. de fluminibus, cū ait.

Quominus publico ex flumine ducatur aqua, nihil impedit (niſi Imperator aut Senatus uetet) ſi modò ea aqua in uſu publico non erit. Sed ſi aut nauigabile eſt, aut ex eo aliud nauigabile fit, non permittitur id facere.

Notari

L. ſi idē cū eodē. de iur. riſdi. om. iur. l. ſina. C. de annali. ex cept. l. cum queritur. de except. r. iudi. l. q. bona. S. ſi quis op⁹. vbi paulus de caſtr. in ſi. de dā. infec.

b L. ſi dom⁹. de ſeru. urba. prædio. c L. aliam. de nouatio.

d L. legata inutiliter. de adi. lega.

e L. ſi mancipia. de ſū. d. inſtruc. leg.

f L. cū fundum. S. ſi. de ui & ui ar. ma. c. paſtoralis. de cau. poſ. & pro prieta.

g Vendicauit. i. uendicare cepit.

Ad l. quo modo ius.

- a *Iusti. de re. diui. in prin. uers. nemo igitur.*
 b *L. n. summa. §. item uarus. de aqua plu. arcen.*
 c *L. j. de ope. no. nuntia. l. seruo. §. cū prator. ad trebel.*
 d *L. i. prator ait. §. j. de ope. no. nuntia.* **Notari possunt sequentia enuntiata.**
 e *§. si quod principi. inst. de iur. natu. genti. & ci.* **Publica^a res ad priuatum commodum trahi potest, dummodò status publicus non ledatur.**
 f *L. vni. C. de senatuscōf.* **Quod^b nemini nocet & alicui prodest, facile indulgendum est.**
 g *L. de qbus. de legi.* **Contra^c præceptum superioris, nihil est licitum attentare.**
 h *L. Si ut habilit. de au. & argē. lega.* **Prohibitio^d superioris facit illicitum, quod aliàs licitum foret.**
 i *L. si autem. in fin. de aq. plu. & l. nō ideo. C. de here. insti.* **Superioris^e autoritas pro ratione habetur.**
 k *L. & si amicis. ad l. iul. de adul.* **Par^f est potestas Principis & Senatus.**
 l *L. qui pri. de acq. here.* **A' par^g potestate par causatur effectus.**
 m *Audē. res que in fi. C. cōmu. de le gati.* **Vbi^h duo propter unum, ibi unum tantum.**
 n *C. e. h. de regu. iur. in antiquis.* **Causeⁱ & causati idem est iudicium.**
 o *L. qui pri. de acq. here.* **Idem^k disponitur de causa causante effectū, quod de ipso effectū.**
 p *Audē. res que in fi. C. cōmu. de le gati.* **Virtus^l unita, fortior est separata.**
 q *Ad l. cum creditor. de furtis.* **Vtilitas^m publica priuatorū cōmodis est præferenda. Item ex Paulo. ti. de furtis. dum inquit:**
 r *C. e. h. de regu. iur. in antiquis.* **Cūm creditor rem sibi pignoratam aufert, non uidetur cōtrahere, sed pignori suo incūbere.**
 s *C. e. h. de regu. iur. in antiquis.* **Elicimus:**
 t *C. e. h. de regu. iur. in antiquis.* **Effectusⁿ qui ex multiplici causa colligi potest, iustiori**

iustiori causæ ascribitur.

In dubio^a delictum non præsumitur.

Omnis actus^b ab intentione iudicatur.

Semper^c in ambiguis nobilior præsumptio capienda est.

Actus^d dubius in meliorem partem accipi debet.

Nemini^e uim aut iniuriam facit, qui suo iure utitur.

Sine^f animo lucrandi furtum non committitur.

Omnis^g causa colorata excusatur à dolo.

In dubio^h præsumitur quis ius suum tueri, non iniuriam committere.

Succurrit aliud Marcelli, ti. de stipulatio.

Qui seruum mihi ex stipulatu debebat si in facinore eum deprehenderit, impunè eum occidit: nec utilis actio in eum erit constituenda.

Hinc notare possumus:

Interitusⁱ rei promissæ, citrà culpam promissoris, ad creditoris periculum spectat.

Promissor^k serui in delicto postea reperti, seruū impunè occidere potest.

Dammum^l iuste illatum nemini imputatur.

Legitimè^m factum poenam non meretur.

Non attenditurⁿ factum sed causa faciendi.

Nemini

a l. merito, p. socio,

b l. j. C. ad. l. cor. de fca.

c l. quintus. de dona. inter vi. & vxor.

d d. c. estote. de reg. iur.

e l. si in meo. de aq. pluui.

f l. si quis te. stamentū. in fi. de furtis.

g l. igitur. ubi glo. de libe. cau.

h l. fluminū. in fin. & l. proculus. de dā. infec.

Ad. l. qui seruū. de stipulatio.

i l. legis agl. in fin. ad. l. aquilia. & si ex legati. de stipulatio.

k l. qui occiderit adulterum. ad. l. a. quil.

l. si ex plagis. Staber. narius. ad. l. aquili.

m l. gracchus. C. de adult.

n l. verū est. ij. de furt.

- a l. proculus. Nemini^a iniuriam facit qui suo iure utitur.
 de dā. infec. Principalis^b intentio in omni actu consideratur.
 & l. si i meo de aqu. plu. Effectus^c in consequentiam redundans non at-
 tenditur.
- b l. si quis nec causā si cer. Omnis^d promissio intelligitur rebus sic stanti-
 pet. bus.
- c l. j. de auto. Quo^e de nouo emergunt, nouum consilium po-
 tuto. stulant.
- d c. cū iter. p. gualfredi de Ex^f causa licitum est à pacto, uel promisso re-
 renunci. cedere.
- e l. de etate. s. ex causa, de Possem hīc (ornatissimi iuuenes) plurima, & qua
 interro. acti. si infinita, id genus exempla cumulare, quæ (li-
 f c. quemad- modum, de cet methodi seu introductionis limites excedere
 iureiuran. l. tres fratres uiderentur) uobis tamen, & magno usui forent,
 de pactis. & non modicam delectationem afferrent:
 nisi spes esset in omnes digestorum libros,
 commentarios nostros breui in lucem
 exituros. Interea his pauculis, exem-
 pli tantum gratia, contenti eri-
 tis. Nunc ad reliqua
 progredia-
 mur.

Regularū

REGVLARVM

SEV AXIOMATVM FOR=

mulas uarias esse, & pro
cuiusq; ingenio com
ponendas.

CAPVT X.



BI studiosus iuuenis, iam
ingenium atq; artem tra=
diti leges affecutus, ue=
ra illarum sensa per ratio
nes & causas discutere, et
tā ex uerbis quam ex men
te notabiles sententias, re=
gulasq; & axiomata colligere, excerpereq;
didicerit, summa ope niti debet, ne alienis
laboribus, aut uigilijs omnino incumbere ui=
deatur. Proinde regularum formulas suo sibi in=
genio nouas excudet, nunc breuius, nunc clarius,
& si fieri possit purius ac elegantius. Eas autem
(ut supra abundē ostendimus) duplicis generis es
se constat. Nam aut facti speciem (quæ in tota
lege prolixius enarratur) breuius perstringit: idq;
summariū uulgo appellant, latiniū summa^a uel
epitome diceretur: aut causam tantum seu ratio
nem legis subtiliter cōplectitur. Primū genus ad
uerba, alterum ad mentem refertur. Quæ res (tā
f et si

L. in sum
ma. de con
di. inde. l.
in summa.
de aqua plu
arcen.

et si in præcedentibus capitibus copiose satis tractata fuit non inutiliter tamen, ut commodius aliquid suppleatur, hoc etiam loco repetita uidebitur.^a Inquit Pomponius, ti. de stipulationibus, seu uerbo. obligationibus.

Ad. l. qui
bis idem.

Qui bis idem promittit, ipso iure amplius quam semel non tenetur.

b S. sic itaq;
discretis. in
fide actio.

c L. iij. S. si
quis ex libe
ris. de hon.
pos. contra
tabu.

d L. si q; ita
scripserit.
de hæ. inst.
l. plura. in
pri. de acti.
& oblig.

e S. qbus. in
i. costi. C.

f L. hæc stipu
latio. S. di
uus. ut leg.
no. cauea.

g S. minore
isti. de ado.

h Arist. ij. de
coelo & mū
do.

Ad. l. qui
sic. de so
lutio.

Iam perpende quid primum ex uerbis, & in specie colligas. Geminata promissio semel tantum obligat. Dicit alius: Eadem res bis eidem promitti aut solui non potest. b Alius uero sic. Duplex obligatio eodem iure & respectu non admittitur. Ecce ut paucioribus uerbis facti speciem conclusisti. Nunc subtilius causam, seu rationem aliquis ita deduceret. Duorum ad idem suffragantium alterum est superfluum. c Alius sic. Ex pluribus causis ad idem tendentibus, una sufficit ad effectum. d Alius sic: Lex nihil superfluum tolerat. Vel sic: Leges superuacuis remedijs non utuntur. f Vel sic: Ars nihil frustra operatur, quia naturam imitatur, g quæ nihil frustra aut pperam agit h. Postremo hæc, non quidem ex uerbis, sed omnino ex mente legis eliciuntur. Vlpianus ait.

Qui sic soluit ut recuperet non liberatur: quemadmodum non alienan

alienantur nummi qui sic dantur ut recipiantur.

Ex uerbis primum ita colligis: Imaginaria solutio non releuat.^a Ex mente uero sic: Actus simulatus nullius est momenti.^b Vel sic: Momentaneus actus non consideratur.^c

Extat celebre responsum Gordiani imperatoris sic dicentis:

Non ideo minus uxor tua iure hæres uidetur instituta, quod non uxor, sed affinis testamento nominata est.

Hinc notant Doct. uerbalem regulam seu epitomen, quæ talis est. Non uitiatur institutio si uxor appellatur affinis. Nos uero aliquantulum generalius: Falsa demonstratio non uitiat dispositionem.^d Nam uxor affinis quidem uiro non est, sed principium & causa affinitatis.^e Proinde ex mente legis doctores eliciunt: Idem iudicatur de principio effectus, quod de ipso effectu.^f Alij uero brevius: Causa & causati idem est iudiciu.^g At cur uxorem affinem dici posse negamus, cum ipsa sit causa affinitatis, & cum propter uxorem alij efficiatur affines?^h Naturalis etenim & uulgaris est regula: Propter quod unūquodq; tale, et illud magis.ⁱ Vel clarius. Quicquid est causa ut aliud sit tale

a L. imaginaria, de regu. iur.

b L. simulate, de ritu nup.

c L. quicquid calore, de regu. iur. l. iij. de diuor. & repud.

Ad l. non ideo minus. C. de hære. inst.

d L. falsa, de cõdi. & demonstrat.

e L. non facit, l. si quis non iunc. glof. in verbo ex nuptijs, de grad. affi.

f L. quomodo, de flu. l. si quis non dicat, C. de epi. & clerici.

g L. et si amicus, ad l. iul. de adulter.

h Dicitur non facit, de affi. nes.

i Arist. ij. metaph. auar. multo magis C. de sacros. eccl.

f 2 sit tale

fit tale, ipsum est maximè tale. Nempe cùm propter solem uel ignè, reliqua corpora calida reddantur, ipsos constat esse maximè tales. Quòd si uxor uiro affinis est, quo pacto inter eos coniunctio corporum non prohibetur? sed hactenus iocari licuerit. Planè regularum seu exioma-
tum for-

- a In. l. de pu-
pillo. §. si
plurium, de
ope. no. nun-
tia.
b In. l. in cau-
se. de procu-
c In. l. electio.
in si. de no-
xal.
d In. l. nam fa-
tis. §. si. què
admo. serui.
amitti.

mulas, pro cuiusq; stilo & ingenio posse ad libi-
tum componi, innumeris tum iurisperitorum,
tum doctorum exemplis facillè ostendemus. In-
quit Vlpianus.^a

Factum alterius alijs nocere
non debet.

- e In. l. non de-
bet. de re-
gu. iur.
f In. l. si pari-
ter. de libe-
ra. causa.
g In. l. iij. de
transactio.
h In. l. hære-
des. Si in ista
famil. her-
ciscunde.

Idem alibi:^b Alieno facto nullus oneratur.
Idem alibi:^c Alterius dolus aut desidia alteri no-
cere non debet.

- i In. l. quia-
de iure iur.
k In. l. si non
expedierit.
§. si pupil-
lus. de boni.
aut. lud. pos-
sida.

Celsus:^d Alieno facto ius alterius non mutatur.
Papinianus:^e Non debet alteri per alterum ini-
qua conditio inferri.

- l In. l. si non
expedierit.
§. si pupil-
lus. de boni.
aut. lud. pos-
sida.

Caius:^f Non debet alterius collusione aut in-
ertia alterius ius corrumpi.
Scaeuola:^g Alterius negligentia ad alienam ini-
uriam referre non debet.

- m In. l. si non
expedierit.
§. si pupil-
lus. de boni.
aut. lud. pos-
sida.

Paulus:^h Vnius factum cæteris non debet esse
damnosum.
Idem:ⁱ Non debet alijs nocere quòd inter alios
actum est.
Idem:^k Alterius negligetia aut cupiditas, ei qui
diligens

diligens est nocere non debet.

Nerarius^a: Alienus dolus, alij nocere non debet. ^a In. l. si pcuti-
rator. l. ij. de

Callistratus^b: Vnusquisq; ex suo admissio for-
ti subijcitur, nec alieni crimini successor con-
stituitur. ^b In. l. crimen
paternū, de
pœnis.

Alphenus: ^c Nemo ex alterius facto obligatur
uel excluditur. ^c in. l. paterfa-
miliās, de he-
re. iustli.

Ecce quā diuersis formulis iurisconsulti eandem
sententiam explicarunt. Idem quoq; à doctori-
bus nostris sæpenumerò obseruatum notauim-
us. Nam Bartolus^d uulgatum axioma ita pro-
tulit. ^d In. l. illud. ad
l. acquili.

Vbi militat eadem ratio, idem ius statui debet. ^e In. l. maximū
vitiū. C. de
de libe. præ-
te.

Baldus: ^c Quos ratio connectit, non debet iuris
dispositio separare.

Portius: ^f Rationis identitas, non patitur deci-
sionem similium casuum esse diuersam. ^f Passim. i. cō
mētarijs in-
stitutio.

Interpres iu. Cano.^g Similis æquitatis ratio si-
milis iura suadere uidetur. l. si. C. ad. l. falcid. ^g in. c. cū dī
lecta, de con-
firma. vti
vel inuti.

Aliqui verò: Vbi diuersa ratio assignari non po-
test, diuersum ius induci non debet. l. à titio. de
stipulatio.

Alij: Paritas rationis, paritatem exigit disposi-
tionis.

Alij: Simile factum simili iure finitur.

Alij breuius: Eadem ratio, idem ius.

Possē hic ex regulis quoq; uel à nobis omninò
compositis, uel reformatis innumeras adducere,

quæ breuitatis gratia omittuntur: præsertim cùm
in libro nostro axiomatum (qui iam sub prælo
est) plenissimè cumulentur.

Q V A M O B R E M

IURISCONSULTI MA

gis per facti species, quàm ge
nerales regulas pro
cesserunt.

CAPVT XI.



VP LICI ratione fa
ctū existimo, ut iuriscon
sulti non per uniuersales
regulas, sed speciales facti
definitioes, ciuilis discipli
næ præcepta tradiderint.

Nanq; dempto singulari li
bro, qui de regulis iuris inscribitur (de his loquor
quæ ad nos peruenerunt) reliquum ferè operis so
las facti species atq; indiuidua cõplectitur. Hunc
autem scribendi morem, prudentes nostros secu
tos arbitror, tum quòd eis concessa de iure respon
dendi à Caesaribus potestate, ^a multorum quæstio
nibus satisfacere cogebantur: quæstiones autem
non in genere, sed prout ex facto singulis occurre
bant.

a l. ij. ad fl. de
orig. iur.

bant, proponebantur ac desinebantur. Etenim^a in rem quisque suam non in alienam, consilium querit : ^a unde & prudentum responsa appellata sunt, ^b tū etiam, quoniam oē ius nostrū in factō positū est^c, & quaelibet minima facti uarietas ius reformat. ^d Ut igitur in tam necessaria & frequenti arte certiora praecepta traderentur, non per generales regulas, sed per singulares decisiones, ius ad facti species retulerūt, innumerisq; digestorum libris, & legum myriadibus ea specialiter distinxerunt : quae multo paucioribus, & generalibus praeceptis perstringi potuisset, nisi tanta factorū uarietas obstitisset. Cum enim natura nouas formas excogitet, ^e continuaq; inter mortales recentes facti species oriantur, non tam facile aut commodum fuisset in uniuersum omnia definire, quam per singula ex genere & circumstantijs (ut Neratio placuit^f) decidendo procedere. Quae ratione motus uidetur Vlpianus, cum uoluit omnem definitionem in iure ciuili periculosam haberi, rarumq; esse ut subuerti non possit. & De generalibus autem definitionibus, per modum regulae procedentibus eum sensisse, titulus, cui lex illa subiicitur, satis ostendit. ^h Quod nec interpretem latuit, qui non descriptionis, sed regulae meminit: tamen si pleriq; Vlpianum de diffinitione rerum sensisse temerē existimaruntⁱ. Periculosam uerō esse omnem in iure regulam, uel hinc

f 4 proba

L. praeses, C. de seruit. et aqua, l. plures. de dā. infect.

b S. responsa prudentū, in ff. de iur. natura.

c L. si ex p̄sagis. S. in cliuo. ad. l. aquil.

d L. interpositas, C. de transact.

e L. ij. S. sed quia diuine, C. de ueretur. enucle. In. l. penul. de impen. in reb. dot. fac.

g In. l. omnis definitio, de regu. iur.

h l. Imperatores. in fin. de in di. ad. dictio.

i Aliud est em̄ definire. l. si quis cū totū. S. j. de excep. re. iudi. l. cum ratio. de bo. dāna. aliud diffini re. l. j. S. do. lū. de dolo.

probatur, quod regulas generales atq; uniuersa-
 a l. regula. §. si. les esse oportet, ^a & ad tollendam uniuersalem
 de iur. & fa. consequentiam sufficit instatiam dare^b. Nam per
 igno.
 b l. si is q. cc. instantias, & exceptiones uitari regulas planum
 .S. utrū. de est. ^c Porro instantias atque exceptiones, per-
 reb. dub. gl. etua factorum uarietas, circumstantiarum di-
 & doc. in. l. petuas factorum uarietas, circumstantiarum di-
 creditori. & uersitas, & ipsius quoq; humanae naturae incom-
 ope. no. nun- stantia assiduas pariunt^d. Accedit generis obscu-
 tia.
 c l. j. de regu. ritas, quae legibus maximè refragatur^e. Cum
 iur.
 d d. §. sed q. diuine. C. enim in lege nihil magis desideretur quam clari-
 de uete. iur. tas, ^f & ex genere incertitudo plerunq; nasca-
 enucle. tur, & commodius uisum est singulis fermè causis,
 e .S. illud aut. in proe. di. singulas leges applicare^h. Verum cum ipsi uidea-
 gestorū. mus omnem mundi artem suis generalibus consta-
 f l. leges. C. de re praeceptis, omnemq; perfectam scientiam, non
 legib. c. erit tantum ex singulorum, sed ex uniuersi cognitione
 aut. dist. iiii.
 g l. ita fidei. de pendere, ⁱ nostrum erit studium, noster labor, ex
 iur. fisci. l. le. tot legum ac responsum chiliadibus, quas maio-
 gato gñat. de leg. i. res nostri non iniquis rationibus congeisse uiden-
 h .S. alio. inst. tur, uniuersalia praecepta deducere, & subtili in-
 quib. mod. testa. inst. genio ipsum ius ciuile per tot species siue indiui-
 mā. l. singu. dua sparsum, ad breuem artem, methodumq; redi-
 lis. de exce. gere. Quod facile facturi estis (studiosi iuuenes)
 re iudica.
 i l. j. si cer. pe. si hae nostra quantulacumq; praecepta, praesertim
 .S. his igitur. inst. de quae tribus proximè praecedentibus capitibus tradi-
 & iur. ta sunt, minimè neglexeritis, sed toto uobis stu-
 dio duxeritis amplectenda.

Quanta

QVANTA SIT ASSI

DVAE DISPVTATIO=

nis utilitas, quam ue proficua pro=

borum iuuenum con=

suetudo.

CAPVT XII.



ROPERANTIBVS AD
iuris ciuilis scientiam, cu=
pientibusq; ad perfectum
eruditionis gradum quam
celerrimè peruenire, præ=
terea omnia quæ superiori
bus capitibus tradita sunt,

unum maximè necessarium uidetur, crebra fre=
quensq; disputatio. Nempe ex ea infinita propè
commoda nascuntur: ingenij, memoriae, linguae,
promptitudinis, audentiae seu fiduciae, & quod
omnium potissimum est, ueritatis. Trita est Mar=
celli sententia: Omne artificium continua exerci=
tatione recipere incrementum^a, sine qua artificis^a
ingenium rubiginem contrahit. Exercitatio uerò
nulla utilior honestiorq; legum cultoribus esse po=
test, quam assidua de iure conflictatio. Porro in=
genium, si obtusius fuerit, acuitur: si per se ual=
eat, uehementer intenditur, fitq; perspicatius.
Memoriae uerò nihil esse potest cōducibilis: quip=
pe cuius tanta est infirmitas, ^b ut nisi frequenti

f s commemo

In. l. legatis
Sornatrici
bus. de le=
ga. iij.

b L. peregris.
de acq. pos.
l. si arbitro
de proba.

commemoratione iugiter renouetur, in totum facile pereat. Frustrà equidem noctes insomnes duxeris, dies sine ocio & cessatione transegeris, legum centurias numeraueris, doctorum opiniones percurreris, nisi hæc ipsa summo labore confecta, fidelis memoria conseruet, tibiq; (quoties res ipsa postulauerit) prompta restituat. Linguā quantum erudiat poliatq; assidua disputatio, superuacuum est demonstrare. Nam hoc ipsius lingue propriū exercitium est. Vix enim fieri potest, ut quæ toties repetieris, non semel bene pronūties. Audentiam siue fiduciam, ex frequenti congressu generari, nemini obscurum est. Videmus enim quotidie, adolescentulos præ nimia quadam formidine ac uerecundia titubantes, ex circularibus palaestris, crebraq; disputatione promptos, audentesq; fieri. Quod non inuenustè quidem mythographus ille phrigius in uulpe & leone cōfinxit. Vulpes (inquit) cum leoni nunquam antea uiso, casu occurrisset, primū sic timuit ut penè exanimata concideret: deinde cum secundò uidisset, timuit quidem, sed leuius. Cum autem & tertio in eundem incidisset, sic animum extulit, ut & accederet, & colloqueretur. Nempe significans nihil adeò durum difficileq; uideri, quod assuetudine non facile superetur. Veritas autem quonam pacto tutius faciliusq; inueniri potest, quàm disputando? Nam & Archadius multa Herēniū Modestinum

destinum, & notando, & disputando optima ratione decreuisse refert. ^a Ad hæc igitur commodius peragenda, debet probus iuuenis (qui legibus dare operam cupit) similis uitæ et conditionis æquales sibi socios, sodalesq; diligere: sanè candidos, mites, & modestos, qui & abstinere, & sustinere didicerint: quibuscū, nō de rebus lasciuis aut inanibus fabulis, sed de legibus, de ciuilibus præceptis, de causis & rationibus iuris continuè loquatur: à somno, à cibo, à studio, à lectione meditata proponat, lecta cōferat, audita cōmemoret: inter deambulandū leges occurrāt, inter calices iuris controuersia suscitetur: nullo loco, nullo tempore sermo de legibus intermittatur. Hoc pacto quis nō speret ad summum eruditionis gradum se, & faciliè, & celeriter peruenturum?

^a In l. munerum. §. mīsera. de muner. & hono.

Hoc unum (dilectissimi iuuenes) uos perpetuò cogitare uelim, Nihil improborum iuuenum commertio pestilentius, nihilq; ad uirtutum studia bonorum consuetudine præstantius inueniri.

Paucos

PAVCOS ET IDO,

NEOS AVCTORES ELI-

gendos, in eisq; diligenter
uersandum.

CAPVT XIII.



T SI INGENIOSOLE
gum professori, neq; mul-
titudine librorum, neque
doctorum copia opus esse
aliquando firmauimus, ue-
runtamen(quoniam ple-
runq; delectat multorum

uidere sententias, & quo quisque ingenio prædi-
tus fuerit, eorum maximè qui in sua facultate ce-
lebres extiterunt) paucorum lectioni uacare per-
mittimus: suademusq; in hac nostra legali disci-
plina eos tantum doctores eligendos esse, de qui-
bus uir ille æterni nominis Alciatus iudicium ele-
gantissimum tulit.

In iure primas comparatus cæteris

Partes habebit Bartolus.

Decisiones ob frequentis, actio

Baldum forensis sustinet.

Non negligenda maximè est tyronibus

Castrensis explanatio.

Opinionum tutius Symplegadas

Supera

Superabis Alexandro duce,
 Ordinis Iason, atq; lucis nomine
 Videndus est properantibus.
 His si quis alios addiderit interpretes,
 Onerat quàm honorat uerius.

Ego unum addendum censeo, in quo (quantum ad
 leges pertinet, desiderari nihil potest, Ioannē ab
 Immola doctore irrefragabilem, Alexandri Are-
 tiniq; præceptorē, qui nunquā hallucinatus cre-
 ditur: in causarum & rationum cognitione, in dif-
 ficilium articulorum explicatione ita uersatus, ut
 qui eo careat optimo doctore careat. Eum pro-
 fecto tertium à Bartolo locum obtinere, ne-
 mo rectè negauerit. Vtrunq; ius suis diuinis
 commentarijs sic illustrauit, ut quicquid boni
 Alexander, Iason, cateriq; recentiores congesisse
 inueniuntur, id ut plurimum Ioanni ab Immola
 communi præceptori accepto ferre teneātur. Fuit
 quidem Immola (ut paucis absoluam) & in con-
 ciliandis legibus ingeniosissimus, & in rationibus
 peruestigandis (quam optimam iuris ciuilis partē
 esse docuimus) omnium diligentissimus: unde iudi-
 cium ita meum proferre non dubitarem:

Iuris doctorum (si quis mea uota requirat)

Ex tota hic numerus, classe legendus erit.

Bartolus & Baldus, Paulus, Tartagnus, Iason,

Et gemini referans Immola iuris opes.

Præterea his alios, si quis super addere tentet,

Officiet

Officiet studijs uerius ille suis.

Hos in cōmētarijs uehementer excelluisse cōstat;
cōsilijs uerò (uno dempto) non tātōperē probati.
Quāobrem quatuor pro cōsilijs omnino eligēdos
censeo, duos quidē legū copia, & sermonis breui
tate praestantes, Ancharanum & Romanum: cæ=
terum duos opmionum cumulis utilissimos, Ale=
xandrum & Decium. Non inficior sanē Oldra=
di, Fulgosij, Comensis, Pauli, Cornei, Aretini, So=
cini, Curtij, Senioris, & complurium aliorū uo=
ta ualdē probari: uerū si ex multis (ut de cōmen=
tarijs sensimus) pauci eligi debeant, proculdubio
quatuor praescriptos ceteris potiores esse consta=
bit. Nempē si horum consilia diligenti studio re=
uoluantur, ad cō perfectā atq; elaboratā inuenien=
tur, ut nihil aliunde petendum uideatur. Prōinde
(acutissimi iuuenes) nō auctorum multitudini stu=
deatis, sed ex multis meliores uobis ppo=
nite, quorū lucubrationibus, ac mo=
numētis ita insistite, ut ex studijs
uestris fructū solidum,
atq; uberrimum
referatis.

In

95
IN CVIVSQUE LEGI-
GIS ELVCIDATIONE

octo maxime obseruanda.

CAPVT

XIIII.



AVD QVAQVAM EX
trà proposita materia ra-
tionē fore putauī, claris-
simi iuuenes, si ordinem
quoq; in explicandis legi-
bus obseruandū præscri-
berem, ne quid uobis ad

perfectam eruditionem nostra opera desit: quā-
uis locus hic doctoribus iura interpretatibus ma-
gis necessarius uideatur. Ad plenam igitur legum
interpretationem, octo maxime desideratur, quæ
sequenti carmine perstringuntur.

Præmitto, scindo, summo, casumq; figuro,

Perlego, do causas, connoto, & obijcio.

Præmitto.

In primis enim pro euidētia illorū, quæ ad sub-
iectæ materiæ declarationem respiciunt, semper
aliquid præmittendum est^a: ueluti cōnexarum
matarum distinctiones terminorum, ac uoca-
bulorū diffinitiones^b, generalis & compēdiosa
totius materiæ de qua agitur declaratio, & simi-
lia.

^a l. pponēbas.
versū, quib;
ita præmis-
sis, de castr.
pecul.
^b l. j. si cer. pe.
..j. de do. ex
cep.

lia. Præfationes enim (ut elegāter uoluit Caius^a)
 a In. l. j. de ori ad lectionem propositæ materiæ libentius perdu-
 gi. iu. cunt, & eò perductis euidentiore præstant in-
 tellectum.

Scindo.

b In pe. inst.
 S. igitur. in
 verbo parti-
 ri.

Secundò, quoniam partitio (teste Accursio^b) ani-
 mum legentis incitat, mentem intelligentis præ-
 parat, memoriā artificiosè reformat, & secundum
 c In Salio. in
 sti. q. b. mod.
 testa. in. h. r.
 & in. S. sed
 ne i primis.
 de legi.
 d l. Caius. S. Ti-
 tius. de leg.
 ij.

Iustinianum: c difficultas ex permixta traditione
 procedens, per separationem explicatur. Quæ ad
 modum & agrorum diuisio uberiorem culturam
 reddit, c lex ipsa in partes congruas diuidenda est:
 sic tamen ne diuidatur ea quæ simul coherent, &
 ad unius perfectionem tendunt, d uel ad eundem

e l. & si non
 sint. S. pue.
 niamus. de
 aur. & arg.
 leg. Imol. in
 rub. de stip.
 uersic. iij. est
 desc. d. d. u.

finem concurrunt: uelut dictum à sua causa, uel
 responsum à quæstione proposita. Talia enim,
 cum sint ratione & fine indiuidua, pro uno ha-
 beri debent: d quæ si in partes scinderentur, non
 diuidi quidem, sed (ut Baldus rectè sensit^c) po-
 tius destrui uiderentur. Diuisionem autem com-
 f l. sed si plu-
 res. S. filio.
 de uulga.

modam recipiunt, quæ separatam habet ratione,
 & diuerso fine clauduntur: ueluti cum plura di-
 g In rep. l. pe-
 tēs. C. de pa-
 ctis. & text.
 in. l. ij. S. si
 quid aut. C.
 de uere. iur.
 enucle.

cta in eadem lege æquè principalia cumulantur,
 uel plures diuersæ facti species terminantur: ut in
 Vlpiani legibus f plerūq; uidemus, qui inter cæ-
 teros iurconsultos eo potissimum nomine cōmen-
 h In. l. illi. citas
 de off. p. iud.

datur quòd & uarios casus, & quàm breuissimè
 soleat eadem lege decidere. Pròinde tunc solum
 utilis

utilis diuifio cenfetur, cū separabilem confu-
fio enitatur.

Summo.

Tertio, quoniam breuitas ^a magis delectat, &
quæ compendiose traduntur ^b cū addifcantur
facilius, tum diutius retinentur, uniuerfa legis sen-
tentia in epitomen fiue summam ^c redigenda eft.
Qua de re latius fuprà. i x. & x. capitibus
tractatum eft.

^a L. i. ubi gl.
quod met.
cau.
^b L. i. de re-
gu. iur.
^c L. in sum-
ma. de cōd.
ide. et. l. i. fū-
ma. de aqua
pluuiā.

Cafumq; figuro.

Quarto, ne ex tali compendio, uel breuiori narra-
tione obfcuritas fortassis infurgeret, iuxta illud
Horatianum ^d.

Breuis eſſe laboro,

^d Horati. in
poëtica.

Obfcurus fio.

Quod fanè legis interpretationi non parum de-
traheret, nec leue aliquñ difcrimen ^e afferret, uni-
uerfa facti ſpecies (maximè nouitiorum gratia)
ad unguem recensenda eft, caſusq; totius legis pla-
nius exponendus ^f.

^e Illud au-
tem. i. pro-
digeforū.

Perlego.

Quinto, legenda eft litera, legisq; contextus uer-
botenus percurrendus, cū ut facti narratio uer-
bis legis congruere uideatur, & tum uerò (ſi quid
fortè in emendatum, uel librariorum incuria de-
prauatum inueniatur) ſubtili iudicio caſtigetur.

^f L. ut reſpō-
ſum. C. de
trāſac. l. pre-
cibus. C. de
impube.

^g L. q. cōſi-
tutū. de mi-
li. teſta. & l.
iij. §. toties.
de dā. infec.

g Do

Do causas.

Sexto, ne uel in casu indubitato, ^a uel sine ratione lex facta uideatur, cause tum dubitadi, tum decidendi diligenter peruestigari debent, ut supra capite quarto et quinto latissimè declarauimus.

Connoto.

Septimò, ne uerbis ^b potius, quàm menti inhaerentes (quod à iuris ratione omnino alienum esse docuimus) legis definitionem ad propositam tantùm speciem restringamus, generales regulas, ac notabilia dicta ex omni eius parte colligere debemus, casumq; decissum ad omnes alios ex similitudine facti, uel rationis protèdere, & subtiliter adaptare.

c *l. nò foli. 5. re. Quod quemadmodū faciendū sit, supra capite, octauo, nono, & decimò abūdè mōstrauimus.*

Et obijcio.

Octauò & ultimò, quò perfecta omnino legis intelligentia habeatur, & prorsus nihil dubitationis supersit, contraria & oppositiones, tam ex glossematis, quàm ex Bartolo, ceterisq; doctoribus, in uerba & sententiā ipsius legis excitare debemus: ut supra ca. sexto diffusè tractauimus: qui bus tandem ingeniosè, ac subtiliter, tum ex uarietate facti, tum ex rationis diuersitate sublati sūt, lex ipsa cum uniuerſa eius materia perfectissimè enucleata, atq; intellecta remaneat.

Hunc uobis (ornatissimi iuuenes) ordinē in interpretan

a *l. domitius de testa. l. q. labeo. de carb. edic. l. ancill. C. de furt. l. j. ad municip.*

b *l. scire leges. de legi. & l. ij. C. cōmun. de leg. l. ij. C. de lib. p. terie.*

c *l. nò foli. 5. re. qui primipi l. de excu. tuto.*

d *l. ij. §. cōtra. riū. C. de uer. te. ui. enucl.*

pretandis legibus obseruandum, libenter perstrin-
gere uolui, ut cū ad metā laborum uestrorum
perueneritis, lauream consumati certaminis ade-
pturi, puncta legum uobis ad periculum propo-
sita, non confusē (ut pleriq; solent) sed dilucidē,
atq; eleganti ordine recitetis. Quod cū audien-
tibus patribus iucundissimum fuerit, tum uobis
ipsis perpetuē laudis affēret ornamentum.

LEGES IURISCON-

SULTORVM EX VARIIS

fragmentis compilatas, annaliumq;
imperitia interpretes mirē
hallucinatos.

CAPVT XV.



NECESSARIUM OM-
nino uisum est ad perfe-
ctam legum intelligētiā,
aliquot errorum, in quos
tum interpretes, tum do-
ctores nostri temerē lapsi
sunt, causam originemq;
detegere. Existimarunt enim iurisperitorum
leges ea integritate, eoq; ad nos ordine peruenisse,
quibus ab ipsis primū autoribus conscriptæ
g 2 dige

digesta^q; fuerunt: nescientes illustres illos uiros,^a
^a *Si. in. j. cō. sti. C.* quibus à Iustiniano ius omne reformandi potestas
 facta est, ex uarijs prudentum responsis, uarijsq;
 responsorum fragmentis, leges quales habemus
 composuisse, in ordinemq; redeigisse. Insuper tem
 porum atq; annalium imperiti, cum nec Caesarū,
 nec iurconsultorum atates, mores'ue distinguere
 didicissent in multis hallucinari facillè potuerunt.
 Utq; id apertis exemplis comprobemus, occurrit
 in primis Accursius noster in quodam Iaboleni
^b *In. l. filium in fi. de agr. hared.* resposito, ubi compilatores Iaboleni, lege ad un
 guem recitata, in qua Labeonis sententia consu
 tatur, demum ex scriptis Pauli & Proculi Iunio
 ris, Iaboleni sententiā contrā Labeonē tuentur.
 Eo in loco mirum est, ut tantus uir, alioqui de le
 gibus benemeritus, ita se torqueat, nunc Iabolenū
 de seipso in tertia persona loqui contendens, nūc
 legem Neratio tribuens Iaboleni sententiā refe
 renti: nec ullo pacto sese explicare ualēs, qui nō
 iuriconsulti, sed compilatorum ea uerba esse nūc
 quam aduerterit: quorum sanè præcipuus labor
 fuit, ex uarijs prudentum responsis, perfectas no
 bis leges, opinionesq; frequentiori calculo appro
 batas, transcribere. Hinc nobis leges ex Iuliani,
 Marcelli, Pauli, Vlpiani^q; fragmētis composita:
 hinc Vlpiani lex in Modestinum desinit, Scaeu
 lae in Claudium Triphoninum, Labeonis in Iabo
 lenum, Papiniani in Paulum, Marcelli in Vlpia
 num:

num: & sic de reliquis. Cūq; interpretes nostri huiusmodi appendiculas compilatorum, eiusdem autoris, cui lex ascribitur, esse credidisset, statim existimarunt, uel legem fuisse malè inscriptam, uel autorem legis à prima persona in tertiam diuertisse. Possent quidem hæc quasi leuia dissimulari, nisi in iurisconsultorum tempora tam graui ter peccaretur. Quemadmodum enim à Neratio Iabolenum, aut à Iaboleno Paulum citari credemus, quum & Neratium Iabolenus minimè præcesserit, & Iabolenum Paulus uix decrepitū audierit? Floruit siquidem Neratius Priscus Traiani temporibus, Iabolenus usq; ad Pij imperiū peruenit, Paulus sub Alexādro maximè claruit. Quē ordinem ex Pomponio^a quoq; suscipimus, qui & ^a Neratij & Iaboleni meminit, Pauli nequaquam. Idē obseruatū uidemus in alio Papiniani^b respo^bso cui cōpilatores addiderūt uerba hæc: Paulus notat, & Imperiū quod iurisdictioni coheret mā data iurisdictione transire, quod & uerius est. Cōstat autem Papinianum Seueri temporibus floruisse, & à Bassiano occisum: Paulum uerò eius discipulum sub Alexandro, ut prædictum est. En igitur, ut error initio leuis, maximas tenebras in fine parturiat. Sed & compilatorum curam atq; industriam maiori argumento compræhendere licet, quòd anteriorum fragmenta ita ad posteriorum leges adaptarunt, ut nisi horum (quæ nunc

In. l. ij. in fi.
de origi. iur.

In. l. j. in fi.
de off. eius
cui man. est
iurisf.

admonemus) lector meminerit, facile cum cæteris
 a In. 1. si quis in errorem sit dilapsurus. Extat responsum^a Vl-
 uinū. in hñ. piano inscriptum, ti. de triti. ui. quæ lega. ubi quæ
 cū duab⁹, ll. ritur, si uinum uetus legatum fuerit, qualiter acci-
 seq. piendum sit. Compilatores eo loco Neratij fra-
 Item Paulum gmentum (qui diu ante Vlpianum fuit) ita cōmo-
 Vlpiano. l. p. ceptoris. ad de subiecerunt, ut ad questionem Vlpiani compo-
 l. aquil. sitō respondiſe uideatur. Sed & alibi Caiū atq; b
 b In. l. itē si su spectus. de Vlpianum Paulo ita accommodarūt, ut omnes in
 procur. idem responsum eodem tempore conueniſſe exi-
 stimentur. Alibi quoq; Paulū & Caium Vlpia-
 no, ti. de priuileg. credi. Sic etiam credendum
 est scabrosam illā implicitamq; legē, ti. de ususca-
 pio^c, ex diuersorum fragmentis à compilatoribus
 c l. si is qui. p. fuisse consutam. Cuius rei non leue argumentum
 empt. est, tum quòd incerto adhuc autore profertur
 (nanq; alij Paulo, alij Caio acceptam ferūt) tum
 uerò quòd Iuliani & Marcelli cōtrouersia adeò
 obscure perplexeq; cōplectitur, ut incertū omni-
 no sit, utra opinio præferatur, & an in calce ip-
 sius legis, negatiua uel affirmatiua oratio deside-
 retur. Quantum uerò in eius interpretatione ma-
 iores nostri hallucinati fuerint ob annalium im-
 peritiam, neminem uel medio criter doctum late-
 re potest. Nempè Iuliani opinionem contra Mar-
 cellum approbantes, non immeritò Marcellum à
 Iuliano notatum, consutatumq; fuisse cōmuniter
 receperunt. Atqui Marcellum longè post Iulia-
 num

nū floruisse, notasq; ^a in eum scripsisse palā est. ^a l. apud Iulianum. de her. inst. l. si iun, dū, delega. j.

Fuit siquidem Iulianus Hadriani, Pijq; temporibus: Marcellus autē Severi imperio claruit. Meminit Iuliani Pomponius, ^b Marcelli nequaquā.

Eadem imperitia lapsi Bartolus, Baldus, Paulus, ^b dic. l. ij. in fi. de origi. iur.

et alij complures, in quodam Iustiniani ^c respō. ^c in. l. ii. C. de in. et subst.

so cecutierunt. Nam Bartolus Papinianum Dio ^d l. precib; C. de impube. & alijs.

cletiani et Maximiani legem ^d negat ignorasse, ^e In. d. l. iun.

quasi post illos uixerit. Paulus à Castro longē diuersum sentit. ^e Nempe Papinianum sub Augusto

Cæsare uixisse, et à Marco Antonio necatum.

Quæ sanē, et perridicula sunt, et tantorū patrum testimonio indigna. Possem hoc loco alios,

et propē infinitos, maiorum errores apertis rationibus demonstrare, quibus aliquando (si per dei gratiam licuerit) nos summo studio occursumos speramus: tametsi in hanc rem multos plurimum laboris, et olei consumpsisse non ignoro,

quorū operam non possum non magnoperē probare. Verumtamen non omnia possumus omnes: campus spaciosus est, et multis indiget sarculis: nec tam ab una parte repurgari potest, quin noui quotidie emergant cuniculi. Aliquid contulit Bologninus, plurimum Budeus, Zazius, et Alciatus, uiri immortalitate digni: necnon insignis ille typographus Gregorius Haloander Germanus, quem nisi fata nobis præmaturē inuidissent, legalis nostra facultas maximū proculdubio in-

crementum recepiſſet. Pròinde (acutiſſimi iuue-
nes) ne & uos in maiorum errores temerè incida-
tis , ad ea quæ præmonita ſunt diligenter aduerti-
te , iuriſconſultorum fragmenta ab appendiculis
compilatorum ſubtili iudicio diſtinguite . Quod
facile fiet , ſi tum ex Pomponio , tum alijs idoneis

^a Velut , ex
Trāquillo ,
Plutarcho ,
Pomponio
Læto , Eufe-
bio , Oroſio
Lāpridio ,
Volaterra ,
no , & ſimili-
bus ,

ſcriptoribus ^a Cæſarum prudentumq; ui-
tas , mores , & ætates (quod ſa-
nè ad perfectam legum
cognitionem omni-
no neceſſa-
rium
ducimus)
ſolerti ſtudio per-
quiretis .

LEGES LIBRARIO,

RVM INCVRIA DEPRA-

uatas, eruditorum iudicio castigandas,
 & ab Accursij reliquorumq; inter-
 pretum nugis, ac ridiculis ex-
 positionibus maximè di-
 scedendum.

CAPVT XVI.



OSTEAQVAM in ser-
 monem erratorum incidi-
 mus, uisum est & hoc lo-
 co iuuenes admonere, quā-
 tum ex deprauatis legi-
 bus, & interpretum nu-
 gis iacturæ facturi sint, ni-
 si & summa cura, & diligenti studio, eruditorū
 hominum, qui de legibus benemeriti sunt, iudicia
 exquisierint, & ex illorum autoritate castigatos
 sibi codices parauerint. Multa enim asterijs &
 obeliscis disjungenda, multa inuertenda, adno-
 tandaq; pleraq; aliter interpretanda quā mai-
 ores nostri docuerint, facile discet qui præscripto-
 rum Bolognini, Budæi, Zazij, Alciati, & Ha-
 loandri lucubrationes diligenter euoluerit. Nos
 etiam huic negotio curam non modicam adhibuis-
 se no-

- se nostra aliquando scripta testabuntur. Interea tamen nonnullos exempli gratia locos profereamus, quos ab alijs prætermisissos sedulò adnotauimus, dignosq; castigatione putauimus. Offert se in primis Pomponij: ^a responsum, tit. de actio. emp. de cuius initio hætenus interpretes hæsitauerunt. Aliqui enim ratio legendum putant, pleriq; datio, cum tamen neutrum satis conueniat. Nec enim apud iuriscōsultos usq; facile inuenietur, ratio possessionis uel possessionem dari, sed tradi: ^b unde longè melius eo in loco traditio statuatur: hoc uerò manifestè suadetur, cum quòd possessio nis proprium est tradi, tum quòd ex sequentibus Pomponij uerbis, de traditione locutum eum fuisse liquidò constat. Ait enim:
- ^a Ad l. tradi, tio. al's da, tio.
- ^b I. si quis ui. tio possessionis uel possessionem dari, sed tradi: ^b s. differen, tia. de acq, poss.

Traditio possessionis, quæ à uenditore fieri debet, talis est, ut si quis eam possessionem iure auocauerit, tradita possessio nō intelligatur.

Ecce quàm manifestè de traditione agatur. Atq; hi errores (quantum coniectura assequor) ex eo ferè processerunt, quòd maiores nostri (quibus pulcherrima hæc, & propè diuina excudendi ars nondum constabat) libros sibi calamo parabant, & pleriq; elegantiores punice expolitos, minia-

tos,

tos, inauratos, & quod præcipuum erat, capitibus legum egregiè depictis, uarioq; emblemate illustratis: quale etiam nunc uidere licet in uetustis codicibus ex membrana, non typis æneis, sed librarij manu conscriptis, in quibus maiuscula cuiusq; capituli elementa, nunc minio, nunc præssino, sæpiusculè uerò colore cæruleo, uel auro irradiantur. Scriptores igitur in singulis capitibus ea elementa maiuscula studiosè omittebant, ut pro libito emptorum depingerentur. Atq; id in causa fuit, cur recentiores nostri, uetustos illos codices in præliū referentes (dum nullum elementum prætermittere uoluerunt) in capitibus legum nonnunquam uariauerint, modò aliquid detrahentes, modò addentes, sæpe etiā inuertentes. Cuius sanè rei argumentum euidenter præstant innumerae leges, de quarum capite etiam hodie dubitatur. Extat lex Modestini, tit. de uulga. in qua cum primum capituli elementum desideraretur, dubitarunt interpretes, an. I. uel. N. reponi deberet: & plerisq; uisum est. I. reponendum, nec ibi, Nam, sed, Iam, legendum: quorum sententiam magis probo. Idem negotium fecit lex Vlpiani prima, tit. de reb. credi. ubi diu pugnatū utrum ne, è re est, uel, bene est, statuendum foret. Quod autem de hæc interpretes somniarunt, perridiculū est. Verum hæc adeò leuia sunt, ut in utram partem capiantur nihil sit periculi. At cum de inuertenda uniuersæ legis sententia

Ad. l. iam
hoc iure. de
uulg.

Ad. l. j. si cert.
pet.

tentia tractatur, tunc in corruptos codices incidere maxime periculosum est. Non possum hic præ
Ad l. quæd terire legem illam Pauli, ti. de acqui. poss. (quæmodum. de quàm aliquid supra tetigimus) in qua manifestè acqui. pos. desideratur negatiua, librariorum seu typographorum incuria prætermissa. Nam legendum est. (Non quemadmodum nulla poss. acquiri, nisi & animo & corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua utrunq; in contrarium actum est: alioqui in regula iuris tam manifesta inexplicabilis omnino repugnantia inuenietur, quam ne Apollo quidem ipse extricaret. Aliter enim sensit idè
a In .l. iij. §. Paulus^a alibi, & cum eo Ulpianus, ^b cateriq; legum conditores. Nec recipiendas puto interpretationes nugas & diuinationes, quibus rem omnino componere moliantur: quandoquidem tales compositiones lex illa non ferat, quæ iuris regulam opipido generalem tradit, cui aliæ leges in eadem regula ex diametro aduersantur. Etenim possunt legum pugnantia, in particularibus casuum definitionibus, ex qualibet facti etiam subintellekti uarietate componi. in generalibus uerò regulis, ad eandem materiam pertinentibus, nullo id modo. Quod autem ea lex negatiuam in principio iuste desideret, facile ostenditur. Nā & præcedentis legis, ^c in qua solo animo formidatis possessio amissa est, rationem nescit, & elegantem loquendi modum, ipsis iureconsultis admodum frequentem & peculiarem

a In .l. iij. §. Paulus^a alibi, & cum eo Ulpianus, ^b cateriq; legum conditores. Nec recipiendas puto interpretationes nugas & diuinationes, quibus rem omnino componere moliantur: quandoquidem tales compositiones lex illa non ferat, quæ iuris regulam opipido generalem tradit, cui aliæ leges in eadem regula ex diametro aduersantur. Etenim possunt legum pugnantia, in particularibus casuum definitionibus, ex qualibet facti etiam subintellekti uarietate componi. in generalibus uerò regulis, ad eandem materiam pertinentibus, nullo id modo. Quod autem ea lex negatiuam in principio iuste desideret, facile ostenditur. Nā & præcedentis legis, ^c in qua solo animo formidatis possessio amissa est, rationem nescit, & elegantem loquendi modum, ipsis iureconsultis admodum frequentem & peculiarem

b In .l. iij. §. Paulus^a alibi, & cum eo Ulpianus, ^b cateriq; legum conditores. Nec recipiendas puto interpretationes nugas & diuinationes, quibus rem omnino componere moliantur: quandoquidem tales compositiones lex illa non ferat, quæ iuris regulam opipido generalem tradit, cui aliæ leges in eadem regula ex diametro aduersantur. Etenim possunt legum pugnantia, in particularibus casuum definitionibus, ex qualibet facti etiam subintellekti uarietate componi. in generalibus uerò regulis, ad eandem materiam pertinentibus, nullo id modo. Quod autem ea lex negatiuam in principio iuste desideret, facile ostenditur. Nā & præcedentis legis, ^c in qua solo animo formidatis possessio amissa est, rationem nescit, & elegantem loquendi modum, ipsis iureconsultis admodum frequentem & peculiarem

c In .l. iij. §. Paulus^a alibi, & cum eo Ulpianus, ^b cateriq; legum conditores. Nec recipiendas puto interpretationes nugas & diuinationes, quibus rem omnino componere moliantur: quandoquidem tales compositiones lex illa non ferat, quæ iuris regulam opipido generalem tradit, cui aliæ leges in eadem regula ex diametro aduersantur. Etenim possunt legum pugnantia, in particularibus casuum definitionibus, ex qualibet facti etiam subintellekti uarietate componi. in generalibus uerò regulis, ad eandem materiam pertinentibus, nullo id modo. Quod autem ea lex negatiuam in principio iuste desideret, facile ostenditur. Nā & præcedentis legis, ^c in qua solo animo formidatis possessio amissa est, rationem nescit, & elegantem loquendi modum, ipsis iureconsultis admodum frequentem & peculiarem

peculiarē ostendit. Nēpē illi per negationē cōpa-
 rationis uel similitudinis, tacita plerunq; obiecta
 diluere consueuerūt. Sic Iabolenus Pauli præce-
 ptor, ^ati. de iudi. Nō quēadmodū fideiussoris obli-
 gatio in pēdenti potest esse, uel in futurū con-
 cipi, ita iudicium in pēdenti potest esse. Vide
 quantum iam ex hac lege suffragij habeamus.
 Quid si negatiua hīc quoq; neglecta uel dispun-
 cta fuisset? Num interpretes nostri uariē diuinaf-
 sent? Idem Iabol. ^dti. de fideiussor. inquit: Non ut
 aestimatio rerum, quæ mercis numero habentur,
 in pecunia numerata fieri potest, ita pecunia quo-
 que merce aestimanda est. Item Iulia. alibi: ^eVen-
 dicatio non ut gregis, ita & peculij recepta est.
 Papinianus: ^fNon enim ut filius duplex ius susti-
 net, & patris & filij familiās, ita seruus qui ca-
 strensis peculij est. Pomponius. ^gNon ut pater fi-
 lium, ita uxorem maritus iure postliminij reci-
 pit. Paulo autem id genus loquendi frequentissi-
 mum fuisse, multis legibus exploratum est. Nam
 in eo. tit. de acqui. poss. ^hait: Nec enim sicut do-
 minium non potest nisi in una causa contingere,
 ita & possidere ex una dñtaxat causa possu-
 mus. Idem alibi ⁱ: Non sicut de dolo actio certo
 tempore finitur, ita etiā exceptio eodem tempo-
 re danda est. Vnde colligunt doctores uulgarem
 iuris regulam: Temporalia ad agendum, perpe-
 tuò ualere ad excipiendum. Possem innumeros lo-

cos

a l. an manus
mittere. de
manu. uind.
b l. non quem
admodū, de
iudi.

c l. si ita fidei-
ussorē. in fi.
d l. vēdicatio.
de rei vend.

e l. pater. §.
uers. nō em.
de cast. pec.

f l. cū due. in
fin. de capti.
& post. re.

g l. iij. §. nec
enim.

h l. pure. §. fin.
de dol. exce-
ptio.

- cos adducere, nisi tediū afferre magis, quam utilitatem uiderer. Nec praedictis aduersatur lex illa eiusdem Pauli^a, tit. de regu. iu. quoniam omnes eas leges ex fragmentis iuriconsultorum constat omnino per compilatores, uel alios fuisse compositas: unde quicquid ibi primo uersiculo (qui ex Pomponio desumptus est^b) adiectum reperitur, ex nullius iuriconsulti autoritate, uel sententia prolatum est. Quare expungendum omnino putarem. Haecenus de legum capitibus. Succedit nunc alia errorum causa, quam scriptorum non negligentiae, sed imperitiae ascribenda puto. Etenim cum iuriconsultorum mentem, ac sententiam non intellexerint, aliud pro alio uerbum facile receperunt: & ubi negatiua oratio desideratur, affirmatiuam statuerunt. Occurrit lex Pauli^c, tit. de lega. tertio, in qua negatiua omnino desideratur, legēdumq; Et magis est ut nec ipse praefatur: qui sensus & rationi congruit & alijs legibus comprobatur: ut in repetitione eiusdem legis euidenter demonstrauimus. Eodem uitio laborat lex Martiani^d de diuers. praescrip. quae affirmatiua legitur contra expressam sententiam Papiniani^e eius praepitoris: & dum interpretes talem pugnantiam conciliare modis omnibus laborant, multa etiam inepta effutire, ac diuinare coguntur. Vtraque lex eandem facti speciem continet, eisdem uerbis composita est: nec ob id repetitur, ut al

a l. fere, de regu. iur.

b In l. prout, de solutio.

c l. recōstiti.

d l. si quisq.

e In l. fina, de usufructu.

ut altera alteram corrigat. Sed quoniam diuersis
 titulis conuenire uidentur, & diuersis inferuire
 materijs, ut Iustinianus^a aliquñ præmonuit, quãob a
 re, ut discipulus cum præceptore Papiniano con
 ueniat, probabiliter negatiuam in Martiani le
 ge statuemus. Vt dicat: Si quisquam in fluminis
 publici diuerticulo solus pluribus annis piscatus
 sit, alterum eodem iure uti non prohibet: qui sen
 sus & iuris rationi congruit, & literam magis flu
 uidam, ac elegantem facit. Accedit quod illud
 uerbũ, prohibet, præcedente negatiua cõcinnius
 ac latinius sonat, quàm si simpliciter & affirma
 tiuè legatur, ut ingeniosus quisque faciliè perpen
 dere poterit. Huius generis sunt lex Pauli seu
 Caij de ususcipio. cuius etiam supra proximo ca b
 pite meminimus: & lex Iaboleni^c ti. de priuil. cre
 dito. in qua ferunt Bartolum & Baldum magno
 perè dissensisse: cum adhuc ambiguũ sit, utrum ne
 uersiculus ille: Idem in substituto filio herede c
 seruandum non est: affirmatiuam magis, quàm
 negatiuam desideret: Item lex Caij^d de militari
 testamento, ubi interpres utraq; literam, & af
 firmatiuam & negatiuam, ingeniosè defendit.
 Quod sanè mihi non aliter recipiendum uidetur, f
 quàm Titie postulatio, quæ tanquàm nupta &
 innupta, idem legatum consequi cupiebat^e. In le
 ge Vlpia.^f ti. qui satisfacere cogantur, legunt omnes:
 Veritatem contineat: cum plus quàm manife
 stum sit

In. l.ij. §. R
 quid aut. C.
 de uete. ius
 enucle.

b l. si is qui. p
 emptore.

c l. paterfam.
 versu. idẽ in
 substituto.

d l. si certarũ.
 §. si eodẽ.
 in princip.
 e l. titiæ. si nõ
 nupserit. de
 cõd. & de.
 l. ij. §. si.

g l. hæc uerba
 quãti. de ver
 bo. signi.

stum sit reponi debere, Vtilitatem, ut id quod interest à uera quâtitate distinguatur. Et hæc exempli tantum, & admonitionis gratia, retulisse sufficiat: cætera in libro nostro nouarum interpretationum fusius explicantur. Non possum tamen inter alios errores unum omnino ridiculum præterire, cuius causam partim scriptorum incuria, partim interpretum negligentie ascribendam puto. Existimarunt illi iuriconsultos de se ipsis loquentes, tertiam quandoq; personam assumpsisse. Quæ sanè res cùm perridicula sit, tum ab antiquorum consuetudine maximè aliena. Nec enim is dicendi character, seu loquendi modus usquam receptus legitur. Nisi fortè in historiæ narratione, quæ eum nimirum candorem desiderat, ut scriptor nihil minus, quàm de seipso historiam texere uoluisse uideatur. Sic Ioânem Apostolum, sic C. Cæsarem aliosq; per multos obseruasse cõperimus. At sanè aliû in doctrinæ seu præceptorum traditione, modum ordinemq; seruari conuenit: quod quidem nemo, uel mediocri iudicio præditus, facile negaturus est. Ego uerò, si quæquam eo dicendi genere studiosè uti animaduertirem, non aliud meherculè iudicium de homine facturum essem, quàm de eò qui in sui nominis obliuionè ignorantia ue incidisset: quod summæ stultitiæ argumentum esse Iustinianus aliquando firmavit.^a

^a in. l. fi. C. de heredi. insti

Pròinde cauendum omnino est, ne in tantos uiros culpam

culpam hanc reiſciamus, aut omniũ prudentiſſiſſimis ſtultitiæ notam inuramus. Cauſa autem facile conſtabit, ſi in memoriam reduxerimus quæ ſuprà præcedenti capite diffuſè tractata ſunt: quo loco oſtendimus iuriſconſultorum leges ea integritate, eoq; ad nos ordine minimè perueniſſe, quibus ab ipsis primùm autoribus conſcriptæ fuerunt, ſed compilatorum opera atq; induſtria, ex uarijs diuerſorum fragmentis compoſitas & conſutas: unde factum eſt, ut Pauli & Vlpiani (qui ſerè omnibus recentiores ſunt) dicta, in alterius iuriſconſulti longè anterioris fragmentum deſinât, uideaturq; qui diu præceſſit, poſterioris ſcripta legiſſe: quod cum admitti non poſſet coëgit interpretes mirè hallucinari. Enimuerò exiſtimantes compilatorum uerba, iuriſcōſultorum eſſe, de ſe ipsis in tertia perſona loqui eos temerè prodiderunt. Accedit alia erroris cauſa: librorũ incaſtigata paſſimq; corrupta editio. Sæpè enim lex unius alteri tribuitur, & ubi Vlpianus reponi debet, Papinianus, aliùs ue inſcribitur: cumq; in ea lege de Papiniano mentio fiat (ſanè à diuerſo legis autore) ipſum de ſe Papinianum, uelut de tertio locutum fuiſſe crediderunt. Vt quæ id exēplo maniſeſtius fiat, unum propoſuiſſe contentus ero. Extat Vlpiani reſponſum^a libro digeſtorum a In. I. Papi-
 nian⁹ diuor-
 tio. ſolu. ma-
 trimo.
 h tionis,

tionis, sed habitatiōe præcedentis tēporis quo mulier in matrimonio fuit, fieri debere censuisse. Ea lex Papiniano perperam ascribitur, cum eiusdem sit Vlpiani, cuius & præcedens. Et erroneæ inscriptioni causam præbuit, quod Papiniani nomen ab Vlpiano, in ipso legis exordio prolatum, suprâ legem positum crediderunt. Citanda est igitur, Papinianus diuortio, non ut uulgati codices hactenus habuere. Astipulatur etiam iudicio nostro uersiculus in calce positus, ubi citatur Pomponius, quem tamen Papiniani auditorem fuisse plerique existimarunt: quibus, ut in hac re non uehementer assentior, subscribo tamen nusquam facile inueniri Pomponium à Papiniano commemoratum fuisse. Hæc prolixius fortè quàm par erat recensuimus, sed libenter, ut errorum, quibus maiores nostri tam miserè lapsi cōspiciuntur, omnes omnino admonitos nostra simul ope, atque industria redderemus.

Locos

LOCOS COMMV

NES INGENII GRATIA

habendos, & materiarum sedibus

memoriam adiu-

uandam.

CAPVT XVII.



VO SVNT (ni fallor cla-
rissimi iuuenes) quæ iura
proficientibus adeo neces-
saria videntur, ut nulla se-
rè maior aliunde utilitas
comparetur: nempe loci
communes & materiarum

sedes. Locis communibus ingenium maximè exer-
cetur, materiarum sedibus memoria plurimum
adiuuatur. Enimvero quæ ars seu disciplina inge-
nij acrimoniam æquè desiderat, ac civilis facul-
tas, in qua de iustitiæ partibus, humanam socie-
tatē conseruantibus tractatur? ^a Vbi multa nunc
ex bono, & æquo temperanda? ^b nunc secundum
rigorem & iuris apices excutienda sunt? ^c in qua
singula hominum tum facta, tum dicta, ex causa,
persona, loco, tempore, quantitate, euentuq; pen-
sanda ac definienda sunt? ^d Vbi demum nihil pro-
libito priuati utilitatis, sed quasi à bono uiro

^h ^z omnia

^a Inst. de iust.
& iur. §. fin.
^b l. si. si. de iur.
for. §. quæ-
dā. mandati.
et. l. si domus.
Si pecunia.
de lega. i.
l. prospexit.
qui & à qb.
l. aut facta.
de poen. c.
occidit. 23.
q. viij.

- a l. ceterę fam. omnia statui oportet?^a Communes igitur loci in-
hercif. l. si. genium uehementer excitant, & ad rectum ueri-
fa. §. quan. tatis tramitem facile ducunt. Nam quoties facti
quã. de le. species occurrit, nullo uel Casarum, uel pruden-
ga. iij. l. si eũ tum responso proprię definita (nec enim potuere
in fin. de fi. casus omnes lege cõprehendi. ^b) tunc ingenio ma-
de iussu. ximè opus est: quod nisi breui quadam methodo
b l. nõ possũt. de legi. ad ueritatis limina dirigeretur, facile in tali noui
c In l. clodius circa fin. de acqui. hære. tate succumberet. Prõinde miserrimi ingenij eos
esse putabat Doctor. ^c Castrensis, qui non nisi in
uenta lege, aut decisione, propositas quæ sitiones
nosset definire. At uerò perspicax ingenium, cu-
piens à tali se miseria liberare, ad communes lo-
cos confugit, omnia colligit, omnia confert, singu-
la discutit, nihil non tentat, omnem deniq; lapidẽ
mouet ut rectè definiat, leges alijs casibus præscri-
ptas nouo casui applicat, nunc per locum ab absur-
do, nunc ab identitate rationis, nunc à similitudi-
ne facti, nunc à speciali, nunc ab opposito, nunc
à cessante ratione argumenta deducit, non igno-
rans omnem uim legum in inductione & applica-
tione consistere, ^d & quod liquidò constare non
potest, argumētis subtiliter cognoscẽdũ esse. ^e Fin-
ge dubitari: An actori liceat suspensio petitorio,
c l. nõ omnes, interdictum adipiscendę intentare? Hęc questio
per locũ à speciali rectè soluetur. Planè si isthuc
f clem. vni. de actori spoliato in interdicto recuperandę specia-
litè concessum est, ^f in ceteris interdictis contra
rium

riū obseruari palā est. Itē si queratur. An filio ne-
 cessario herede instituto, & paterna hereditate
 abstīnēte, legata quouis modo debeātur. (saltem
 uirtute necessitatis quæ ipso iure heredē facit? ^a)
 Casus hic similiter per locū à speciali rectē deci-
 detur. Etenim si hoc libertati specialiter indulge-
 tur^b (cuius causam omnīū fauorabilissimā esse cō-
 stat^c) ut necessario abstīnente nihilominus, de-
 beatur, consequens erit dicere, aliarum rerum le-
 gata intercidere:^d Qui locus sic uulgō explicari
 solet. Speciale in uno, ius commune in contrariū
 probat.^e Item, Casus exceptus regulam in opposi-
 tum firmat.^f Et sic de singulis exempla tradi pos-
 sent, quæ in sequenti capite fusius cumulantur.
 Memoriam uerō (quæ in uiro professore ob scri-
 ptorum multitudinem magis, quā in alio homi-
 num genere desideratur) uehementē adiuuant ma-
 teriarum sedes. Cum enim tot casuum quotidie
 emergentium definitiones, totq; decisionū cumu-
 los retinere, memoriæ fragilitas non patiatur, ^g ^g l. ij. §. si qd
 saltem eius rei sedes, in qua uniuersa materia cō-
 muni doctorum calamo pertractatur, in prōptu
 habenda est. Exempli gratia. Si omnes, aut singu-
 los primi, ac secūdi decreti articulos, uel iuris ac-
 crescendi species, uel protestandi modos, uel mo-
 re casus occurrentes, in numeratō non habeas,
 incidatq; ex prædictis quæstio, confestim ad ma-
 teriæ sedem accurre: Decreti quidem, in. l. si fini-
 ta. §.

a l. ij. §. q sunt,
 si quis omi,
 cau. test. i. ff.
 de hære. gli.
 & diff. §. ne
 cessarij.

b l. sciendū. de
 manu. test.

c l. libertas. de
 reg. iur.

d l. ij. in. ff. ut in
 pos. lega.

e l. ij. ad munf,
 cipal.

f l. ex eo, de
 testi. l. nā q
 liqde. in fin.
 de pen. lega.

g l. ij. §. si qd
 aut. in tāta.
 C. de ucte,
 iu. enucl.

ta. §. iulianus. de dam. infec. iuris accrescendi. in. l. re coniuncti. de leg. iij. protestationis. in. l. nō solum. §. mortē. de ope. no. nūtia. Mora, in. l. si insulam. de stipulatio. Et sic de singulis, quarū aliquid, in alio sequenti capite, exempli tantum gratia congerentur. Aduertendū tamen est, materiarum sedes ab omnibus ferē doctoribus solere constitui: ubi uel Bartolus apud iuriconsultos, uel Baldus apud Cæsares solenniter laborauit. Nam quemadmodum Bartolus digestorum legibus studiosius, pleniusq; uacauit, ita Baldus Cinū imitatus, Imperatorū sanctiones copiosius exornauit. Baldum, Salycetus, Faber, Corneus, & alij complures: Bartolum, Angelus, & Imola maximē secuti sunt: alij aliter, prout cuiq; opportunius uisū est. Quoties igitur casus decidendus occurrat, ad communem sedem properandum erit: facili tum labore, & minori periculo consultus respōdebit. Locus hic de memoria, scholasticis quidem utilis est, doctoribus uerō maximē necessarius. Superior autem ad ingenium spectans, omnibus tum scholasticis, tum iurisperitis, equaliter suffragatur.

De locis

DE LOCIS COM²

MVNIBVS.

CAPVT XVIII.



OMMVNES LOCOS
nihil aliud esse constat
quàm modos argumentā-
di, quibus (ut prædictum
est,) ad ueritatem facilius
peruenitur. Sunt autem
serè huiusmodi.

Primus ab absurdo uitando, In quo sic argui
poteſt. In omni diſpoſitione, uel actū inter pre-
tatio fieri debet, ut abſurditas euitetur. l. nam
abſurdū. de bo. liberto. l. fin. in prin. C. de uſu.
rei iudica. & l. diuortio. ſolu. matri.

Item, Dato uno abſurdo, aliud facile ſequitur. l.
ratas. C. de reſcinden. uenditio.

Ab adiectiuis ſic. Quādo præcedunt duo ſubſtā-
tiua adiectiuum, ſequens utrūq; determinat. l.
extat. ubi Barto. quod met. cau.

Ab adiunctis. Ratione adiuncti conceditur,
quod ſimpliciter non cōcederetur. l. interdū.
de aqua pluuiā.

Item, Quod proſertur cum adiuncto, non eſt
proprie tale. l. filius ſami. §. meminiſſe. de do-
natio.

h 4

Ab ada

Ab adæquatis. Adæquatorum eadem est iuris dispositio. l. 1. de lega. 1.

Item, Quando duo adæquantur per legem antiquam, quicquid lex noua disponit in uno, censetur etiam disponere in altero. Bar. in. l. ij. circa fin. de lega. ij.

Ab aduersatiuis. Aduersatiua dictio, & in iure & in facto, præcedentibus aduersatur. l. si hæredi. de condi. insti. Bar. in. l. transigere. in prim. C. de transac.

Item, Aduersatiua copulata non iuris, sed facti diuersitatem ostendit. l. sed & si lege. ubi Bar. de peti. hæredita.

Ab alternatiuis. Alternatiua ponitur inter æqualia, uel parum distantia. l. 1. de reb. dub.

Item, In alternatiuis sufficit alteram partium adimpleri. l. si hæredi. de conditio. institutio.

Ab abstractis & concretis. Verba legum non in abstracto, sed in concreto intelligi debent. l. si in rem. in prim. de rei uendica.

Ab antecedenti concesso uel remoto. Concesso antecedenti conceditur & consequens. l. ij. de iurisd. om. iudi.

Item, Remoto antecedenti, omne eius consequens remouetur. l. ueteres. de iti. ac. que priua.

Ab assuetis. Assueta fieri facile præsumuntur. l. certi,

l. certi. §. si nummos. si cert. petat.

Item, *Durum est assueta relinquere. l. precipiunt. de edil. edic.*

Ab autoritate. *Peritorum in arte autoritas sequenda est. l. septimo. de sta. homi.*

Item, *Superioris autoritas in illicitis excusat. c. dixit. ubi gl. xiiij. quæsti. ij. l. iustè. de acq. pos.*

Item, *Autoritas legis necessaria est, sed nõ glo. uel doctoris glo. & docto. in. l. 1. C. de legi.*

A' causa. *Causa proxima magis attèditur, quàm remota. l. ligni. in fi. de lega. iij. l. sed & si plu. res. §. in arrogato. de uulga.*

Item, *Omne ius potentius est in causa, quàm in causato. l. digna uox. C. de legi. Paul. consil. 129. uol. 1.*

A' causato. *Fauorabilius semper est causatũ propinquius, quàm remotius. l. suus quoq. de hæ. re. insti. & l. publius. §. 1. de conditio. & de monstrationi.*

Item, *Causatum tantò dignius est, quanto à digniori causa procedit. l. restituenda. in fi. cum glo. C. de aduoca. diuerso iudi.*

A' combinatione duarum legum. *Ex duabus legibus simul iunctis, optima fit determinatio. l. gallus. §. ille casus. de lib. & posthu.*

Item. *Vna lex indistinctè loquens, per aliam distinguitur & limitatur. l. sciendum. qui satis da. cogã. iunc. auct. offeratur. C. de lit. cõtest.*

h 5

A' commu-

A' cōmuniter accidentibus. A' cōmuniter accidentibus sequitur præsumptio ueritatis. l. neq; natales. C. de probatio.

Item, Quod communiter fit, censetur legitime fieri. l. certi conditio. §. si nūmos. si cert. peta.

Item, Ad communiter accidentia lex se facilius adaptat. l. nam ad ea. de legi.

A' cohærentibus. Cohærentia eiusdem iuris habentur, cuius sunt ea quibus adherent. l. que religiosis. de rei uendica. Vel breuius, De cohærentibus & contiguis idem est iudicium. c. uni. de consecratio. eccle. in sexto.

A' coniunctis. In coniunctis ordo non attenditur. l. quidam testamento. de pecul. lega.

Item, Plura coniuncta unum corpus reputantur. l. sed si plures. §. filio. de uulga.

A' connexis. Connexorum idem est iudiciū. l. eum actū. de neg. gest. c. translato. de cōstitu.

A' contrarijs. Contrariorum eadem est disciplina. glo. & doc. in rub. de acqui. pos.

Item, Contraria simul esse non possunt. l. mutuis. pro socio. l. 1. C. de furtis.

Ideo ad positionem unius, sequitur remotio alterius. l. si inter. de exceptio. rei iudica.

A' contrario sensu. Dispositum in sensu directo, oppositū arguit in cōtrario. l. 1. ubi doct. de offi. eius cui mā. est iurisd.

Item, Qui de uno negat, de altero affirmare uidetur.

detur. & ecōtrā. c. nōne bene. de praesumptio.

l. ait praetor. §. sed quod papinia. de mino.

A' contento & continente. Destructo continente, corruūt omnia in eo cōtenta. l. si nemo. de testa. tutel. l. cū duobus. C. de inoffi. testa.

Item, Frustrā exprimitur, quod tacitē contineatur. l. non. rectē. C. de fideiussō.

A' copulatiuis. Copulatiua ponitur inter diuersa. glo. & doct. in rub. de iur. & fac. igno.

Item, Copulatiua naturaliter cadit inter qualitates pares, & non diffōmes. l. quamuis. C. de impube.

A' correlatiuis. Dispositum in uno correlatiuorum, trahitur ad alterum. l. si. de accepti. l. fina. in prin. C. de indic. uidu. tol.

A' correspectiuis. Actus immediatē facti, censentur inuicem correspectiui. l. si uentri. §. si. de priui. credito. l. lecta. uer. dicebam. si cert. petat.

Item, Actus correspectiui, eiusdem iuris & rationis habentur. Bald. in repeti. l. petens. col. pe. C. de pac.

A' consecutiuis. De his quæ ueniunt in consequentiā nulla est cōsideratio. l. i. de auto. tuto. l. conditionibus pupillus. de condi. & demon.

Item, In omni dispositione uel actu attenditur principale, non consecutiū. l. si quis nec causam. si cer. petat.

A' con

A' concursu plurium. Ex multis concurrentibus augetur effectus. l. 1. ubi Bal. C. de fideicomis. c. innotuit. uer. multa enim. de electio.

Item, Et quæ nō p'sunt singula, multa iuuāt. l. spadonē. §. qui iura multa. de excus. tuto.

A' consequenti dato vel destructo. Posito consequenti, ponitur & antecedens. l. illud. de acqui. hered.

Item, Destructo consequenti, destruitur & antecedens. l. apud antiquos. C. de furtis.

A' diuersis. Ex diuersis non infertur. l. papinianus. de minori.

Item, Diuersorum diuersum est iudicium. l. inter stipulantem. §. sacram. de stipulatio.

A' diuersitate rationis. Diuersa ratio reformatur actum. l. interpositas. C. de transac.

Item, Diuersitas rationis, diuersitatem iuris inducit. l. si. de rit. nuptia.

A' diuersitate loci vel temporis. In actu iterabili diuersitas loci uel temporis, arguit facti diuersitatem. l. nunquā plura. de priua. delic. l. si cōmunem. de seruitu. urba. prædio. & ibi Paul. Castren.

Item, In actu non iterabili, diuersitas loci, uel temporis, contrarietate inducit. l. 1. C. qui accusa. non poss. c. cum tu. extra. de testi.

A' destinatis. In ultimis uoluntatibus destinatum ad tale, habetur pro tali. l. seruos. de libe. cau.

be. cau.

Item, In actibus uiuentium, sola destinatio nō facit implementum. l. si nondum. C. de furt.

A diffinitione. Omnis bona diffinitio debet cū suo diffinito conuerti. l. i. §. dolum. de dolo.

Item, Cuicunq; non conuenit diffinitio, non etiā conuenit diffinitum. l. ij. §. appellata. & ibi docto. si cert. peta.

Ab effectu. Causa cognoscitur ab effectu. l. nō codicillum. C. de testamen.

Item, Non consideratur modus, dummodò habeatur effectus. l. iij. C. de insti. & substitutio.

Ab æquipollentibus. Non refert quid ex æquipollentibus fiat. l. fideicommissa. §. si cui. de lega. iij.

Item, In formis non admittitur, æquipollens. l. qui per salutem. de iureiu.

Ab euentu. Status rei dubius, à futuro declaratur euentu. l. iure nostro. §. si. de testa. tutel.

Item, Frustrā illud expectatur, cuius nihil operatur enētus. l. cū hāres. §. i. de acqu. hāre. l. aliquando. in fi. ad uelleiam. l. si quis ita scripserit. de hāre. insti.

Item, Dubius est litis euentus. l. quod debetur, de pecul.

Ab extremis. Probatis extremis media præsumentur. l. sicut. §. non uidetur. quib. mod. pig. uel hypothe.

Item

Item, Omne extremum est uitio sum. l. solent. §. si. de offi. proconsul.

A' fato. Actus fatalis non releuat agentem. l. ij. in si. de conditio. & demonstratio.

Item, Fati infelicitas neminem excusat. l. uerum. §. sciendum. de minori.

A' fictione. Idem operatur fictio quod ueritas. l. i. de adoptio. l. cum ex oratione. de excusa. tuto.

Item, Fictio nunquam inducitur nisi equitate suadente. l. deniq. & l. nec utilem. ex quib. cau. maio.

Item, Voluptatis gratia fictio non inducitur. l. ij. de capti.

A' fine. Omnis actus à fine iudicatur. l. rem nõ nouam. C. de iud.

Item, Inducta ad unũ finem, cõtrariũ effectũ non operantur. l. legata inutiliter. de adi. lega.

Item, Habito fine, de medijs non curatur. l. si sui natura. quemadmodum testa. aperi.

A' forma. Forma dat esse rei. l. iulianus. ad exhiben.

Item, Omissio formæ uitiat actum. l. cum hi. §. si prætore. de transac.

A' genere. Tantum operatur genus in suo genere, quantum species in sua specie. l. si chor. rus. in prin. de lega. iij.

Item, Posito genere ponitur & qualibet eius species.

species. l. 1. de au. & argen. lega. l. item legato. §. 1. de lega. iij.

Item, A quo remouetur genus, omnes quoque species remouentur. l. iuris gentium. §. sed et si fraudandi. ubi Bart. de pac.

A' geminatis. Verba geminata efficacius disponunt. l. balista. ad trebellia.

Item, Actus geminatus plus operatur, quam simplex. l. cum scimus. ubi Barto. C. de agrico. lib. x.

Ab habilitate. Cum de uno principaliter dubitatur, habilitas in ceteris presupponitur. l. sciendum ibi si non modo in fraudem. de manumif. testa.

Item, Generalis dispositio ad terminos habiles coarctatur. l. 1. ubi glo. C. de sac. san. eccle.

Ab habitu & priuatione. Omnis priuatio habitum presupponit. l. decem. in fi. de stipula. l. manumissiones. de iusti. & iur.

Item, A' priuatione ad habitum, non est regressus. l. qui res. §. aream. de solutio. l. post diem. de. l. commissio.

Ab incidenti vel emergenti. Multa incidenter permittuntur, quae principaliter denegantur. l. quoties questio. C. de iudi.

Item, Emergens ante principale, discuti debet. l. quoniam Alexandrum. C. de adul.

Item, Quae de nouo emergunt, nouo indigent auxilio.

auxilio. l. de etate. §. quod autem. de interroga. actio.

Ab incertis. Ratione incertitudinis aliquid per mittitur, quod aliàs non permetteretur. l. i. C. de pac. c. nauiganti. de usu. l. si ea. l. C. eo.

Item, Certa pro incertis relinqui non debent. l. cum titio. ad. l. falcid. l. cogi. §. si pater. ad trebellia.

Ab inclusione vnius. Inklusio unius, est exclusio alterius. l. cū prator. de iudi. l. ait prator. §. sed quòd papi. de mino.

Item, Inclusionem unius, nō excluduntur ea quae alia via specialiter includuntur. glos. in. l. de crimine: et ibi not. Salice. C. qui accusa.

Ab indiuiduis. Qui partem tantum indiuidui facit, nihil facit. l. furiosum. cū glo. C. qui testis. face. pos.

Item. In diuiduis utile per inutile non uitiatur. l. i. §. item queritur. de aqua quoti. aesti. l. pædius. de arbit.

Ab indifferentibus. Actus indifferens in meliorem partem accipi debet. l. cum creditor. de fur.

Item. Sublata uoluntate omnis actus est indifferens. l. scdissimam ubi Bal. not. C. de adul.

Ab impossibili. Ad impossibile nemo tenetur. l. si quis in graui. in prin. ubi Barto. ad syllani.

Item

Item, *Impossibile* & ualdè *difficile* idem est iudiciū. l. apud Iulianū. §. cōstat. de leg. 1.

Ab indefinitis. *Indefinita oratio* equipollet *uniuersali*. l. si ita relictum. & . l. si pluribus. de leg. ij.

Ab infinitis. *Infinitas uitanda est*. l. si. C. de sac. sanct. eccle.

Item, *Finiti ad infinitum nulla est proportio*. l. filiusfamiliās. §. secundum. de leg. 1.

A' limitatis. *Limitata causa, limitatum parit effectum*. l. in agris. de acqui. re. domi.

Item, *In limitatorijs ex identitate rationis, licita est extēsis*. c. cum dilecta. §. nos igitur. ubi Abb. de cōfirma. uti. uel inuti. c. ad audientiā. ubi Abb. in. 1. not. de cleri. non residen.

A' loco & locato. *Omne locatum debet esse suo loco proportionatum*. l. titia. §. si. de au. & argen. leg. l. frumēta. C. de suscepto. li. x.

Item, *Actus eo loco factus uidetur, in quē eius cōfertur effectus*. l. cōtraxisse. de actio. & oblig.

A' materia, *Materia & materiatur sunt diuersa*, & de uno ad alterum non infertur. l. si conuenerit. §. pen. de pigno. ac.

Item, *Omnis materia appetit formam, uelut fœmina mare*. Aristot. 1. physico.

A' maiori ad minus. *Cui conceditur quod maius est, utiq; & minus concedi uidetur*. l. filiusfami. §. si. de donatio.

i

Item

Item, Si uinco uincenem te, multò magis uinco te. l. de accessionibus. de diuer. & tempora. præscrip.

A' minori ad maius. Si de quo minus inesse uidetur inest, ergo de quo magis. l. qui testamento. in prin. ibi & frater. de testamen.

Item, Cui denegatur minus, denegatur et maius. l. qui indignus. de senato.

A' minimis. De minimis non est habenda ratio. l. scio. de in integ. restit. l. iij. in fi. de adi. edic.

A' medijs. In dubijs media uia est eligenda. l. antiqui. si pars hæredita. pet. s. fi. mst. quib. manu. non licet.

Item, Medium inhabile impedit extrema coniungi. l. qui sella. s. fi. de serui. rustico. l. fi. de flumini.

Item, Medium in dubio applicatur extremo potentiori. l. quæritur. de sta. homi.

Item, Medium inter potentiam & actum, est de genere actus. Commen. v. physico.

Item, Medium comparatum uni extremorum habet rationem alterius. Aristo. v. physico. & ij. de anima.

Item, Dimidium plus toto. Hæsiodus.

A' mistis. In fauorabilibus casus mistus sub simplicibus continetur. l. si ita scriptum. de lib. & posthu.

Item

Item, *Mista naturam suorū simplicium sequuntur.* l. adeo. §. uoluntas. de acqui. re. domi.

A' modo. Vbi modus consideratur, equipollēs non admittitur. l. qui hāredi. de conditio. & demonstra. l. qui per salutem. de iureiu.

Item, In dubio potius præsimitur modus quā conditio. l. quæro. §. inter locati. Bar. in. l. cū mota. C. de transac.

A' natura, arte, & accidentibus. Naturalia iure ciuili non mutantur. insti. de iu. natu. §. sed naturalia.

Item, *Ars naturam imitatur.* §. minorē. insti. de adoptio.

Item, *Ars & natura nihil frustra operantur.* l. qui bis idem. de stipulatio.

Item, *Causa naturalis præfertur accidentali.* l. qui habet. in fi. de tutel.

Item, *Accidens non mutat naturam subiecti.* l. naturalem. §. apū. de acqui. re. domi.

Item, *Diuersitas accidentium, non inducit specificam differentiam.* l. fi. de fund. instruc.

A' necessitate vel necessarijs. *Necessitas legi non subiicitur.* l. ut gradatim. §. i. de mune. & hono. c. quanto. in fin. de consuetu.

Item, *Necessariorum omisio uitiat actum.* l. testamentum. C. de testa.

A' nomine. *Nomen debet esse consequens rei.* §. est & aliud. insti. de donatio.

Item, *Diuersitas nominum arguit rerum diuersitatem. l. si idem. C. de codicil.*

Item, *Quod caret nomine, caret & nominis effectu. §. si aduersus. insti. de nup. l. non dubiū. C. de legi.*

A' numero. *Pluralitas duorum numero contenta est. l. ubi numerus. de testi.*

Item, *In numeris non datur ratio. l. i. §. pueritiam. de postul.*

Ab obliquis & directis. *Multa per obliquū conceduntur, quæ directò prohibentur. l. i. de auto. tuto.*

Item, *Directum facilius obliquatur, quàm contrà. l. scauola. ad trebel. l. uerbis. ubi gl. & l. coheredi. §. cum filia. de uulga.*

Item, *Fauorabilius est directum, quàm obliquū. l. si. ubi Bal. C. qui manu. non pos.*

Item, *Non debet per obliquum induci, quod directò commodius fit. l. quia ratio. de conditio. insti.*

Ab oppositis. *Oppositorum eadem est dispositio per contrarium. l. & si contrà. de uulga. l. penul. C. de solutio.*

Item, *Idem operatur oppositum in opposito, quod propositum in proposito. l. si. §. si. de lega. iij.*

Item, *Opposita iuxtà se posita magis elucescūt. l. uni. §. & cum triplici. in prin. C. de cadu. tollen.*

tollen.

Ab ordine. *Præposteratio ordinis uitiat actū.*
l. prolatam. C. de senten.

Item, *Dubia dispositio ab ordine literæ declaratur. l. quoties. de usufruc.*

Item, *Vbi non est ordo, ibi confusio. auc. de hære. & falcid. §. inordinatum. iunc. glo.*

A principio vel præambulo. *Principium cuiusq; rei potentissima pars est. l. 1. de orig. iu.*

Item, *Quod iuris est de aliquo, idem est de eius principio. l. non ideo minus. C. de hæred. insti.*

Item, *Idem disponitur de præambulo, quod de consecutiuo. l. oratio. de sponsalibus.*

A parte & toto. *Idē iuris est de parte ad partem, quod de toto ad totum. l. quæ de tota. de rei uendicatione.*

Item, *Vitiato toto, uitiatur & qualibet eius pars. l. si nemo. de testa. tutel.*

Item, *Qui totum dicit, nihil excludit. l. pœnales. §. si. ad. l. falci.*

A præsupposito. *Deficiente præsupposito, deficit dispositio. l. generaliter. §. si quis tutorem. de fideic. liberta. l. neq; enim. §. 1. de mili. testa.*

Item, *Verba quæ aliquid præsupponunt, circa illud non disponunt. l. ex facto. la. 1. de hæred. insti.*

A proposito. *Voluntas & propositum distinguunt omne factum. l. qui iniuriæ. de furtis.*

i 3 Item

Item, *Propositum in mente retentum nihil operatur*. l. si repetendi. C. de condi. ob cau.

A' *potentia*. Actus & potentia simul esse non possunt. §. sic itaq; discretis. insti. de actio.

Item, *Defectus potentiae impedit actum*. l. multum. C. si quis alte. uel sibi.

Item, *Potentia proxima actui habetur pro actu*. l. penul. de mili. testa.

A' *propinquis*. Causa propinqua magis attenditur quam remota. l. si plures. §. in arrogato. de uulga. & pupil.

Item, *Causatum propinquum, fauorabilius est remoto*. l. suus quoq; de here. insti. l. publius. §. i. de condi. & demonstra.

A' *prædicatis*. Talia sunt subiecta qualia prædicata demonstrant. l. iij. de fund. instruc.

A' *perplexis*. In perplexis uel implicitis, regulæ iuris sunt fallaces. l. si titius. de stipulatio.

Item, *Ratione perplexitatis media uia eligitur*. §. si. insti. de uulga.

Item, *Indissolubilis perplexitas uitiat actum*. l. si titius. de condi. insti.

A' *priori & posteriori*. Qui prior est tempore, potior est iure. l. iij. C. qui potio. in pigno. habe.

Item, *Posteriora prioribus derogant*. l. pactano uisima. C. de pac.

Item, *In his quæ simul fluunt, nõ datur prius nec poster*

- posterius. l. quidam testamento. de pecul. leg.
- A' puris & purificatis. Puri & purificati idem est iudiciū. l. potior. qui potio. in pigno. habe.
- Item, Quod purè ualere non potest, trahitur ad conditionem. l. si hereditas. §. si furiosus. & §. seruus. de testa. tutel.
- A' qualitate. Non entis nullæ sunt qualitates. Vel sic, Sine subiecto qualitas esse non potest. l. iij. in fi. de actio. emp. l. i. de hære. uendi.
- Item, Vbi aliquid qualificatum requiritur, non sufficit illud simpliciter interuenire. l. fulcinus. §. i. ex quib. cau. in pos. ea.
- Item, Qualitas adiecta uerbo, secundū tempus uerbi intelligi debet. l. titius. de mili. testa. l. in delictis. §. si extraneus. si ex noxa. cau. aga.
- A' quantitate. Sola quantitas non facit differre specie. l. fi. de fund. instruc.
- Item, Incertitudo quantitatis uitiat actū. l. cū post. §. gener. de iu. doti. l. ita stipulatus. de stipulatio.
- A' raris. De rarò cōtingentibus non habetur cōsideratio. l. nam ad ea. de legi.
- Item, Quæ naturaliter (licet rarò) accidunt, à iure non cōtēnūtur. l. si maior. C. de legi. hære. §. insulam insti. de re. diui.
- A' rationis identitate. Vbi militat eadē ratio, idem ius statui debet. l. illud. ad. l. aquil.
- A' ratione cessante. Cessante ratione legis, ces-

sat lex. l. quod dictū. de pac. l. adigere. §. quā
uis. de iur. patro.

A' remotis. A' remotis non fit consequentia. l.
non hoc. C. unde cognā.

A' separatis. Ex separatis non infertur. l. papi-
nianus exuli. de mino. l. si. de calumniato.

Item, Separatarum causarum separati sunt ef-
fectus. l. si maritus. la. 1. C. de donatio. inter ui.
et uxorem.

A' singularibus. Ex puris singularibus nihil
sequitur. c. in genesi. extra. de electio.

Item, Plura singularia ad idem cumulari nō de-
bent. l. 1. C. de dot. promissi.

Item, Ius singulare non trahitur in consequen-
tiam. l. quod uerō contra. de legibus.

A' simili. Nullum simile est idem. l. quod nerua.
depositi. §. sed inter eas. insti. de nup.

Item, De simililibus idem est iudicium. l. si. ubi
Salice. C. de consti. pecu.

Item, De similibus ad similia procedendum est. l.
non possunt. de legi.

A' specie. In toto iure generi per speciem dero-
gatur. l. in toto. de reg. iur.

Item, Nō permittitur in genere, quod in specie
denegatur. l. specie pramiorum. C. quæ res pi-
gno. ob. pos.

A' speciali. Quæ procedunt de iure speciali, nō
habentur in consideratione. l. iij. in princi. de
fideicom.

fideic. liberta.

Item, Speciale in uno denotat ius cōmune in cō-
trarium. l. 1. ad municip.

A' sufficienti partium enumeratione. Quod
de enumeratis partibus nō inuenitur, alterius
iuris esse probatur. insti. de ob. quæ ex qua.
contra. nascun. in prin. docto. in. §. actionum
insti. de actio.

A' surrogatis. De surrogatū sapit naturā eius
cui surrogatur. l. si quis eū. §. qui iniuriarū.
si quis cautio. §. fuerat. insti. de actio.

Item, Nihil in natura perpetuū esse potest, nisi
per surrogationem. l. cum debere. de seruitu.
urba. prædio.

A' superfluis. In iure nihil debet esse superfluū.
§. quibus. in. 1. consti. C.

Item, Superflua actum non uitiāt. l. testamentū.
in fi. C. de testa.

Item, Lex superflua remedia non inducit. l. hæc
stipulatio. §. diuus. ut lega. no. caue. l. qui bis
idem. de stipulatio.

A' tali. Aliud est esse tale, aliud haberi pro tali.
glo. in. l. mercis. de uerbo. signi.

Item, Propter quod unūquodque tale, & illud
magis. auc. multo magis. C. de sac. san. eccle.

A' tacitis. Par est uirtus taciti, & expressi. l.
cū quid. si cert. peta.

Item, Frustrā exprimitur, quod tacitè subaudi-
i s tur. l.

tur. l. non rectè. C. de fideiusso.

Item, Multa expressa nocent, quæ tacita nõ ob=

essent. l. nonnũquam. de conditio. & demon.

A' taxatiuis. Dictio taxatiua non excludit ca=

sus similes. l. ob es. ubi glos. C. de præd. mino.

Item, Dictio taxatiua, non excludit casus tacitè

inclusos. l. precibus. ibi in primum casum

tantum. C. de impube.

A' tempore præsentis. Charius est modicũ præ=

sens, quàm multa futura. l. cum hi. in princip.

iunc. glo. de transac.

Item, Actus præsens præteritam intentionẽ de=

clarat. l. si hi qui. C. de adulte.

A' tempore præterito. Verba præteriti tem=

poris, sunt abnegatiua præsentis. §. fuerat. in=

sti. de actio.

Itẽ, Præteriti ratio scire futura facit. Vel, Ex præ=

terito præsumitur in futurũ. c. scribã. de præ=

sumptio. et regu. semel malus. de reg. iu. in vi.

A' futuro. Omne futurum despicitur, suadētq;

magis præsentia fructũ. Claudia. l. cum hi. de

trãfactio. in princi.

Item, De futuris contingentibus non est deter=

minata ueritas. l. uentre. de acquiren. heredi.

A' uerisimili. Quod uerisimile non est, attendi

non debet. l. si. in prin. quod met. cau. c. quia

uerisimile. de præsumptio.

Item, In obscuris secundum magis uerisimile est

iudican

iudicandum. l. in obscuris. de regu. iur.

A' uariatione. Variatio & inconstantia repro-
batur. l. in causa. de procurato.

Item, Circa diuersa admittitur uariatio. l. de re-
bus. re. amota.

Itē, Circa idē diuersis respectibus licitū est uaria-
re. l. papinianus. §. sed nec impu. de inoffi. test.

Ab uniuerso. Quod sumitur ab uniuerso, si in
uno deficiat, in totum corrui. l. si is qui ducen-
ta. §. utrum. de reb. dub.

Item, Multa transeunt in uniuerso, quæ singu-
lariter nō trāsiret. l. quædā. de acqui. re. domi.

Ab unitis. Vnitorum idem est iudicium. l. qui
patri. de acqui. heredita.

Item, Plura simul unita pro uno reputantur. l.
sed si plures. §. filio. de uulga. & pupil.

Item, Vbi duo propter unum, ibi unum tantum.
l. quominus. de flumi.

Item, Virtus unita, fortior est separata. l. si au-
tem. in fi. de aqua plu. arcen. l. qui patri. de ac-
qui. heredi.

Ab ultimis. Vltima derogant primis. l. si mihi:
§. in legatis. de lega. 1.

Item, Vltima opinio in dubio praeualet. l. qui
filium. §. fabinus. ubi glo. ad trebellia.

¶ Rursum, sub loco à similitudine facti uel ratio-
nis innumeri alij particulares loci comprehen-
duntur: Veluti.

Ab acto

Ab actore ad reum. l. fin. C. de fruc. & lit. expen.

Ab arbitro ad iudicem delegatū. l. item si unus.

§. si. cum. l. sequen. de arbit. iunc. c. prudentiā.
in princ. & c. cum causa. de offi. & potesta.
iud. delega.

Ab arrogatione ad legitimationem. l. iubemus.
C. de natu. libe.

Ab augmento ad diminutionem. l. si ex toto. in
prim. de lega. 1.

A' causa ciuili ad criminalē. l. absentem. de poen.

A' causa criminali ad ciuilē. l. iij. §. sed si mulier.
ibi nam & publico. de lib. ho. exhiben.

A' causa dotis. ad causam studiorum. l. assiduis.
§. quis enim. C. qui potio. in pigno. habean.

A' causa testati ad causam intestati. l. causa co-
gnita. de uulga.

A' ciuitate ad ecclesiā. l. fin. C. de sac. san. eccle.

A' conditione ad modum. l. 1. & ij. C. de his quæ
sub mo.

A' confessione ad renuntiationem. l. tale pactum.
in prin. de pac.

A' coniugato ad seruū. l. ij. de lib. homi. exhibē.

A' consuetudine ad priuilegium. c. cum cōtingat.
de fo. competen.

A' collatione ad computationem. l. quoniam. no
uella. iunc. gl. ij. C. de inof. testa.

A' contractibus ad delicta. l. ij. §. si. de custo. reo.
l. omnē. de iud. iunc. glo. in l. haeres absens. §.

1. co. ti.

1. eo. tit.

A' cōtractibus ad iudicia. d. l. omnē. de iud. l. iij.
§. idem scribit. de pecul.

A' contractibus ad ultimas uoluntates. l. quæ de
legato. & l. seruum filij. §. eum qui chirogra
phum. de lega. 1.

A' corporalibus ad incorporalia. l. si pater. §. 1.
de iu. doti.

A' dante ad promittentem. l. fina. C. ad. l. falcid.

A' dispositione legis ad dispositionem hominis.
l. non impossibile. de pactis.

A' dispositione legis ad ultimam uoluntatem. §. di
sponat. in auc. de nup.

A' dispositione iudicis ad dispositionem testato
ris. l. seruus hac lege. de manumissio.

A' dominio ad quasi dominium. l. eum qui. §. 1.
uersic. publiciana. iunc. ibi glo. de publicia.

A' domino ad monasteriū. auc. ingressi. C. de sac.
san. ecc. iunc. l. qui in aliena. §. pen. de acqui.
heredi.

A' d onatione inter cōiuges, ad donationem inter
patrem & filium. l. donationes quas parētes.
C. de dona. inter ui. & uxo.

A' dote ad alimenta, & ecōtrā. glo. in. l. ob es. C.
de præd. mino.

A' dote ad legitimam, Bart. in. l. titio centum. §.
titio genero. in fi. de condi. & demonstra.

A' dubitante ad ignorantem. l. manifestissimi. §.
sin autem

sin autem nescius. C. de furtis.

A' diminutione ad augmentum. l. si. §. si. de lega.
iij. l. & si contra. de uulga.

Ab effectu ad causam. c. at si clerici. in princi. de
iud. c. cum cessante. de appel. l. non codicillū.
C. de testamen.

Ab excommunicatione, ad interdictū. c. ad hæc el
v. iunc. glo. de appellatio.

A' falcidia ad trebellianicam. l. i. de lega. i.

A' feudo ad emphiteosim, & econtra. l. i. §. fina.
iunc. ibi glo. si ager uestigal. & c. i. §. rei au
tem. de inuesti. de re alie. fac. in usi. feudo.

A' filio ad seruū. l. si filiofamil. la. ij. de dona.
cau. mor. l. cum aliquis. C. de iu. delibe.

A' filio ad monachū. auc. ingresi. C. de sacr. san.
eccle. iunc. l. donationes quas parentes. C. de
dona. inter uir. & uxo.

A' fructibus ad usuras. l. lecta. circa fin. si cert.
petatur.

A' fure ad morosum. l. inter stipulantem. §. pen.
iunc. glo. in uerbo facta. de stipulatio.

A' furioso ad ignorantē. l. si à furioso si cert. pet.

A' genere ad speciem, & econtra. l. i. si cer. pet.

Ab his quæ nouiter emerferunt, ad ea quæ noui
ter ad notitiam peruenerūt. c. ut circa. uerfi.
alioquin. de elec. & elec. pote. in. v. i. c. pasto
ralis. de exceptio.

Ab indefinita ad uniuersalē. l. si pluribus. in prin.
de lega.

de lega. ij.

Ab inuito ad ignorantem. l. qui potest. la. i. de reg. iuris.

A' iuramento ad sententiam. l. actori. C. de reb. credi. l. i. de iureiu.

A' iudicijs ad arbitria. l. i. de arbit.

A' iudicijs ad contractus. l. iij. §. idem scribit. de pecul.

A' iudicijs ad ultimas uoluntates. l. qui testamento. §. quæcunq. uersic. in omnibus. de testa.

A' iure patronatus ad emphiteosim. Bar. in. l. et iusiurandi. §. si liberi. de ope. liberto.

A' iudice ordinario ad delegatum. not. in. c. i. de rescrip.

A' lege principis ad. l. ciuitatis. l. omnes populi. de iusti. et iu.

A' lege cõi ad municipalem. l. si. in si. C. de fidei iusso. l. ij. C. de noxal. actio.

A' lege principis ad. l. testatoris. §. disponat. in auc. de nup.

A' lege ad consuetudinem. c. clerici. de iud. l. de quibus. de legi.

A' lege ad sententiam. arg. l. secundæ. §. post originem. de orig. iu.

A' lege ad pactum. l. i. §. si conueniat. de posi. l. cõtractus. de reg. iur. c. contractus. eo. ti. in. vi.

A' lege ad rationem naturalem. l. scire oportet. §. sufficit. de excusa. tuto.

A' lege

- A' legato ad donationem. §. i. insti. de lega.
 A' legato ad mādatum. l. etsi transferā. de adi. leg.
 iūc. dictis per archid. in. c. licet. de pecu. in. vi.
 A' lege mortua ad legem uiuam. l. si quis filio ex
 heredato. §. penul. de iniust. rup. test.
 A' legato ad beneficium. l. legatum. de lega. ij. c.
 quia diuersitatem. de concessio. praben.
 A' legitima filiorum ad legitimam parentum. §.
 siue igitur. uer. & hæc quidē. in auc. ut cum.
 de appella. cogno. l. nam & si parentibus. de
 inof. testa.
 A' legitimo ad adoptatum. not. in. l. in adoptio
 nem. la. i. c. de adoptio. & in. l. i. ad municip.
 A' liberto ad legitimatum. §. si quis uerō non ha
 bens. in auc. quib. mod. natu. effi. legi.
 A' liberto, ad uasallum, & ecōtrā. glos. in. l. solo
 C. de lib. cau.
 A' libertate ad piam causam. l. i. §. penul. ibi ra
 tione pietatis. C. commu. ser. manumif.
 A' loco ad quantitatem. l. si. de iurisd. om. iud.
 A' loco ad tempus, et ecōtrā. l. uinū. si cert. petā.
 A' lucro ad dānum. l. si nō fuerint. in fi. & l. cum
 duobus. §. quidam. in fi. pro socio.
 A' manumissione ad mortem. l. si mihi alienum.
 de solutio.
 A' matre ad auā. auc. matri & auæ. C. quando
 mu. tutel. offi.
 A' matrimonio carnali ad spirituale. c. inter cor
 poralia.

poralia. de transla. epi.

A' milite seculari ad spiritualem. glos. & docto.
in l. miles. in prin. de re iudica.

A' morte civili ad naturalem. l. deo nobis. §. nam
& maritis. C. de epi. & cle.

A' nihilo ad parum. glo. in l. si pupillus. §. si ego.
in uerbo ex contrario. ad l. falcid.

A' notario ad testem. l. domitius. de testamen.

A' notario ad sententiam. l. si uero. §. i. qui satisf.
cog. l. emptorem. in prin. & ibi glo. in uerbo
quia. de actio. emp. c. si. de cohabi. cle. &
mulie.

A' pacto ad consuetudinem. l. non impossibile. de
pact.

A' pacto ad statutum. l. fin in fi. C. de fideiussor.

A' pacto ad legem. d. l. non impossibile. de pac.

A' patre ad monasterium. auc. ingressi. C. de sac.
san. eccle. iunc. l. qui in aliena. §. interdum. de
acqui. here.

A' persona ad tempus. l. qui plures. la. ij. in princ.
de uulga.

A' persona ad locum. l. i. §. offilius. cum. l. sequen.
ne quis cum qui in ius.

A' persona ad rem. l. miles ita de milita. testa.

A' pluralitate una ad multas singularitates. l. fal.
sa. §. si quis. de conditio. & demonstra.

A' populo ad principem. l. Barbarius. in fi. de offi.
prato.

k

A' priui.

- A' priuilegijs ad statuta. l. ij. C. de legi.
 A' probationibus ad sententiam. l. antepen. de ma
 numissio.
 A' potentia propinqua ad actum. l. penul. de mil.
 testamen.
 A' pro non scriptis ad quasi caduca. Bar. in. l. si
 duobus. §. i. de lega. i.
 A' promissione ad traditionem. l. si. C. ad. l. falci.
 A' populo ad rem publicam. l. rempublicam. C. de
 iu. reipub. lib. xi.
 A' pupillo ad adultum sub curatore. l. qui autem.
 §. i. iunc. glo. in uerbo pertinere. de reb. eod.
 A' rubro ad nigrum. l. i. uer. quoniam si cert. pet.
 A' ratione ad ius. c. consuetudo. distin. i.
 A' re ad personam. l. si quis inquilmos. §. si ita le
 gatum. de lega.
 A' re ad locum. l. penul. de iusti. & iu.
 A' re ad tempus, & econtrà. l. miles ita. de mili.
 testamen.
 A' rectore ecclesiæ ad tutorem. l. omnia. C. de epi
 sco. & cle.
 A' rescripto ad statutum. Innocen. in. c. quæ in ec
 clesiarum. de cõstitu. Ias. in. l. iustitia. uer. iij.
 & Fortius. de iusti. & iu.
 A' rescripto ad ultimas uoluntates. c. autorita
 te martini. circa finem. de concessione preben
 da. lib. vi.
 A' sententia ad testamentum. l. hac consultißima.
 §. at

§.at cum humana. C. qui testa. fa. poss.

A' sententia ad conclusionem in causa l. si rē. la.

1. §. si. de euictio.

A' statuto ad consuetudinem. l. de quibus. de legi.

A' statuto ad ultimam uoluntatem. Bar. in. l. 1. in
fin. de reg. cato.

A' solutione ad promissionem. l. eum qui ita. §. pe
nult. de stipulatio.

A' stipulatione ad legatum. l. que de legato. de le-
gat. 1.

A' tempore ad quātitatem. l. scimus. §. sancimus.
C. de inof. test. l. solidum. de solutio.

A' tempore ad modum. l. miles ita. de mili. testa.

A' tempore ad tempus. l. omnes. §. à barbaris. de
re milita. l. non est necesse. de probatio.

A' tempore pestis ad tempus belli. Bar. in. l. natu-
raliter. uersicu. quæro an ista usucapio. de
usuca.

A' testatore ad legem. l. si quis legauerit. la. ij. de
lega. 1.

A' testatore ad iudicem. l. ij. §. 1. de diuidē. tutel.

A' testamentis ad rescripta. c. autoritate martini.
de præben. in. v. 1.

A' testamentis in scriptis ad nuncupatiuum. l. iua-
bemus. uersicu. quemadmodum. & ibi. C. de
testa.

A' testibus ad instrumenta. l. in exercendis. C. de
fid. instru.

k 2

A' teste

A' teste se corrigente ad partem se corrigentem.
not. in. c. præterea. de testi. cogen.

A' toto ad partem. l. iuriscētium. §. adeò. de pac.
et. l. quæ de tota. de rei uendica.

A' trāsactione ad sententiam. l. non minorem. C.
de transac.

A' trāsactione ad diuisionē. l. i. C. si aduer. trāsac.

A' tributis ad decimas. Barto. in. l. i. in prima ad-
tio. de anno. et tribu. lib. x.

A' tutore ad magistratum. l. si. de magistra. cōue.

A' tutore ad prælatū. l. nō est ignotum. iunc. glo.
fi. C. de admi.

A' tutore ad syndicū. l. i. §. i. et. §. æquē de mune.
et hono.

A' uidua ad coniugatam. l. fœminæ. in fin. de sena.

Ab ususcapiōe et rei uēdicatione ad publicianā.
l. sed et si aliās eum qui. §. in publiciana. de pu-
blicita.

Ab ultima uolūtate ad statuta, pacta, cōtractus,
iudicia, sententias. l. eum qui ita. in princ. de
stipulatio. cum multis præallegatis.

Posteriores hosce locos à similitudine facti uel ra-
tionis à Neuizano, Cantiuncula, Grammatico, et
Nicolao Euerardo, qui de his uolumina scripse-
runt, quasi inuitus accepi. Verū ne etiam ap-
pendicula ista à uobis desideraretur, tantillum
laboris hac in re assumere non recusavi. Sequun-
tur nunc sedes materiarum.

De sedibus

DE SEDIBVS MATERIALIVM.

CAPVT XVIII.



MATERIALIVM

sedes uocamus ea loca, in quibus materia à doctōribus pleniore stilo, & solēni (ut inquit) apparatu cōmuniter pertractatur, ad quæ cō l. ij. §. si quis fugere solemus, quoties facti specię, seu decisione autem in tā (ut suprā ostēdimus) haud facillē retinemus. Nēpē tā. C. de uet. omnium habere memoriā diuini magis est, iu. enu.

quā humani ingenij. Centum igitur

sedes ex uulgatioribus, ad exē-

plum dūt axat subijcie

mus, ut discant

iuuenes pro

prio

labore

reliquas sibi

ipsis cumulare.

k

3

Sedes

Sedes mate-

RIARVM.

- 1 **A**BSENTIARVM materia tractatur.
in.l.inter.minores.de in integ.resti.
- 2 Actionum utilium sedes.in.l.1.de actio. &
obliga.
- 3 Actionis negatoriae & confessoriae.in.l.si
prius.de ope.no. nuntia.
- 4 Alienationis prohibita.in.l. filiusfamiliās. §.
diui.de lega.1.
- 5 Alimentorum.in.l.mela.de ali. & ciba.lega.
- 6 Arbitrorum & arbitratorum.in.l.si quis ar
bitratu.de stipula.seu uerbo.obliga. & in
l.societatem. §.arbitrorum.pro soci.
- 7 Arbitrariarum actionū.in.l.in actionibus.de
in litt.iuran.
- 8 Argumentorum.in. l. conuenticulam. C. de
epi. & cleri.
- 9 Argumēti à cōtrario sensu.in.l.1.de off.eius.
- 10 Breuiloquæ seu reciproce substitutionis. in
l.lucius.de uulga. & pupill.sub.
- 11 Beneficiorū principis.in.l.fi.de cōsti.princi.
- 12 Calculationis seu computationis.in.l.instar.
C.de in. fisci.lib. x.

Casuū

- 13 Casuum fortuitorum. in. l. fistulas. §. frumē-
ta. de contrahen. emptio.
- 14 Cessionis. in. l. modestinus. de solutio.
- 15 Citationis. in. l. de unoquoq; de re iudi.
- 16 Civilis obligationis. in. l. iulianus uerum debi-
torem. de conditio. indebi.
- 17 Clausulæ codicillaris. in. l. 1. de iu. codicillo.
et in auctē. ex causa. in fi. C. de lib. præter.
- 18 Clausulæ derogatoriæ. in. l. si quis. in princi-
pio. de lega. iij.
- 19 Collationum. in. auc. ex testamento. et in. l. si
emancipati. C. de collatio.
- 20 Collectarum et talearum. in. l. placet. C. de
sacro. eccle. et in. l. eam quæ. C. de mulie.
et in quo lo. lib. x.
- 21 Compendiosæ substitutionis. in. l. centurio. de
uulga.
- 22 Correctionis. in. l. si uerò. §. de uiro. solu. mat.
et in auc. quas actiones. C. de sacro. eccle.
- 3 Consilij et auxiliij. in. l. furti. §. ope. de furt.
- 24 Contractuum ante uel post delictū. in. l. post
contractum. de donatio.
- 25 Cumulationis, emendationis, et mutationis
actionum in. l. edita. C. de eden.
- 26 Cumulationis petitorij et possessorij. in. l.
naturaliter. §. nihil commune. de acquirend.
possessio.
- 27 Dationis in solutum. in. l. à diuo pio. §. si pi-
gnora.

- ignora. de re iudi.
- 28 Declarationis. in. l. idem pomponius. §. fi. de
acquiren. posses.
- 29 Defensionis. in. l. ut uim. de iusti. & iu.
- 30 Dilationum. in. l. fina. de ferijs.
- 31 Diuidui & indiuidui. in. l. iij. §. cato. de sti-
pulatio. & in. l. stipulationes non diuidun-
tur. eod. titu.
- 32 Diuisionis. in. l. qui romæ. §. duo fratres. de
stipulatio.
- 33 Donationis omnium bonorum. in. l. stipula.
hoc modo. de stipula.
- 34 Doctorum & scholasticorum. in. l. i. C. de
digni. lib. xij. & in. auc. habita. C. ne fil.
pro patre.
- 35 Emptionis fructuum. in. l. cotē. §. qui maxi-
mos. de publica.
- 36 Aequiparatorum uel adæquatorū. in. l. i. de le-
ga. i.
- 37 Excussionis, latissimè per lucam de penna. in.
l. i. C. de decurio. lib. x.
- 38 Exceptionum impredientium litis ingressum.
in. l. uir. bonus iudi. sol.
- 39 Exceptionis de iure tertij. in. l. ij. de excep. re
iudi.
- 40 Exemplaris substi. in. l. ex facto. de uulga. &
in. l. humanitatis. C. de impube.
- 41 Expensarum litis. in. l. properandum. §. siue
autem

autem alterutra. C. de iudi.

42 Extensionis. in. l. gallus. §. & quid si tantum.
de libe. & posth.

43 Famæ. in. l. de minore. §. tormenta. de quæsti.

44 Fictionum. in. l. si is qui pro emptore. de usus=
cappio.

45 Filiationis. in. l. filium diffinimus. de his qui
sunt sui, uel alie iu. & in. l. si uicinis. C.
de nuptijs.

46 Fluminum, Molendinorū, & regaliū. in. l.
quomodò ius. de flumini.

47 Fructuum. in. l. in fideicommissaria. ad trabell.

48 Geminatōis. in. l. balista. ad trebellia. & in.
l. cū scimus. C. de agrico. lib. x i.

49 Grauiamini per fideicommissum. in. l. cū si=
liosam. de lega. i. & in. l. ab eo. C. de fidei.
commi.

50 Homicidij in. l. damni. §. sabini. de dam. infec.
& in. l. i. C. ad. l. Cornel. de sica.

51 Indefinitæ orationis. in. l. si pluribus. de lega.
ij. & in. l. Cæsar. de publica.

52 Insinuationis. in. l. modestinus. de donatio.

53 Interrogatoriorum. in. l. ubicūq;. de interro
ga. actio.

54 Inuentarij. in. l. scimus. C. de iu. delibe. & in
auc. de heredi. & falcid. in. §. si uerò ex=
pressim cum seq.

55 Interesse. in. l. uni. C. de senten. quæ pro eo.
k s. & in

- et in .l. quatenus. de regu. iur.
- 56 Iuramenti. in .l. si quis maior. C. de trāfactio.
 & in auc. sacramenta puberum. C. si ad-
 uers. uenditio.
- 57 Iuramēti supletui. in .l. admonēdi. de iureiu.
- 58 Iuramenti in litem. in .l. nūmis. de in lit. iurā.
- 59 Iuramenti calūniæ. in .l. qui bona. §. si alieno.
 de dam. infec.
- 60 Iurisdictionum. in .l. imperium. de iurisditio.
 om. iudi.
- 61 Latæ culpæ. in .l. quod nerua depo.
- 62 Legitimæ. in auc. nouissima. C. de inof. testa.
- 63 Legitimationis. in .l. gallus. §. & quid si tan-
 tum. de libe. & posthu.
- 64 Modi. in .l. quibus. §. thermilius. de condi. &
 demonstra.
- 65 Moræ. in .l. si insulam. de uerbo. oblig. seu sti-
 pulatio.
- 66 Mortis naturalis & civilis. in .l. gallus. §. &
 quid sitantum. de libe. & posthu.
- 67 Naturalis obligationis. in .l. frater à fratre.
 de condi. indebi.
- 68 Nobilitatis. in .l. 1. C. de dignita. lib. xij.
- 69 Nominis proprii & appellatiui. in .l. si quis.
 in fundi. de lega. 1.
- 70 Oblationis. in .l. acceptam. C. de usu.
- 71 Obligationum facti. in .l. stipulationes non
 diuiduntur. de stipulatio.

Ordinis

- 72 Ordinis.in.l.ij. §. prius. de uulga. & in.l. pro
latam. C. de senten.
- 73 Ordinis successiui ex testamento.in.l. gallus.
§. quidam rectè. de libe. & posthu.
- 74 Pabuli siue pastionis.in.l. non solum. §. sed ut
probari. de ope. no. nuntia.
- 75 Pacti de hereditate uiuentis.in.l. fi. C. de pac.
- 76 Pacti de retrouendendo.in.l. ij. C. de pac. in=
ter emp. & uendi.
- 77 Pacti nudi.in.l. iurisgentium. §. sed cum nulla.
de pac.
- 78 Primi & secundi decreti.in.l. si finita. §. iu=
lianus. de dam. infec.
- 79 Probationum omnium.in.l. admonendi. de iu
reiu. & in rub. C. de probatio.
- 80 Prodigorum .in.l. is cui. de stipulatio.
- 81 Protestationum. in.l. non solum. §. morte. de
ope. no. nuntia.
- 82 Pupillaris substi.in.l. ij. de uulga. & pupill.
- 83 Quartarum.in.l. in quartam. ad.l. falcid. &
in.l. filium. C. famil. hercisf.
- 84 Relatiuorum.in.l. i. in princ. C. de sum. trini.
& in.l. stichum qui meus erit. de lega. i.
- 85 Remissionis pensionum.in.l. cotè. §. fin. de pu
blica.
- 86 Remissionis fideicommissi.in.l. i. C. de pac.
- 87 Renatiuationis iuris futuri.in.l. qui superstitis.
de acqui. here. & in.l. pactum quod dota
li. C.

li. C. de pac.

88 Renuntiationis litis & causæ. in. l. postquam
liti. C. de pac.

89 Repetitionis dotis constante matrimonio. in
l. si constante. solu. matrimo.

90 Sententiæ interlocutoriæ. in. l. quod iussit. de
re iudi.

91 Solennitatis intrinsecæ & extrinsecæ. in. l.
sciendum. de stipula.

92 Suitatis. in. l. in suis. de libe. & posthu. & in
l. si filius qui patri. de uulgo. & in. l. apud
hostes. C. de su. & legi.

93 Testamenti inter liberos. in. l. hac consulti-
sima. §. ex imperfecto. C. de testa.

94 Testamenti ad pias causas. in. l. 1. C. de sacro.
eccle.

95 Transmissionis. in. l. si infanti. C. de in. delibe.

96 Valoris & augmenti monetæ. in. l. Paulus. de
solutio.

97 Variationis. in. l. de rebus. re amota. & in. l.
serui electione. de lega. 1.

98 Verborum enūtiatiuorū. in. l. ex hac scriptu-
ra de donatio.

99 Usurarum. in. l. curabit. de actio. emp. &
in. l. centesimis. de stipulatio. & in. l. le-
cta. si cert. peta.

100 Vulgaris substitutionis. in. l. 1. de uulga.

Potuisse

¶ Potuissem equidem (circumspecti iuuenes) longè plures, & propè innumeras sedes materiârû, non modò ciuilib, sed & pontificij iuris congregare. Verùm solius laboris opus fuisset, & ab instituto nostro (qui isthæc omnia ad exemplū duntaxat paramus) maximè alienum. Vos ipsi assiduis studio ac diligentia contendetis, ita uestrū negotiū agere, ne laborem nostrū ultrà desiderasse uideamini.

PHILOSOPHOS,

ORATORES, HISTORIO-
graphos, Poetas, aliosq; idoneos
autores, interdum recreatio
nis gratia legendos.

CAPVT XX.



VLTA fortasse in præcedentibus, & præsertim secundo capite, aliquantulū durius quàm par sit, à quibusdam scripsisse dicemur, quòd nullā ciuilibus studijs intermissione, nullamq; alijs disciplinis, præter quàm uni legali operam concedere uideamur. Verùm non abs re iuueni ad leges properanti, illud ipso initio proposuimus, ut ad ea studia maximè procliuem redderemus.

remus. Caterum ita semper (si rectè iudicemur) sententiam nostram temperauimus, extraneas disciplinas principali studio non esse tractandas: qua in re nunc etiam nobis constamus. Quando aut fieri nequit, ut seueris legum studijs perpetuò insistamus, nullaq; intermissione animum releuamus, id ipsum temporis, quod iucundioris ocij causa subtrahimus, non aleæ quidem, scortis uel aut compotationibus, sed liberalibus studijs indulgeri, atque in pbatis autoribus consumi uelim, ex quorū lectione semper aliquid ad uitæ, morumq; institutionē addiscere liceat. Placent ex Græcis Plato, Isocrates, Homerus & Hesiodus, quos etiā Latinos habemus: ex nostris, Cicero, C. Cæsar, Liuius, Salustius, Suetonius, Plutarchus, Plinius, Vergilius & Horatius: ex modernis Iouius Pontanus. Non improbo Senecæ, aliorumq; philosophorum lectionem, quorum libri (si parum elegantes) utilissimis tamē sententijs referti sunt, ex quibus (uelut pulcherrimis & suauissimis flosculis) studijs nostris legalibus nō parum ornamenti, cum in loquendo, tum in scribendo accedere poterit. De scripturarum uerò lectione, idcō sermonem facere prætermisimus, quòd neminem, cuiuscunque facultatis existat (modò Christianus sit) tam neglectæ pietatis esse arbitramur, qui nō in primis eorum quæ ad dei cultum spectant, præcipuam rationem ducat. Vana utiq; erunt omnia,
et Phi

et Philosophia, et Leges, et Medicina, si Christiani dogmatis præcepta postponentur. Eos uero maximè fatuos iudicamus, qui mundana inflati sapientia, nunquam se in spiritum colligunt, et cognitionem sui, ac creatoris post habentes, carni duntaxat placere student. At quantum præstaret illos longè minus esse sapientes, sapientia inquam seculari, quæ apud deum mera stultitia est. Quoniam uero bonorum autorum lectionem ad uitam, moresq; instituendos, aliquando per ocium non improbamus, nonnullas interim ex uarijs autoribus sententias ad rem militarem (cuius nostros etiam iurisperitos studiosos admodum fuisse constat) pertinentes, cum exempli, tum recreationis gratia subiiciemus.

Armis Italia uinci non potest, nec Græcia Cicero:
disciplinis.

Arma scire milites oportet, magis quàm leges.

Arma alienare militem, graue crimen est.

Ab omni militia serui prohibentur.

Adulteri, uel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non sunt recipiendi.

Ars bellandi, si non præluditur, cum necessaria fuerit non habebitur.

Ad opus priuatum, uelut piscatum, uenatum, milites mitti non debet.

Audacia pro muro habetur: necessitudo etiam timidos fortes facit.

Iustinianus Imperator.

Paulus iurisc.

Martianus iurisc.

Arrianus iurisc.

consult.

Cassiodorus.

Martianus iurisc.

consultus.

Sallustius.

Aliquo

- Hieronimus. Aliquo modo expugnatur, qd' undiq; inuaditur.
- Virgilius. Audentes fortuna iuuat.
- Lucanus in
certo autore. Arma tenenti omnia dat, qui iusta negat
Arma atq; instrumenta mimicorū, pro hostibus
habenda sunt.
- Amicitiae iura nō uiolat, qui inimicorum iniurias
ulciscitur.
- Aliena temerē oppugnat, qui agrē sua bello tue
tur.
- Cicero. Bellum ita suscipi debet, ut nil aliud quā pax
quæsitā uideatur.
- Plutarchus. Boni Imperatoris est, ciuium salutem suæ incolu
mitati antepondere.
- Cicero. Cū tempus & necessitas postulat, decertan
dum est manu, & mors seruituti & turpitu
dini anteponenda.
- Salustius. Consilio opus est prius: ubi consulueris, maturē
opus est factō.
- Arrianus iurif
consultus. Cōtumacia omnis aduersus ducem uel præsidem
militis, capite puniendā est.
- Modestus. Cū explorator oberrat in castris, omnes ad ten
torium suum redire iubeantur. statim depre
henditur explorator.
- Idem. Cū cōsiliū tuū cognoueris aduersarijs pro
ditum, dispositionem mutare te conuenit. rarō
enim absconditum manet, quod ad multitudi
nis notitiā iam peruenit.
- Paulus iurif
consultus. Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus

Roma

- Romanis, quàm charitas liberorum.
- Dolus an uirtus quis in hoste requirat? Vergilius.
- Degeneres animos timor arguit. Idem.
- De præda sollicitus miles, magnam uictoriæ partem amittit. Incerto autore.
- Dux circumspectus hoc potissimum cogitare debet, ut ipse cōmeatu abundet, & hostis penuria laboret.
- Disciplina militaris magis in obedientia, quàm in fortitudine consistit.
- Est quedam animi incitatio atq; alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnae incenditur: hanc non reprimere, sed augere Imperatores debent. Cæsar.
- Et si in omnibus, tum maxime in rebus bellicis, fortuna dominatur. Salustius.
- Errat qui bello secūdos rerū euētus oēs expectat. Iulius Cæsar.
- Ex hoste non laudem, sed uictoriam quærimus. Incerto autore.
- Etiam in hoste uirtus probanda est. Idem.
- Formidabilior est exercitus ceruorū duce leone, quàm leonum exercitus duce ceruo. Chabrias.
- Fortitudo quæ tuetur bello à barbaris patriam, uel domi defendit infirmos, uel à latronibus socios, plena iustitia est. Ambrosius.
- Frustrà cōtra exteriores bellum geritur in cāpo, si intra urbis mœnia ciuis infidiās habetur. Idem.
- Fieri quid debeat tractato cū multis, quid facturus sis, cum paucissimis ac fidelissimis. Modestus.

Incerto auto^{re}. Facile clementia, liberalitate, & iustitia regna parari solent, difficile uero sub tyrannide armis retineri.

Arrianus iurisconsultus. Grauius est delictum detractare munus militie, quam appetere.

Pontanus. Grassatorum est ac siccariorum, post spoliatos uiatores eosdem obrucare: strenui uero militis, id nullo modo.

Cicero. Incertus semper est exitus belli, & Mars cois.
Cæsar. In rebus bellicis aduersa autoritatem minuunt.

Vegetius. In pugna usus & exercitatio solent magis prodesse quam uires.

Modestinus iurisconsultus. In bello qui rem à Duce prohibitam fecit, aut madata non seruauit (etiam si res bene cesserit) capite puniendus est.

Cassiodorus. In rebus inchoandis prudetia & consilio uti oportet, periclitantibus uero audacia.

Isidorus. Improuisus hostis fortiter opprimitur.

Pontanus. In uictos prostratosque humanitas exuenda non est: nec tela in captiuos, uerum in acie stantes exercenda.

Incerto auto^{re}. Imperita multitudo ad fugam promptior est, quam ad uictoriam.

Iis qui maiores uiribus animos gerunt, semper obfuit in bello temeritas.

Iustissima quidem arma sunt, quibus publica omnium salus continetur.

Vergilius. Labor improbus omnia uincit.

Laudan

Laudandus quidem est hostis, sed omni arte & studio opprimendus. Incerto auctore.

Lugere in bello peremptos, inutilis est pietas.

Malo unū ciuem seruare, quā mille hostes perdere. Scipio.

Militaris turba sine duce, corpus est sine spiritu. Quintus Curtius.

Melius & tutius est hostem fame urgere, quā ferro. Vegetius.

Militiæ conuenit Christianæ, excuti calamitatibus, & probari. Hieronymus.

Milites neminem concutiatis, sed contenti estote stipendijs uestris. Lucæ. iij.

Minimè quidem rei gerendæ consilia apud hostes querenda sunt. Incerto auctore.

Multos conatus sui sæpè pœnituit.

Multos belli necessitas industrios fecit.

Magnum est ex hoste reuerti. Syllius.

Non in multitudine exercitus uictoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Solomon.

Nil magis magno duci conuenit, quā pro omnibus cogitare. Macrobius.

Non minus in milite modestia, quā uirtus animi, & magnitudo desideranda est. Iulius Celsus.

Nihil interest an ui uel fallacia, captiuus hostiū potestatem euaserit. Florentius, iuriscōsultus.

Non cœsim sed punctim ferire, tyrones docendi sunt: sic Romani, orbis gloria, pugnare solebant. Vegetius.

- Incerto auto,
re, Non sunt minis perterrendi, quibus prœptius est
ad arma iniurias, quàm ad uerba referre.
Nō oratione, sed bello uis hostiũ ppulsanda est.
Nihil tam difficile uel arduum, quod pertinax mi-
litum opera non expugnet.
Non multitudine imperita res magnæ geruntur,
sed in uirtute paucorum uictoria sita est.
Non potest in deterius labi fortuna, ubi afflictis
rebus opem asferre non possis.
- Syllius. Non ulla perenni Amplexu fortuna fouet.
Lucanus. Nulla fides, pietasq̃, uiris qui castra sequuntur.
Plutarchus. Optimè ducis munere fungitur, qui res hostium
quam maximè exploratas habet.
- Terentius. Omnia prius experiri Imperatorẽ consilio, quàm
armis decet.
- Laërtius. Optima uictoria quæ sine sanguine euenit.
Vegetius. Optimus miles in re rustica nutritus.
Martialis iur- Officium regentis exercitum, non tantum in dan-
risconsultus. da, sed etiã in obseruanda disciplina cõsistit.
- Incerto auto,
re. Omnilaude dignus est, qui nec aduersa fortuna
frangitur, nec in secundis rebus extollitur.
Omnia, etiam extrema, prius tentãda sunt, quàm
ad arbitriũ, & deditionem hostiũ cõpellaris.
- Plutarchus. Pluris faciendus est dux sine exercitu, quàm exer-
citus sine duce.
- Idem. Pax bello paratur: nec eam tueri licet, nisi ciues
sint ad bellum instructi.
- Vergilius. Pulchrumq̃ mori succurrit in armis.

Parum quidem sibi consulere uidentur, qui hostē Incerto auto,
in pugnam temerè, & sine causa lacerant. re.

Parum laudis habet uictoria, in qua plus fortu-
nae ludibrio actum est, quam hominum uirtu-
te, seu consilio prouisum.

Pertinax inimicus, magis beneficio, quam uindi-
cta irritatur.

Quatuor in summo Imperatore requiruntur: Cicero,
sciētia rei militaris, uirtus, autoritas, felicitas.

Qui secundos optat euentus, dimicet arte, non
casu.

Vegetius.
Idem.

Qui desiderat pacem, praeparet bellum.

Qui praesumat de uiribus suis ante quā pugnet, Augustinus,
ipse prosternitur.

Qui tutò regnare uolunt, benciuolentia, non ar- Laërtius,
mis stipari oportet.

Qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per Iustinian⁹ Im-
gloriam uiuere intelliguntur. perator.

Qui uiribus maiora audent, temeritatis quidem Incerto auto,
pœnas sæpè persolunt. re.

Qui iustius de Imperio certant, promptiores ad
uictoriam redduntur.

Qui maiorū instituto ius ipsum in armis habēt,
cedibus, praeda, ac rapinis pro legibus utūtur.

Qui prius iniurias intulere, grauiiores ipsi expe-
ctant necesse est.

Quantum in bello ferrū, tātum in republica elo- Laërtius,
quentia ualet.

l 3 Quodcūq;

- Seneca. Quodcūquelibet facere uictori licet.
Vegetius. Qui raro aut nunquā uiderunt homines uulnerari, uel occidi, cum primum aspexerint perhorrescunt, & pauore confusi de fuga magis quā de conflictu incipiunt cogitare.
- Quintus Curtius. Rationem belli necessitas mutat.
Incerto autore. Rectē omnia prouidisse, non tam prudentiā debet, quā fortitudinis uideri.
Vegetius. Sapientis ducis est, inter hostes discordiarū causas procurare.
- Incerto autore. Satius est pacem ab hostibus petere, quā bellū frustrā moliri.
Sapē hostis clemētiā uincit delicti magnitudo.
Serō patriā consulere uidentur, qui desperatis rebus conantur extrema.
- Sera nimis est post cladem belli deliberatio.
Satis quidem prudentiā in gerēdis rebus habuisse existimantur, quorum uirtuti & constantiā felix successus illuxit.
- Scipio. Turpe est Impatori aut militi dicere, non putarā.
Lucanus. Tolle moras, semper nocuit differre paratis.
- Incerto autore. Turpissimum est strenuos Imperatores latronum bella imitari.
Turpe est tot calamitatibus affectos, superbē adhuc cum uictoribus agere.
- Laërtius. Vnicum consilium rectum, magnam militum multitudinem prosternit.
- Scipio. Via hostibus qua fugiant inuenienda.

Vbi summus Imperator non adest ad exercitum, Plautus.
Citius quod non factum est usus fit, quam quod factum est opus.

Vinculo quodam patientiæ obligandi sunt impetritus belli. Macrobius.

Vna salus uictis nullam sperare salutem.
Vn bel morir tutta la uita honora.

Vergilius,
Petrarcha.

DE IURISCONSULTORVM

S V L T O R V M

laudibus.

CAPVT. XXI.



ONORVM AVTORVM
lectionem cum per-
iucundam, tum perutilem
esse inficiari certè nō pos-
sumus. At si uera fateri
uolumus, nihil omnino
adeo elegans, & iucundū

facile inuenietur, quod ad nostrorum iurisprudē-
tum responsa collatum, non insipidum uideatur.

Ego enim (quantum mihi usu uenisse comperi)
ubi multa uariaq; percurri, nihil tandem quod ad
iurisconsultorū elegantiam, uel dignitatem acce-
deret, nihil quod eorū dogmata æquaret, usquam

offendi. Tria in illis summa admiratione digna
semper iudicaui, primum quod non in fabulas,
aut cōmenticias narrationes, sed in leges, ac præ-
cepta, quæ ad humanæ uitæ regulam ac beatitudi-
nem spectant, omnes ita conuenisse inueniuntur,
ut non planè à diuersis, sed ab eodem prorsus de-
fluxisse omnia uideantur. Protulère equidem &
suas antiqui illi philosophi sententias, quas tamen
si diligentius excusseris, nec omnino perfectas,
nec semper respondentes inuenias. In iurisconsultis
(adde christianam fidem) nihil ab Euangelica
doctrina recedit. Sequens est dicendi stilus, quo
nullus sanè (eruditorum omnium iudicio) purior
aut elegantior inuenitur: ut ne ipse quidem Ro-
manæ eloquentiæ parens Cicero (si leges condere
maluisset) existimetur melius fuisse dicturus. Vix
enim potest cum breuitate eloquentia esse cōiun-
cta: atqui in iureconsultis non satis liquet, utrū
breuitatem, an elegantiā magis admiremur. Quæ
res cū longè disertius à Laurentio Vallensi ex-
plicata fuerit, eius uerba referre præstabit. Per-
legi (inquit) proximè quinquaginta Digestorum
libros, ex plerisque Iurisconsultorum uoluminibus
excerptos: & relegi quā libenter, tum uerò qua-
dam cū admiratione. Primum quod nescias, utrū
diligentiā ne, an grauitas, prudentia, an æquitas,
scientia rerum, an orationis dignitas præstet, &
maiori laude danda esse uideatur. Deinde, quod
hæc

Laurentij
Vallæ iudi-
cium.

hæc ipsa ita in unoquoq; illorū omnia sunt egregia, & perfecta, ut uehementer dubites, quem cui præferendum putes. Cui simile quiddā (ut de ultima tantum parte, quæ ad nos pertinet dicam) in epistolis Ciceronis admirari solebā, quæ quum à pluribus scribantur, omnes tñ ab uno, eodemq; (audacius dixerim) si personas sustuleris, ab uno Cicerone scriptæ iudicentur: ita uerba, ac sententiæ, characterq; ipse dicendi ubiq; sui est similis. Quòd eò magis in iuriscōsultis est admirandum, quòd illi eadem ætate cuncti extiterunt, in eodem quasi ludo, ac schola instituti: hi uerò inter se etiam seculis distant, licet post Ciceronem. Ideoq; quibusdā in uerbis ab eo diferentes, quales omnes à Vergilio usq; ad Liuium fuerunt. Nam Seruij Sulpitij, atq; Mutij Scæuolæ nil extat, sed alterius Mutij recentioris. Et prisca illi quidem iuriscōsulti quales, quanti q; in eloquendo fuerint, iudicare non possumus: quippe quorum nihil legimus. His autem, qui inter manus uersantur, nihil est, mea sententia, quod addi, adimiue possit uideatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnoperè patitur) quam latinitatis, atq; elegantiae: sine qua cæca omnis doctrina est, & illiberalis, præsertim in iure Ciuili. Hæc Valla. Philippus quoq; Beroaldus summæ eruditionis, ac iudicij uir, in commento secundæ Philippicæ Ciceronis, ubi de coeūda societate loquitur,

l , tur,

tur, Iuriconsultos nostros purissimè, atq; elegantissimè scripsisse testatur. Postremum est (quod magis me mouet) quòd omnem scientiam, ac sermonis splendorem longè præcurrit: nempe integritas uitæ, & innata quædam probitas, quæ illos ab omni hominum genere segregauit. Habemus certè præclaras ex antiquis philosophis sententias, & uitæ præcepta non contemnenda, sed quibus autorum mores minimè respoñdebant. Enim uerò quosdam humanarum rerum egregios contemptores fuisse legimus, sed ut popularem auram captarent, & priuata pro derelictis habentes omnium facilitate abuterentur. Alios uesanis amoribus deperijsse, alios minus liberè prolocutos, nonnullos tyrannorum minis & terriculamentis euictos, in ueritatem & iustitiam coniurasse, plerosq; uel ambitione, uel auaritia adeò flagrasse, ut quas ipsi leges alijs præscripserāt, nulli per tinacius uiolarent. Hi uerò quàm similem eorum orationi, ac sententijs uitam uixerint, quàm ab omni uitiorum genere temperauerint, quàm liberalibus, ac planè candidis moribus extiterint, nemini obscurum esse potest. Nempe (ut ab his qui inter manus nostras uersantur, exempli suffragiū petam) Neratius Priscus, de quo meminit Pomponius, tantæ fuisse probitatis legitur, ut Traianus Imperatorum omnium felicissimus, nihil eo inconsulto attentasse existimetur. Quin etiā (ut

Spartianus

Spartianus refert) frequens fuit apud Romanos opinio, Traiano id animi fuisse, ut Neratium Priscum, non Adrianum successorem relinqueret, multis in hoc cōsentiētibus amicis: usq; eò ut Prisco aliquando dixerit: Commendo tibi Prouincias si quid mihi fatale cōtigerit. Singularis omnino probitatis, ac scientiæ uirum esse oportuit, quem tantus princeps in Imperij Romani moderatorem designaret. Accedit Serbidius Scauola Magni Papiniani præceptor, quo iurisperito Marcum Antoninū Philosophū præcipuè usum fuisse Iulius Capitolinus scribit. Porro & uirum grauem fuisse Scauolam, & maximæ peritiæ atq; integritatis, argumento sunt, cum eius responsa quibus nulla planè tutiora, tū quòd Marco Philosopho Imperatorum omnium sapientissimo, tantoperè gratus extiterit. Quis diuini illius Papiniani uirtutes, incredibilesq; animi doctes enarret? Erat quidem ille iurisconsultorum omnium, quotquot uel ante, uel post eum fuerunt excellentissimus: & (ut Spartianus uocat) iuris asyllum, ac doctrinæ legalis thesaurus. In supremo dignitatum culmine uiridi admodū etate constitutus, ut qui præfectus prætorio in trigesimo suæ etatis anno, secundum à principe locū obtineret, tātæ apud populū autoritatis fuit, ut nequitiam principis faciliè posset emendare, & suspectum Imperatorem populo conciliare. Maluit
tamen

tamen uir optimus mortem oppetere, quàm delictum principis excusare. ô rarissimam probitatē. ô fortitudinem inauditam. Quem illi Philosophorum, Rhetorum, Oratorum, aut Poëtarū quos antiquitas ueneratur, iustè cōferemus? Audacius loquar (neq; hoc tñ sine lachrimis & rubore pronuntio). Quem eorum qui & Christianū nomen profitentur, & Christianis principibus assistunt, tale de se exemplum præbere, aut præbuisse unquam cognouimus? At, inquiunt, principibus uerum displicet eloquium. Malè perdant Dij nephandas belluas. Cur non eis displiceat ueritas, quam nunquàm audire consueuerunt? Cur non delectentur mendacio, qui inter adulatores & fucos, inter uultures & coruos perpetuò sedent? Executiantur principes qui iurisconsultorū opera, & consilijs usi sunt: quales habuerint mores, quali iustitia imperia administrauerint, quā de se posteris famā reliquerint. Antoninus Pius, omnium certè principum optimus, quo imperāte nihil Romanis aduersum cōtiguit, nulla maior in toto orbe trāquillitas: his (teste Capitolino) usus est iuris peritis Vindio Vero, Saluio Iuliano, Eburnio Valente: Volusio Metiano, Vlpio Marcello, & Prisco Iabolenio. Horū omniū, dempto Marcello, meminit Pomponius. Optimi quidem fuerunt, & talem principem reddiderunt. Alexander quoq; Seuerus ab Antonini bōitate et iustitia

non

nō degenerans, bello tamen aliquantulū clarior,
 quiq; oībus principibus uirtutis, & gloriæ ima-
 ginem solus referre potest, quorum nam ope, uel
 consilio ad tantam imperij uenustatem peruenit,
 nisi iurifconsultorum? Quod ne fortē quidam me
 falsō, aut commenticiē iactare arbitrentur, ipsius
 Lampridij ad Constantinum uerba audiantur.
 Notum est illud pietati tuæ quod in Mario Ma- 
 ximo legisti, meliorem esse rempublicā, & pro-
 pē tutiorem, in qua princeps malus est, ea in qua
 sunt amici principis mali. Si quidem unus ma-
 lus potest à plurimis bonis corrigi, multi autem
 mali non possunt ab uno, quamuis optimo, ullara-
 tione superari. Alexāder igitur imperator ami-
 cos & parentes, si malos reperit, aut puniuit, aut
 si uetus uel amicitia uel necessitudo non fuit pu-
 niri, dimisit à se, dicens: His charior est mihi tota
 respublica. Et ut scias qui uiri in eius cōcilio fue-
 rint, Fabius Sabinus Sabini insignis uiri filius,
 Cato temporis sui, Domitius Ulpianus iurisperi-
 titissimus, Aelius Gordianus Gordiani Imperatoris
 pater, & ipse, reuera uir insignis, Iulius Paulus
 iurisperitissimus, Claudius Venatus orator amplif-
 simus, Pomponius legū peritissimus, Alphenus,
 Aphricanus, Florentinus, Martianus, Callistra-
 tus, Hermogenes, Venuleius, Triphonius, Metia-
 nus, Celsus, Proculus, Modestinus. Hi oēs iuris
 profeffores, discipuli fuisse splendidissimi Papi-
 niani,

niani, & Alexandri Imperatoris familiares, & socij (ut scribit Acolius et Marius Maximus) Catilius Seuerus cognatus eius uir oim doctissimus, Aelius Serenianus omniū uir sanctissimus, Quintilius Caius Marcellus, quo meliorem ne historie quidem continent. His tot atq; alijs talibus uiris, quid mali potuit cogitari uel fieri, cum ad bonū omnes consentirent? Et eos quidem malorum cohortes depulerat, qui circunuenerant Alexandrum primis diebus, sed prudentia iuuenis, his malis occisis atq; depulsis, amicitia ista sancta conualuit. Isti sunt qui bonum principem suum fecerunt, & iterum amici mali qui Romanos pessimos etiam posteris tradiderunt, suis uitij laborantes. Hæc Lampridius: quæ utinam in cor cuiusq; principis penetrarent, ut ad imaginem Alexandri, se ad uirtutes & iustitiam componerent ac excitarent. Iuuenis quidem ille, nec Christiani dogmatis satis peritus, uerū insignium, atq; bonorum uirorum consuetudine, opera, & consilio continuè usus, optimi principis, & rempublicam optimè moderantis, exemplū cæteris immortale religit.

Hæc (dilectissimi iuuenes) de iuriconsultorum laudibus studiosè collegi, ut priscos cum modernis conferentes, uobiscum reputetis quantum Hector hic distet ab illo Hectore, qui redijt exuias indutus Achillis, uosq; ad illorum imaginem reformetis qui bonos principes efficere poterant

terant & studebant, existimetisq; nullum in ter-
ris numē augustius, ac diuinius inueniri, uiro qui
spectatam habeat probitatem simul cum scien-
tia & eruditione coniunctam. Ad quod (etsi
Gentilium exempla uos excitare magnoperē pos-
sunt, maximē uerò Christi sospitatoris meminisse
debetis, à quo omnis gratia, omnisq; sapiētia ma-
nat: qui non rarò uobis salubre illud, ac perpetuò
memorādum præsriptū inculcauit: Nihil

omnino prodesse homini si uni =

uersum orbem lucretur, ani =

ma uerò suae iacturam

patiatur.

Nunquam

NVNQVAM PAR

CENDVM CALAMO, ET

quacunq; uel ex legibus, uel idoneis
 autoribus excerpuntur, in reper
 torium atq; ordmem
 redigenda.

CAPVT XXII.



LTIMVS studioſo iuue-
 ni labor ſupereſt (poſtea-
 quàm & in legibus bene
 uerſari, & doctorũ opi-
 niones diſcutere ſubtili-
 ter, atque ingenioſè didi-
 cerit) memoriã firmiter

ſtabilire, ne (ut aliquando prædiximus) tot uigi-
 liæ, totq; labores intereant. Quippè et memoriã
 hominis labilem eſſe conſtat, & nullam ſerè di-
 ſciplinam officium memoriæ magis, quàm legale
 deſiderare. Quocircã magnoperè enitendũ eſt,
 ut quod memoriæ uiribus effici non poteſt, ſolerti
 id calamo ſuppleatur. Debet itaq; iuuenis, cùm
 ex lege aliqua memorabilẽ regulã, uel ſententiã no-
 tauerit, aut ex gloſſematis, doctoribus'ue enun-
 tiatum aliquod excerpſerit, ocyter in librum ſe-
 lectum, ſub congruis locis, ac titulis referre: nec
 alio

aliorum fidere repertorijs, quæ parum quidē con-
ferunt his qui nullum laborem impenderunt. Id
tandem firmiter retinemus, quod nostro ingenio
ac sudore parauimus. Hoc certo certius est, nul-
lum à legibus conditis spectata scientiæ uirum,
aut magni nominis doctorem, suo indice uel reper-
torio caruisse. Alius enim materiales tantum re-
gulas in elementorum ordinem redegit: alius iu-
ris regulas sub congruis titulis collocauit: pleriq;
uerò decisiones doctorū, seu cōmunes opiniones,
tū ex illorum cōmentarijs, tum etiā consilijs la-
tissimè cōgesserunt, ut (quoties casus occurreret)
singula ad manum haberent. Mihi autem (studio
si iuuenes) disponendus sic liber uidetur, ut ab ini-
tio in tres partes distinguatur: in quarum prima
regulæ materiales, in secunda morales, in tertia
iuris regulæ sub congruis locis ac titulis statuan-
tur. Rursum pars ultima, quæ iuris regulas con-
timebit, in triplicem tractatum diuidatur: quo-
rum primus contractuum, secundus ultimarum uo-
luntatum, tertius iudiciorum regulas complectatur:
atq; ita perfectissimus totius ciuilis scientiæ
index, modico labore comparabitur. Nec esset
fortè contemnendi laboris opus, omnes Bartoli
theoricas in regulas & exceptiones redigere:
quod permultos quidem attentasse scio, perfecisse
adhuc neminem. Sunt præterea nonnulli (ut
prediximus) qui labori magis, quàm ingenio ua-
m cantes,

cantes, reiectis legum subtilitatibus, solas docto-
rum opiniones amplectuntur, easq; ex omnium
uoluminibus collectas in ordinem redigunt, ac
disponunt. Ad quod abundè sufficere potest, am-
plissimum illud Firmani Bertachini repertoriū
in tria uolumina distinctum. Nos aliquando (sa-
uente deo) perfectum indicem in communem uti-
litatē proferemus, in quo nō minus ingenio quā
labori tribuisse probabimur. At uerò (iuuenes
felicissimi) in praesentia satis sit, hanc breuissimā
methodum, ex tempore meditatā uobis progredi
incipientibus, uice Saturnalicij muneris edidisse,
ut quo pacto leges tractari debeant tantisper edi-
scatis, donec alia maioris argumenti opera
excudantur. Ceterum locos ipsos, tam
ad materiales & morales, quā ad iu-
ris regulas pertinentes, studiosè
subiecimus, quò futuri indi-
cis specimen aliquod iā
agnoscere inci-
piatis.

L O C I

LOCI COMMVNES

MATERIALIVM

regularum.

Abstractum.
Accessorium.

Accidens.

Actus.

Adequatum.

Adiunctum.

Adiectivum.

Agens.

Antecedens.

Argumentum.

Ars.

Augmentum.

Casus.

Causa.

Causatum.

Certum.

Cohærens.

Commune.

Compositum.

Concretum.

Coniunctum.

Connexum.

Consequens.

Consecutivum.

Confusum.

Continens.

Contentum.

Continuum.

Contingens.

Contiguum.

Contrarium.

Contradictorium.

Correlativum.

Correspondivum.

Corruptum.

Destinatum.

Determinabile.

Differens.

Difficile.

Diffinitum.

Diminutio.

Directum.

Disimile.

Distinctum.

m 2

Diuer

Diuerſum.	Incertum.
Diuiduum.	Incident.
Dubium.	Indefinitum.
	Indiuiduum.
Effectus.	Indifferens.
Emergens.	Indiſtinctum.
Ens.	Inſinitum.
Aequipollens	Inhabile.
Aequiparatum.	Impar.
Euentus.	Imperfectum.
Euidens.	
Expreſſum.	Limitatum.
Extremum.	Locus.
Exceptum.	Locatum.
Exitus.	
	Magis.
Facile.	Materia.
Finis.	Materiatum.
Finitum.	Medium.
Forma.	Minimum.
Frequens.	Miſtum.
Fruſtrâ.	
	Modus.
Geminatum.	Modicum.
Genus.	Motus.
Habitus.	Natura.
Habile.	Neceſſarium.
Idem.	Nouum.

Numerus.

Numerus.	Qualitas.
Obliquum.	Qualificatum.
Omne.	Quantitas.
Oppositum.	Quiditas.
Ordo.	Rarum.
Ordinatum.	Remotum.
Organum.	Separatum.
Par.	Simile.
Pars.	Simplex.
Passio.	Singulare.
Patiens.	Species.
Perfectum.	Substantia.
Perplexum.	Substantium.
Perpetuum.	Subiectum.
Posterius.	Superfluum.
Potentia.	Surrogatum.
Prædicatum	Tacitum.
Præsuppositum.	Tale.
Primum.	Tempus.
Principium.	Totum.
Prius.	Varium.
Principale.	Vltimum.
Priuatio.	Vniforme.
Propinquum	Vnitum.
Propositum.	Vniuersum.
Proprium.	
Purum.	
Purificatum.	m 3 Loci

LOCI COMMVNES

M O R A L I V M

regularum.

A Bstineo.

Absurdum.

Abusus.

Abundans.

Afflictus.

Afflictio.

Amor.

Amicitia.

Anima.

Animus.

Arbitrium.

Audacia.

Benignitas.

Beatus.

Benefactor

Beneficium.

Bonum.

Bona fides.

Carum.

Castitas.

Charitas.

Cogitatio.

Commisum.

Commodum.

Consensus.

Consuetudo.

Consilium.

Conatus.

Contemptus.

Concordia.

Corruptela.

Culpa.

Damnum.

Dedecus.

Deformitas.

Defensio.

Dignitas.

Diligentia.

Discordia.

Dolor.

Dolus.

Emendatio.

Aequa

DE RAT. STVD. LIB. I. 183

Aequalitas.	Inconstantia.
Aequitas.	Incommodum.
Aequum.	Inconueniens.
Error.	Inciuile.
Experientia.	Indignus.
	Iniquum.
Factum.	Inimicitia.
Falsum.	Iniustum.
Fama.	Iniustitia.
Familiaritas.	Innocens.
Fauor.	Intentio.
Fides.	Inuidia.
Fraus.	Inuitus.
Furor.	Inutile.
	Ira.
Gloria.	Iracundia.
Gratum.	Iustum.
Gratia.	Iustitia.
Grauiamen.	
Homo.	Labor.
Honor.	Laus.
Honestas.	Laesio.
Honestum.	Leuitas.
Humanitas.	Liberum.
	Liberale.
Illicitum.	Licitum.
Impossibile.	Lucrum.

Malum.	Potestas.
Mens.	Premium.
Mendacium.	Priuatum.
Meritum.	Prosum.
Misericordia.	Prohibitum.
Modus.	Propositum.
Modestia.	Publicum.
Mores.	
Mors.	Ratio.
	Rectum.
Neceſſitas.	Rego.
Negligentia.	Reprehenſio.
Nobilitas.	Rigor.
Nocens.	Ruſticitas.
Noxa.	
	Salus.
Obedientia.	ſauitia.
Odium.	Simplicitas.
Offenſio.	Stultitia.
Omiſſum.	Subtilitas.
Opinio.	
Opus.	Temeritas.
	Turpitudō.
Pax.	
Pœnitentia.	Variatio.
Permiſſum.	Veritas.
Pietas.	Verum.
Poſſibile.	Veriſimile.

Virtus.

Virtus.	Voluntas.
Vitium.	Vtile.
Vituperium.	Vtilitas.

LOCI COMMVNES

REGVLARVM

iuris, & primò Con-
tractuum.

A Cceptilatio.	Depositum.
Adoptio.	Dictum.
Alienatio.	Diuisio.
Arrogatio.	Do ut des.
Aſſociatio.	Do ut facias.
	Donatio.
Bigamia.	Donatio propter nup.
	Donatio ob cauſam.
Ceſſio.	Dos.
Commodatum.	
Compensatio.	Emancipatio.
Conuentio.	Emptio.
Contractus.	Emphitheoſis.
Conductio.	Epistola.
Conſtitutum.	
Conſilium.	Facio ut des.
Cura.	Facio ut facias.
	Feudum.
Datio in ſolutum.	Fidciuſio.
Delegatio.	

m s Inter

Interesse.

Præscriptio.

Promissio.

Locatio.

Quitatio.

Mandatum.

Manumissio.

Remissio.

Matrimonium.

Mutuum.

Satisfactio.

Mutuum civile.

Servitus.

Societas.

Negotiorum gestio.

Solutio.

Novatio.

Sponsio.

Nuptie.

Sponsalia.

Stipulatio.

Obligatio.

Traditio.

Pactum.

Transactio.

Peculium.

Permutatio.

Vectigal.

Phœnus.

Venditio.

Pignus.

Votum.

Pollicitatio.

Vfuscapio.

Precarium.

Vfsura.

LOCI

DE RAT. STVD. LIB. I. 187
 LOCI COMMVNES
 VLTIMARVM VO
 luntatum.

Aditio hereditatis. Grauumen.

Heres.

Bonorum possessio. Hereditas.

Codicilli.

Incapax.

Collatio.

Indignus.

Conditio.

Institutio.

Coniunctio.

Ius accrescendi.

Contributio.

Ius deliberandi.

Contratabulatio.

Ius dicendi nullum.

Datum causa conditio-

Legatum.

nis implenda.

Legitima.

Dispo ad pias causas.

Donatio causa mortis. Mortis causa capio.

Electio.

Neccesitas.

Exhereditatio.

Optio.

Falcidia.

Fideicommissum.

Prelegatum.

Funeralia.

Præteritio.

Querela.

Querela.	Testamentum.
	Testamētū iter liberos.
Relictum.	Testator.
Repudiatio.	Transmissio.
Restitutio.	Trebellianica.
	Tutela.
Substitutio.	
Successor.	
Successio.	Vltima uoluntas.
Suitas.	Vsus.
	Vsusfructus.
Tabulae pupillares.	

LOCI COMMVNES

CIVILIVM IVDICIORVM.

A bsolutio.	Arbitrium iudicis.
Absens.	Articulus.
Actio.	
Actor.	Bona.
Acta.	
Aduocatus.	Causa.
Appellatio.	Cautio.
Apostoli.	Cautela.
Arbiter.	Capitulum.
Arbitrator.	Cessio bonorum.
	Citatio.

Citatio.	Forus.
Commissio.	
Compromissum.	Inditium.
Compensatio.	Instantia.
Confessio.	Instrumentum.
Condemnatio.	Intercessio.
Conclusio causæ.	Interpellatio.
Continentia causæ.	Interrogatorium.
Contumacia.	Interlocutoria.
Copia.	Inuentarium.
Creditor.	Iudex.
Cumulatio.	Iudicium.
	Iudicatum.
Debitor.	Iuramentum.
Decretum.	Iurisditio.
Delegatus.	
Dilatio.	Libellus.
	Lis.
Editio.	Litis contestatio.
Exceptio.	
Executor.	Mandatum.
Executio.	Mora.
Excusio.	Multa.
Exemplum.	
Expense.	Notarius.
	Notorium.
Feria.	Nuncius.
Fideiussor.	Nullitas.

off

Officium iudicis.	Rescriptum.
Ordo iuris.	Reus.
Originale.	Renocatio.
Positio.	Satisfactio.
Presumptio.	Scriptura.
Privilegium.	Sententia.
Probatio.	Sequestrum.
Processus.	Solennitas.
Procurator.	Stilus.
Productio.	Statutum.
Prorogatio.	Summarie.
Protestatio.	Suspenso.
Publicatio.	Subhastatio.
Ratificatio.	Tempus.
Reconuentio.	Terminus.
Relatio.	Tertius.
Remedium.	Testis.
Renuntiatio.	Titulus.
Replicatio.	
Responsio.	Victor.
Res iudicata.	Victus.

LOCI COMMUNES

CRIMINALIUM

iudiciorum.

A ccusatio.	Aggressor.
Adulterium.	Ambitus.

Auxi

Auxilium.	Exilium.
	Exul.
Bannum.	
Bannitus.	Fama.
	Falsitas.
Calumnia.	Fiscus.
Calumniator.	Fraus.
Carcer.	Furtum.
Coërtio.	Fustigatio.
Commentariensis.	
Confessio.	Gratia.
Condemnatio.	
Conuictus.	Homicidium.
Crimen.	Hostis.
Culpa.	
Custodia.	Incestus.
	Incendium.
Defensor.	Inditium.
Defensio.	Indulgentia.
Delictum.	Infamia.
Deportatio.	Informatio.
Denuntiatio.	Inimicus.
Diffamatio.	Inimicitia.
Dolus.	Iniuria.
Duellum.	Inquisitio.
	Inscriptio.
Excessus.	Instigatio.
Excommunicatio.	Insultus.
	Latro.

Latro.	Rapina.
Lesamaiestas.	Raptor.
	Raptus.
Malus.	Relegatio.
Malum.	Repetundarum.
Maleficium.	Restitutio.
Mors.	
Mulcta.	Sacrilegium.
Mutilatio.	Sicarius.
	Spolium.
Nocens.	Stelionatus.
Noxa.	Stuprum.
Occidere.	Talio.
Occultare.	Tergiuersatio.
Offendere.	Tortura.
	Tormentum.
Parricidium.	
Pax.	Veneficium.
Peculatus.	Vita.
Perduellis.	Violentia.
Pœna.	Vis publica.
Plagium.	Vis priuata.
Plagiarius.	Vulnus.
Publicatio.	
Querela.	
Quæstio.	

Matthæ